

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Artur Šteffek

**Poučovací povinnost soudů v civilním nalézacím
řízení sporném**

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: JUDr. Tomáš Pohl

Tematický okruh: Občanské právo procesní

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 20. 7. 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 200 261 znaků včetně mezer.

Mgr. Artur Šteffek

V Praze dne 20. 7. 2024

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Tomáši Pohlovi za odborné vedení této práce, za poskytnuté cenné rady a za vstřícný přístup. Děkuji také mé rodině a blízkým za jejich dlouhodobou a neutuchající podporu.

Obsah

Úvod.....	1
1. Všeobecná část.....	4
1.1. Geneze a vývoj poučovací povinnosti na území dnešní České republiky.....	4
1.1.1. Obecný řád soudní.....	4
1.1.2. Civilní řád soudní.....	9
1.1.3. Zákon o řízení ve věcech občanskoprávních.....	10
1.1.4. Občanský soudní řád.....	12
1.2. Účel a význam poučovací povinnosti.....	17
2. Syntetická část.....	18
2.1. Pojmové znaky poučovací povinnosti a její definice.....	18
2.2. Prameny poučovací povinnosti.....	21
2.3. Výčet procesních situací, v nichž má soud poučovací povinnost.....	23
2.4. Členění poučovací povinnosti.....	26
2.4.1. Členění dle okruhu adresátů.....	26
2.4.2. Členění dle fáze řízení.....	29
2.4.3. Členění dle procesních následků nedbání poučení adresátem.....	31
2.4.4. Členění dle míry závislosti na konkrétní procesní situaci.....	33
2.5. Excesy v poučovací povinnosti a jejich procesní následky.....	35
2.5.1. Podpoučení.....	35
2.5.1.1. Podpoučení optikou ex ante.....	35
2.5.1.2. Podpoučení optikou ex post.....	39
2.5.2. Nesprávné poučení.....	41
2.5.2.1. Nesprávné poučení podle § 43 odst. 1 o. s. ř.....	41
2.5.2.2. Nesprávné poučení o procesních lhůtách.....	42
2.5.2.3. Nesprávné poučení o opravných prostředcích.....	43
2.5.3. Přepoučení.....	45
2.5.3.1. Poučení o hmotném právu.....	45
2.5.3.2. Přepoučení o procesním právu.....	46
3. Právo na poučení.....	48
3.1. Existentnost subjektivního práva na poučení.....	48
3.2. Vztah práva na poučení a práva na spravedlivý proces.....	48
3.3. Prostředky nápravy porušení práva na poučení.....	50
3.4. Ztráta práva na poučení.....	50
4. Úvahy de lege ferenda.....	54
4.1. Diferenciace následků nesprávného poučení právně zastoupených či práva znalých účastníků oproti účastníkům právně nezastoupeným či práva nezalým.....	54
4.1.1. Stav de lege lata a jeho zhodnocení.....	54
4.1.2. Diferenciace následků nesprávného poučení a zásada rovnosti účastníků.....	55
4.1.3. Účelnost diferenciace následků nesprávného poučení.....	56
4.1.4. Předpokládané dopady zavedení diferencování následků nesprávného poučení.....	57
4.2. „Opt-in“ poučení žalovaného při nápadu žaloby bez následků doručení.....	58
4.2.1. Stav de lege lata a jeho zhodnocení.....	59
4.2.2. „Opt-in“ poučení a zásady civilního procesu sporného.....	60
4.2.3. Účelnost zavedení institutu „Opt-in“ poučení.....	61

4.2.4. Předpokládané dopady zavedení institutu „Opt-in“ poučení	62
4.3. Vzdání se práva na poučení („Opt-out“)	63
4.3.1. Stav de lege lata a jeho zhodnocení	63
4.3.2. Okruh účastníků způsobilých se účinně vzdát práva na poučení	64
4.3.3. Účelnost zavedení institutu vzdání se práva na poučení	65
4.3.4. Předpokládané dopady zavedení institutu vzdání se práva na poučení.....	66
Závěr.....	68
Seznam zkratk	
Seznam použitých zdrojů	
Název rigorózní práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce.....	
Název rigorózní práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	

Úvod

V souvislosti s relativně nedávným zveřejněním Věcného záměru civilního řádu soudního¹ je právě nyní ten nejprůhodnější okamžik dále rozvíjet odbornou diskuzi na nejrůznější témata občanského práva procesního. Poučovací povinnost civilních soudů je jednou z oblastí pod tuto disciplínu právní vědy spadající, kterou má Civilní řád soudní dle svého věcného záměru za cíl významně redukovat v důsledku znovuzavedení takzvaného advokátského procesu, někdejšího prvorepublikového procesního institutu, v rámci zamýšlené rekodifikace občanského práva procesního.²

Jeví se tedy v tomto období zvýšené nejistoty stran budoucího osudu poučovací povinnosti civilních soudů nanejvýš vhodným, aby byla za účelem snazšího bližšího komplexního pochopení tohoto institutu vypracována rigorózní práce, která by sumarizovala historický vývoj poučovací povinnosti soudu, provedla systematizaci jednotlivých aktuálně v civilním řízení nalézacím sporném normovaných poučovacích povinností soudu do určitých subkategorií na základě vícero logických kritérií, a následně prezentovala analytické úvahy v této oblasti včetně několika úvah *de lege ferenda*, jež by čerpaly rovněž i z této provedené systematizace. Právě toto si tato rigorózní práce klade za své cíle, když je toliko vzhledem ke skutečnosti, že v opačném případě by s ohledem na předepsaný rozsah této práce nebylo možné toto téma v jejím rámci bez podstatného překročení jejího minimálního stanoveného rozsahu plnohodnotně pokrýt, rozsah jejího tématu dále redukován na poučovací povinnost civilních soudů výlučně v nalézacím řízení sporném. Pokud v textu níže již tuto redukci opětovně v některých pasážích výslovně nespecifikuji, činím tak pro úsporu rozsahu práce s plným vědomím, že čtenář této práce byl již o tematických mantinelech této práce zpraven v tomto odstavci. Cílem této práce v širším slova smyslu je pak rovněž usnadnit tvorbu navazujících analyticko-holistických odborných prací na dané téma.

Poučovací povinnost soudu byla již jakožto fenomén holisticky zpracována Hromadou³, který v publikaci uvedené v poznámce pod čarou koncentroval relevantní poznatky o ní známé v době jejího zveřejnění. I když zejména v prvních dvou kapitolách této práce – jak bude osvětleno níže – se prakticky nemohu bez kompromitování celkové obsahové integrity této práce rozumně vyhnout jistému tematickému překryvu některých částí mé práce s částmi Hromadovy publikace (byť se bude jednat o mé zcela vlastní zpracování třeba i týchž dílčích témat), těžiště této práce

¹ DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., LAVICKÝ, P., PULKRÁBEK, Z., WINTEROVÁ, A. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. Online. Finální znění 2. verze. 2020. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/2872506/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br_fin%C3%A1ln%C3%AD+verze+ prosinec+2020.pdf/83cdd87e-18c5-41e9-948e-8defa2525adb. [cit. 2024-04-21].

² Tamtéž, s. 44.

³ HROMADA, M. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-463-6.

spočívá oproti Hromadově publikaci nikoliv v samotné koncentraci dostupných poznatků o poučovací povinnosti soudu na jedno místo, nýbrž především v další vlastní analýze a již výše zmíněné systematizaci, resp. zobecnění získaných dat a následné tvorbě dosud dle mé vědomosti v odborném diskurzu neformulovaných úvah a tezí.

První kapitola práce bude věnována historickému kontextu poučovací povinnosti na území dnešní České republiky, přičemž důkladněji bude rozebráno zejména období chronologicky se kryjící s účinností Obecného řádu soudního – ne snad proto, že bych jej pokládal ve vztahu k ostatním relevantním historickým obdobím za důležitější, nýbrž z důvodu, že se tomuto předpisu dostává na poli odborných textů relativně málo pozornosti⁴, a tak se cítím morálně povinován danou okolností alespoň dílčím způsobem napravit. Jednotlivé podkapitoly této kapitoly budou pak v rámci určitého zjednodušení pojmenovány dle jednotlivých procesních kodexů, které v daná časová období byly v účinnosti, v jejich rámci však bude pojednáno též o relevantních podstatných právních předpisech, které byly v účinnosti za účinnosti předmětných procesních kodexů. Dále v ní též krátce bude pojednáno o smyslu a účelu poučovací povinnosti.

Ve druhé kapitole se pokusím identifikovat prameny poučovací povinnosti, za pomoci jejich analýzy, pochopitelně se značným důrazem na občanský soudní řád jako na pramen v praxi nejužívanější, sestavit výčet jednotlivých poučovacích povinností v aktuálně účinném právním řádu, a tento výčet následně rozčlenit, resp. roztrždit dle několika rozličných kritérií. Rovněž se pokusím o zmapování jednotlivých subtypů excesů civilních soudů v oblasti jejich poučovací povinnosti včetně jejich následků.

V prvních dvou kapitolách práce se bez markantního dopadu na celkovou informační hodnotu práce nebude možné vyhnout pasážím, které mohou na čtenáře působit dojmem nepřilíš čtivých „telefonních seznamů“. Enumerace jednotlivých poučovacích povinností jak v historickém kontextu, tak optikou dnešní doby je však nezbytnou prerekvizitou k následnému třídění poučovací povinnosti a vytváření zcela nových pojmů použitelných pro účely komfortnější diskuze o tomto institutu. Stejně jako je například pro zoology užitečná existence slova „pes“ toliko proto, že již bylo dříve v odborné zoologické literatuře vyjasněno, co pod pojem „pes“ spadá a co již nikoliv, také novotvary, které budou zmíněny níže, by byly bez své definice a případného taxativního (či alespoň demonstrativního) výčtu jednotlivých prvků pod něj spadajících tam, kde to z kontextového hlediska dává smysl, pro účely další doktrinní aplikace prakticky neupotřebitelné.

⁴ KINDL, V. *Všeobecný soudní řád Josefa II. a jeho knižní tisky z let 1781/82*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 2010, 56. ročník, 1. číslo, 2010. ISSN 0323-0619, s. 177.

Úkolem třetí kapitoly pak bude pojednat o subjektivním právu na poučení v kontextu civilního procesu, a to nejprve především s ohledem na dosavadní mlčení o tomto právu v odborné literatuře po stránce jeho samotné existence, v případě pozitivního závěru v této klíčové „předběžné otázce“ pak dále též bude pojednáno o vztahu mezi právem na poučení a právem na spravedlivý proces, o prostředcích nápravy případného porušení tohoto práva a neposledně též o tom, zda a případně v jakých případech, jakož i v jakém rozsahu, lze toto subjektivní právo ztratit.

Čtvrtá a poslední kapitola této práce pak následně bude mít za cíl navázat na dílčí závěry zejména druhé a třetí kapitoly a představit tři různé, na sobě vzájemně nezávislé úvahy *de lege ferenda* týkající se poučovací povinnosti soudu, v případě kladného závěru o existenci práva na poučení též tohoto subjektivního práva. Cílem této kapitoly je však spíše než přesvědčit čtenáře o účelnosti implementace konkrétních předestíraných idejí do českého právního řádu⁵ tomuto názorně předvést, že v této oblasti je stále ještě prostor pro takovou odbornou diskuzi a že tato může být produktivní.

⁵ Ostatně u jakýchkoliv úvah *de lege ferenda* pojmově vždy vyvstává riziko, že se po důkladnější analýze ukážou být tzv. slepými uličkami.

1. Všeobecná část

1.1. Geneze a vývoj poučovací povinnosti na území dnešní České republiky

1.1.1. Obecný řád soudní

Časová osa vývoje poučovací povinnosti v českých zemích počíná v roce 1781 vydáním Obecného řádu soudního Josefem II.⁶ Je tomu tak proto, že české středověké soudnictví se vyznačovalo volnými, neustálenými a neurčitými formami soudního řízení a zpočátku bylo fragmentizováno na soudnictví zemské a městské s tím, že následně bylo po vydání Obnoveného řízení zemského v roce 1627 svou formou naopak velmi rigidní.⁷

Ještě před počátkem samotného pojednání o Obecném řádu soudním a s ním spjatých předpisů vydaných za jeho účinnosti považuji za nezbytné čtenáře obeznámit se skutečností, že jsem znění příslušných předpisů čerpal z díla Bělského⁸, jenž jej z originálu přeložil do češtiny 19. století, a to z důvodu jednak temporální, jednak jazykové bariéry ve vztahu k původním zdrojům, kdy temporální bariérou je zde myšlena ztížená možnost a v některých případech i nemožnost dostat se k primárním zdrojům (zejména vlivem jejich nedochování se do dnešního dne či pro omezení přístupu veřejnosti k nim za účelem ochrany integrity jejich fyzických originálů) a kdy jazykovou bariérou ve vztahu k němčině 18. a 19. století netřeba detailněji rozvádět. Bělský sám v předmluvě svého díla přiznává, že při předmětném překladatelském procesu nebylo jeho prioritou přeložení daného předpisu doslovně, nýbrž že se pravidelně spokojoval s užitím významových synonym.⁹ Tato okolnost tak poměrně ztěžuje identifikaci jednotlivých ustanovení, v nichž je zakotvena poučovací povinnost soudů, neboť bylo třeba je identifikovat čistě po materiální stránce, přičemž v některých případech se jednalo o případy hraniční. Při identifikaci jednotlivých níže uvedených poučovacích povinností jsem zvolil spíše restriktivní přístup, přičemž celkově šest¹⁰ potenciálních poučovacích povinností jsem nakonec vyhodnotil jako pouhá kvazipoučení.

⁶ Preambule Obecného řádu soudního.

⁷ ZOULÍK, F. (revidovala a doplnila WINTEROVÁ, A.) in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, ISBN 978-80-7502-298-1, s. 53-54.

⁸ BĚLSKÝ, V. *Soudní řízení civilní: přehledná sbírka všech zákonů, dvorských i komorních dekretů, císařských a ministerských nařízení, výnosů a patentů, spadajících do oboru soudního řízení civilního, doplněná nejdůležitějšími rozhodnutími nejvyššího soudu a zařízená ku potřebě praktické i studijní. Část druhá. Řízení sporné. Obecný řád soudní, řízení mimořádné a řád advokátský s řízením disciplinárním*. Praha: Jindř. Mercy-ho sklad, 1888.

⁹ Tamtéž, s. VI.

¹⁰ Jednalo se o následující kvazipoučení: Žalobce o tom, že žaloba má být podána v souladu se zákonem dle písm. a) Dvorského dekretu ze dne 6. 10. 1783 s. s. z. č. 197 (zde záleželo na faktickém způsobu realizace této kvazipoučovací povinnosti soudu – pokud bylo poskytováno povšechně v souladu s doslovným jazykovým výkladem předmětného ustanovení, nelze o poskytnutí poučení v pravém slova smyslu dost dobře hovořit), němé osoby o znění přísežné

Lze říci, že význam poučovací povinnosti soudu byl na počátku účinnosti Obecného řádu soudního spíše zanedbatelný, když v době jeho přijetí normoval toliko tři konkrétní poučovací povinnosti soudů – tyto poskytovaly toliko poučení vyzývaného¹¹ o následcích neodpovědění na výzvu, respektive nepodání žaloby dle § 68 o. ř. s., poučení svědka o následcích křivé svědecké přísahy dle § 162 o. ř. s. a poučení znalců o znění jimi již dříve složené znalecké přísahy poskytované formou připomenutí jejího znění poskytované dle § 194 o. ř. s. a § 196 o. ř. s. Za povšimnutí také stojí, že Obecný řád soudní za celou dobu své účinnosti nikdy neobsahoval žádnou generální poučovací klauzuli, která by zmocňovala soudce k pružným poučením, které by reagovaly na normotvůrcem nepředvídanou, avšak v praxi reálně nastalou procesní situaci.

Samostatně je vhodné se věnovat dílčí otázce chronologického vývoje poučení osob skládajících přísahu, zejména svědků. To postupem času narůstalo co do své kazuistiky. Pomineme-li všeobecnou poučovací povinnost vůči osobě skládající přísahu, jež byla implementována v roce 1820¹², veškeré partikulární poučovací povinnosti poskytované osobám skládajícím přísahu vzešlé do roku 1857 své adresáty rozlišovaly na základě určité jejich osobnostní charakteristiky. Jednalo se zejména o členění na základě náboženského vyznání adresáta poučení – od roku 1806 tomu tak bylo pro mohamedány (resp. muslimy)¹³, od roku 1816 pro memnonisty¹⁴, od roku 1832 pro osoby helvétského vyznání¹⁵ a od roku 1846 též pro židy¹⁶; stran mohamedánů pak došlo k obměně právní úpravy v roce 1826¹⁷. Spíše než o svébytné, výrazně obsahově odlišné subtypy předmětné poučovací povinnosti se však v daných případech

formule na základě Dvorského dekretu ze dne 28. 9. 1842 s. s. z. č. 644, protistrany o zavržení konkrétní osoby znalce, jímž měl být proveden důkaz dle § 192 o. ř. s. (svou povahou se jedná spíše o jakýsi přípis nežli o poučovací povinnost v pravém slova smyslu), stran o nutnosti vyčkat na oznámení rozhodnutí dle § 13 Zákona č. 69/1874 ř. z., jimžto se mění některá ustanovení o ústním, písemném a stručném řízení v civilních rozepřech právních (zde se jedná spíše o faktický pokyn nežli o poučení), odhadců o znění § 305 a § 306 Zákona č. 946/1811 s. s. z., Obecný zákoník občanský, na základě Dvorského dekretu ze dne 25. 11. 1839 s. s. z. č. 391 (zde je sporné, zda se vskutku jedná o poučovací povinnost či zavádějícím způsobem formulovanou předmluvu normotvůrce mající charakter obdobný dnešním důvodovým zprávám, které nebyly v dvorských dekretech výjimkou, z opatrnosti jsem ji proto nezařadil) a žalobce o zjevné bezúspěšnosti žaloby dle § 15 Dvorského dekretu ze dne 24. 10. 1845 s. s. z. č. 906, jakož i dle § 13 Zákona č. 66/1873 ř. z., o řízení v nepatrných věcech právních (řízení bagatelním) (v obou případech se jedná fakticky o poučení o hmotném právu, tedy o jev nespádající pod pojem poučovací povinnosti soudu tak, jak je aktuálně chápán).

¹¹ Obecný řád soudní ve své sedmé hlavě normoval speciální subtyp žaloby – žalobu vyzývací. Tuto žalobu byl aktivně legitimován podat ten, o kom se pasivně legitimovaná osoba chlubila, že vůči němu má pohledávku. Účelem žaloby vyzývací pak bylo docílit buďto podání žaloby ve věci samé žalovaným či uložení povinnosti žalovanému zdržet se obdobného chlubení do budoucna s následkem nemožnosti uplatnění této pohledávky v budoucnu. K tomu viz § 66 a následující o. ř. s.

¹² Dvorský dekret ze dne 22. 1. 1820 s. s. z. č. 1645.

¹³ Dvorský dekret ze dne 9. 5. 1806 s. s. z. č. 763.

¹⁴ Dvorský dekret ze dne 10. 1. 1816 s. s. z. č. 1201.

¹⁵ Dvorský dekret ze dne 21. 12. 1832 s. s. z. č. 2582.

¹⁶ Dvorský dekret ze dne 1. 10. 1846 s. s. z. č. 987.

¹⁷ Dvorský dekret ze dne 26. 8. 1826 s. s. z. č. 2217.

jednalo o duplicitně uváděnou parafrázi původní poučovací povinnosti obsažené v Obecném řádu soudním. Předmětné dvorské dekrety normující průběh té či oné přísahy totiž spíše měly za cíl normovat operativní průběh samotného skládání přísahy osob toho kterého náboženského vyznání.

Na podzákoně úrovni pak byl rovněž počínaje rokem 1857 normován odchýlný postup v případech, kdy měl svědeckou přísahu skládat duchovní, u nějž se očekávalo, že náboženský význam svatosti přísahy je mu znám již z titulu výkonu jeho povolání. Poučován tak byl z tohoto důvodu pouze co do trestněprávních konsekvencí podání křivé výpovědi.¹⁸

Výše popsanou roztržičnost právní úpravy poučovací povinnosti osob, které mají vykonat přísahu, v dílčím rozsahu zredukovalo přijetí speciálního zákona normujícího způsob konání přísahy před soudem v roce 1868, který jednak ve svém § 3 obsahoval obecný požadavek na obeznámení osoby se svatostí přísahy a její právní důležitostí, jakož i s možností uložení trestů v případě podání křivé přísahy a nutností nic nezatajit a nevypovídat dvojsmyslně, jednak ve svém § 5 paušálně zrušil ostatní zákony normující způsob konání přísah, byť s tam vypočtenými¹⁹ výjimkami.²⁰

Vývoj předmětné poučovací povinnosti za doby účinnosti Obecného řádu soudního byl završen v roce 1873 přijetím speciální právní úpravy normující bagatelní řízení obsahující svou vlastní úpravu poučení svědka před jeho vyslechnutím, jakož i strany vyslychané v procesní roli svědka. V případě svědka daný zákon ve svém § 45 stanovil soudu povinnost poučit svědka o jeho povinnosti sdělit pravdu, o důležitosti přísahy a o možném trestu za křivou výpověď, v případě strany vyslechnuté v procesní roli svědka pak ve svém § 60 uložil soudu povinnost stranu poučit o trestněprávních konsekvencích křivé výpovědi spolu s výslovným upozorněním na to, že bude vyslechnuta jako svědek.²¹

Význam poučovací povinnosti soudu postupem času narůstal. Kromě již výše rozebraných poučovacích povinností spjatých s vykonáváním přísah se chronologicky jejich výčet vyvíjel následovně:

Od roku 1786 měly soudy povinnost poučit žalovaného o následcích případného nedostavení se ke stání (dnešní terminologií jednání) z jeho strany tehdy, bylo-li původní stání odloženo (dnešní terminologií odročeno) z toho důvodu, že žalovaný namísto své účasti na stání zaslal soudu toliko písemné vyjádření k žalobě, avšak žalobce s vedením řízení v písemné formě

¹⁸ Výnos min. práv ze dne 18. 7. 1857 č. 14748.

¹⁹ Pro tento výklad je relevantní ponechání v platnosti Dvorského dekretu ze dne 26. 8. 1826 s. s. z. č. 2217 o skládání přísahy mohamedány a Dvorského dekretu ze dne 21. 12. 1832 s. s. z. č. 2582 normujícího složení přísahy stran osob helvétského vyznání.

²⁰ Zákon č. 33/1868 ř. z., jimžto se stanoví způsob, jak se má řídit při konání přísahy před soudem.

²¹ Zákon č. 66/1873 ř. z. op. cit.

nesouhlasil, tedy o tom, že se v takovém případě pro věc rozhodná skutková tvrzení žalobce považovala za prokázaná.²²

Počínaje rokem 1789 pak byly soudy povinny poučit stěžovatele, který se svých nároků u soudu pokoušel domáhat pouhými protestacemi, o tom, že se svého domnělého práva může soudně domáhat toliko prostřednictvím podání žaloby.²³

V roce 1796 normotvůrce dále implementoval poučovací povinnost soudu vůči protistraně žadatele o prodloužení lhůty stran následků nevyjádření se k žádosti žadatele ve lhůtě tří dnů, kterými byly považování jeho mlčení za souhlas s návrhem žadatele a následné vyhovění žadatelově žádosti.²⁴

Následovalo více než padesátileté období relativní stagnace vývoje poučovací povinnosti, během něhož vyjma již výše zpracované dílčí otázky poučování osob majících vykonat přísahu normotvůrce do množiny poučovacích povinností soudu nikterak nezasahoval. Mlčení normotvůrce ve vztahu k této otázce pak bylo prolomeno teprve až v roce 1849, kdy v souvislosti s novou speciální právní úpravou upravující řízení ve spotech pro rušenou držbu přibyla soudům povinnost poučit strany sporu o následcích nedostavení se k soudu na předvolání – následkem by v takovém případě bylo, že by soud bez dalšího vycházel ze skutkových tvrzení protistrany nedostavivšího se, ledaže by předložené důkazní prostředky toto tvrzení vyvracely.²⁵

Koncem roku 1851 pak soudům přibyla povinnost poučit strany o možnosti žádat přepisy (resp. stejnopisy) protokolu o výslechu svědka či znalce, kterého vyslechl dožádaný soud²⁶, tato byla o necelý půlrok později v těsném sledu následována povinností poučit ty žalované, kteří nebyli v žalobě uvedeni jako první v pořadí, ve sporech, kde jich bylo toutéž žalobou zažalováno vícero, o možnosti nahlížet do spisu včetně jeho příloh u prvního žalovaného nebo u soudu za účelem seznámení se s úplným zněním žaloby podané ústní formou.²⁷

V roce 1858 bylo vydáno nové císařské nařízení obsahující procesní úpravu tzv. projednání sporů, přičemž se v zásadě obecně jednalo o spory mezi vlastníkem věci a tím, kdo je držitelem téže věci z titulu smlouvy. Ustanovení § 6 předmětného císařského nařízení pak v sobě zahrnovalo novou poučovací povinnost soudu poskytovanou odpůrci stran následků marného uplynutí zákonné osmidenní lhůty k podání odporu proti soudní výpovědi; zmíněným

²² Dvorský dekret ze dne 1. 9. 1786 s. s. z. č. 573.

²³ Dvorský dekret ze dne 25. 6. 1789 s. s. z. č. 1026.

²⁴ Dvorský dekret ze dne 7. 3. 1796 s. s. z. č. 284.

²⁵ § 6 Císařského nařízení č. 12/1849 ř. z.

²⁶ § 1 Výnosu min. práv ze dne 16. 12. 1851 ř. z. č. 258.

²⁷ Císařské nařízení č. 112/1852 ř. z.

následkem, o kterém byl odpůrce poučován, pak v těchto případech bylo nabytí platnosti výpovědi.²⁸

Rok 1873 se do historie poučovací povinnosti soudu zapsal díky přijetí dvou zákonů normujících dva speciální typy řízení mající za cíl zvýšit rychlost a hospodárnost vyřizování věcí soudy – řízení bagatelní²⁹ a řízení upomínací³⁰, předchůdce dnešního řízení rozkazního. Prvně jmenovaný zákon v sobě kromě již výše zmíněné poučovací povinnosti spjaté s výsledkem svědka obsahoval další dvě nové poučovací povinnosti soudu v podobě poučení žalobce při sepisu protokolu o tom, co vše má obsahovat žaloba podávaná ústní formou, jakož i o případné nemožnosti vyhovět žalobě z důvodu nedostatku podmínek řízení³¹ a poučení stran o tom, že bez souhlasu protistrany nebude jednání opětovně odročeno z důvodu nedostatku procesní způsobilosti nezastoupeného účastníka či neprokázání oprávnění, toho, kdo o sobě tvrdí, že je zástupcem účastníka, tohoto zastupovat.³² Druhý jmenovaný zákon pak zakotvuje poučovací povinnost soudu vůči žalovanému o tom, že jediným opravným prostředkem proti rozkazu k placení je odpor.³³ U posledně jmenovaného poučení stojí za povšimnutí, že bylo v praxi patrně poskytováno ruku v ruce se zákonem nepředepsaným poučením o možnosti vést exekuci vůči žalovanému, který rozkazem k placení stanovenou sumu žalobci nezaplatí, avšak ani vůči němu nepodá včasný odpor. „Zásluhu“ na této s vysokou pravděpodobností se v tehdejší soudní praxi vyskytnuvší odchylky od úmyslu zákonodárce stran poskytování poučení pak má prováděcí předpis k předmětnému zákonu, v němž bylo uvedeno několik vzorových znění platebních rozkazů za účelem usnadnění jejich aplikace v praxi soudům.³⁴

Vývoj poučovací povinnosti soudu za účinnosti Obecného řádu soudního byl pak završen v následujícím roce přijetím zákona č. 69/1874 ř. z., jimžto se mění některá ustanovení o ústním, písemném a stručném řízení v civilních rozepřech právních, kvůli němuž soudům přibyly dvě nové poučovací povinnosti, a to jednak poučit stranu, které byla sice prodloužena lhůta, avšak protistrana s tímto postupem souhlasila s tím, že s žádným dalším prodloužením lhůty již souhlas nevysloví, o tom, že ji již nebude lhůta opětovně prodlužována³⁵, jednak poučit stranu nedovoleným způsobem se vměšující do průběhu provádění důkazu svědeckou výpovědí

²⁸ Císařské nařízení č. 213/1858 ř. z.

²⁹ Zákon č. 66/1873 ř. z. op. cit.

³⁰ Zákon č. 67/1873 ř. z., o řízení upomínacím.

³¹ § 13 Zákona č. 66/1873 ř. z. op. cit.

³² Tamtéž, §21.

³³ § 6 Zákona č. 67/1873 ř. z. op. cit.

³⁴ Výnos ministeria sprav. ze dne 6. 6. 1873 č. 6699 k předsednictvům vrchních soudů zemských ve Vídni, Praze, Brně, Hradci, Inmostí a Terstu, v příčině provedení zákona o řízení upomínacím.

³⁵ § 9 Zákona č. 69/1874 op. cit.

o následcích jejího případného pokračování v této činnosti v podobě jejího vykázaní z místa, kde je výslech svědka činěn.³⁶

1.1.2. Civilní řád soudní

Důležitý milník ve vývoji poučovací povinnosti na území dnešní České republiky představuje rovněž přijetí Zákona č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních, tedy Civilního řádu soudního (1895). Tento zákon ukládal soudci, resp. soudu poučovací povinnosti³⁷, které by bylo možné pro didaktické účely rozřadit do čtyř kategorií.

První kategorií tvoří poučení adresovaná osobám zúčastněným na řízení, které nejsou stranami sporu – jedná se o poučení mající za cíl zajistit především po procedurální stránce bezproblémový průběh řízení.³⁸

Do druhé kategorie poučení lze zařadit poučení adresovaná stranám sporu bez ohledu na to, zda jsou zastoupeny advokátem.³⁹

Třetí kategorie poučení, která představuje množinu o toliko jediném prvku, je poučení adresované straně, která není zastoupená advokátem, a to bez ohledu na to, zda je práva znalá, či nikoliv. Jediným takovým poučením obsaženým v Civilním řádu soudním (1895) je poučení žalobce o tom, že dle mínění soudce jím písemně podaná žaloba vykazuje vadu, kterou je třeba odstranit jejím doplněním či dodatečným vysvětlením dle § 435 odst. 1 c. ř. s.⁴⁰

Do čtvrté a poslední kategorie spadají poučení, které soud poskytne straně nezastoupené advokátem, avšak pouze v případě, že je práva neznalá. Do této kategorie přitom náleží tři různé poučovací povinnosti, všechny tři pak lze nalézt v § 432 c. ř. s. Jedná se o povinnost soudce,

³⁶ Tamtéž, § 19.

³⁷ Za účelem užívání jednotné terminologie užívám v rámci tohoto bodu práce jednotný termín „poučovací povinnost“ nezávisle na tom, jak je tato povinnost fakticky označena v příslušných předpisech. Civilní řád soudní (1895) užívá pro tuto povinnost soudu rozličná pojmenování, kromě variací slova „poučít“ (§ 432 odst. 1 c. ř. s., § 435 odst. 2 c. ř. s.) tak operuje s variacemi slov „připamatovat“ (§ 198 odst. 2 c. ř. s.), „upozornit“ (§ 198 odst. 3 c. ř. s., § 376 odst. 2 c. ř. s., § 432 odst. 2 c. ř. s.), „oznámít“ (§ 329 odst. 2 c. ř. s.), „připomenout“ (§ 338 odst. 1 c. ř. s., § 377 odst. 3 c. ř. s.) a „dát návod“ (§ 432 odst. 1 c. ř. s., § 435 odst. 1 c. ř. s.).

³⁸ Jedná se o poučení osoby na jednání zúčastněné, která není zároveň stranou sporu, o následcích jí hrozícího vykázaní z jednání podle § 198 odst. 2 c. ř. s., poučení obeslaného svědka o zákonných ustanoveních o svědečném spolu s poučením o zákonných následcích nedostavení se podle § 329 odst. 2 c. ř. s. a poučení o povinnosti svědka poskytnout pravdivou výpověď, o svatosti a důležitosti přísahy a o následcích křivé výpovědi v trestněprávní rovině podle § 338 odst. 1 c. ř. s.

³⁹ Jedná se o poučení o možnosti vynesení rozsudku pro zmeškání či rozsudku v případě zmeškání podle § 399 c. ř. s., bude-li strana sporu z jednání vykázána, resp. odstraněna podle § 198 odst. 3 c. ř. s., poučení strany o možnosti, že po straně může být po nepřisežném výslechu požadováno, aby o své výpovědi vykonala přísahu podle § 376 odst. 2 c. ř. s., poučení strany před jejím přisežným výslechem o její povinnosti poskytnout pravdivou výpověď, o svatosti a důležitosti přísahy a o následcích křivé výpovědi v trestněprávní rovině podle § 377 odst. 3 c. ř. s. a poučení žalobce o nepřipustnosti či o zřejmě neodůvodněnosti (dnešní terminologií nedůvodnosti) žaloby dané ústně do protokolu podle § 435 odst. 2 c. ř. s.).

⁴⁰ Pojmově shodné poučení pak žalobci náleží i v případě výskytu pochybností o tom, má-li být řízení vůbec zavedeno (dnešní terminologií zahájeno). Stále se však jedná ve své podstatě o totéž poučení.

respektive soudu poskytnout takové straně poučení v rozsahu nezbytném k tomu, aby učinila příslušné procesní úkony podle § 432 odst. 1 c. ř. s.⁴¹, povinnost poučit stranu o právních následcích spjatých s jejích jednáním či opomenutím podle § 432 odst. 1 c. ř. s. a poučovací povinnost o lhůtě pro podání opravného prostředku proti rozhodnutí, jakož i o tom, že za účelem podání opravného prostředku bude straně ze zákona ustanoven advokát jakožto procesní zmocněnec podle § 432 odst. 2 c. ř. s. Posledně jmenovanou poučovací povinnost má přitom soud v okamžiku prohlášení (dnešní terminologií vyhlášení) svého rozhodnutí.

Civilní řád soudní (1895) setrval pramenem poučovací povinnosti i po vzniku Československé republiky, a to vzhledem k dikci článku 2 Zákona č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého ve spojení se skutečností, že následně nebyl až do roku 1951 derogován, pomineme-li dílčí derogaci prostřednictvím Zákona o zlidovění soudnictví, která však ponechala relevantní ustanovení Civilního řádu soudního (1895), v nichž byla soustředěna právní úprava poučovací povinnosti soudu, nedotčené.⁴²

Od 1. února 1949, tedy ode dne, kdy vstoupil v účinnost Zákon o zlidovění soudnictví, byl změněn obsah některých poučení poskytovaného dle civilního řádu soudního v důsledku změn v délce některých lhůt⁴³, především však v důsledku dobově-ideologického vývoje byl značně umenšen její faktický význam z důvodu postupného plíživého upouštění od koncepce právního státu spojeného se souběžným zakotvením zásady vyšetřovací do civilních řízení sporných.⁴⁴

1.1.3. Zákon o řízení ve věcech občanskoprávních

Civilní řád soudní (1895) byl s účinností od 1. 1. 1951 derogován⁴⁵ a namísto něj téhož dne vstoupil v účinnost Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních.⁴⁶ Tento předpis definitivně opouští⁴⁷ koncept diferenciacie míry, v jaké je účastník řízení v rámci řízení poučován na základě toho, zda je práva znalý či zastoupený advokátem. Přesto však zavádí odlišnou diferenciaci poučení, byť marginálního významu, když ve svém § 631 zavádí poučovací povinnost, kterou mají soudy za splnění dalších podmínek výlučně vůči cizincům. Toto rozčlenění je však

⁴¹ Právě tato poučovací povinnost je z důvodu, že se jedná o generální ustanovení, svým významem zdaleka nejdůležitější poučovací povinností v civilním řádu soudním.

⁴² § 142 bod 9 Zákona o zlidovění soudnictví.

⁴³ § 44 Zákona o zlidovění soudnictví ve spojení s § 432 odst. 2 c. ř. s.

⁴⁴ Tamtéž, § 43.

⁴⁵ § 675 bod 11 s. o. s. ř.

⁴⁶ § 678 s. o. s. ř.

⁴⁷ Jazykový výklad generálního poučovacího ustanovení § 7 tohoto předpisu by sice mohl evokovat dojem, že zákon zavádí určitou dvoustupňovou reverzní pyramidu, kde se privilegované většinové skupině pracujících dostává od soudu poučení prakticky v neomezené míře a zbývajícím účastníkům toliko několik málo poučení plynoucích ze zvláštních poučovacích ustanovení, jedná se však pouze o optický klam, který lze poměrně snadno odhalit užitím historického výkladu s vědomím všeobecně známé skutečnosti, že dle dobové komunistické ideologie nezaměstnanost v podstatě neexistovala.

oproti tomu obsaženému v civilním řádu soudním vynuceno skutečností, že toliko cizincům zákon ukládal povinnost za určitých podmínek složit žalobní jistotu, což samo o sobě definuje množinu adresátů tohoto specifického poučení. Za zmínku rovněž stojí, že teprve s účinností tohoto zákona vlivem derogace Zákona č. 67/1873 ř. z. byl výčet poučovací povinnosti soudu zredukován o poučení poskytovaného v rámci upomínacího řízení, o němž již bylo pojednáno v podkapitole 1.1. této práce.⁴⁸

Určité prvky kontinuity s civilním řádem soudním lze v Zákoně č. 142/1950 Sb. vysledovat v zachování dvou množin poučení, a sice množiny poučení, jejichž adresáty jsou účastníci řízení, a množiny poučení, jejichž adresáty jsou osoby zúčastněné na řízení odlišné od účastníků řízení.

Do první množiny bezpochyby patří generální poučovací klauzule (§ 7 s. o. s. ř.), poučení účastníka o následcích neoznámení zmocněnce pro přijímání písemností (§ 49 s. o. s. ř.), poučení odpůrce odvolatele o možnosti odpovědět na odvolání (§ 180 odst. 2 s. o. s. ř.), poučení o právu účastníků odůvodnit své návrhy při započetí odvolacího řízení (§ 182 s. o. s. ř.)⁴⁹ a poučovací povinnost vůči žalobci – cizinci o tom, že se proti vůli žalovaného nebude pokračovat v řízení, nesloží-li jistotu (§ 631 odst. 1 s. o. s. ř.). Rovněž pak nevyvolává pochybnosti, že v druhé množině nalezneme poučení osoby vystupující jako zmocněnec o následcích nepředložení plné moci ve lhůtě soudem určené (§ 39 odst. 3 s. o. s. ř.), poučení svědka před výslechem (§ 101 s. o. s. ř.) a z něj plynoucí obdobné poučení znalce (§ 112 s. o. s. ř. ve spojení s § 101 s. o. s. ř.). Sporné však je, zdali se generální poučovací klauzule vztahuje nejen na účastníky, ale i na ostatní osoby zúčastněné na řízení, domnívám se však, že se vztahuje i na tyto, a to v rozsahu přiměřeně zúženém s přihlédnutím k rozdílnému procesnímu postavení těchto osob oproti účastníkům, neboť vyvstala-li by situace, kdy by bylo potřeba takovou osobu poučit nad rámec speciálních poučovací ustanovení, bylo by v zájmu řádného průběhu řízení tak učinit. Průnik těchto množin pak tvoří poučení o opravném prostředku proti rozhodnutí (§ 157 s. o. s. ř. pro rozsudky a tentýž paragraf ve spojení s § 170 s. o. s. ř. pro usnesení), neboť vzhledem ke znění § 174 s. o. s. ř. je adresátem tohoto poučení kromě účastníků rovněž i prokurátor, přičemž tato skutečnost platí vzhledem ke znění § 196 s. o. s. ř. i pro poučení o opravném prostředku proti usnesení.

Diskontinuitu lze pak spatřovat v sekularizaci poučovací povinnosti, kdy již povinnost svědka vypovědět úplnou pravdu a nic nezamlčovat není z mravního hlediska vázána na svatost přísahy, o které byl poučován dle civilního řádu soudního, nýbrž na občanskou čest

⁴⁸ § 675 bod 3 s. o. s. ř. s.

⁴⁹ Zákon zde užívá termín „upozorní“, materiálně se však jedná o poučení. Jedná se však o jediný případ užití synonyma slova „poučit“ v tomto předpise, což je třeba ve srovnání s pestrostí označení poučovací povinnosti v obou výše již zanalyzovaných chronologicky předcházejících kodexech civilního práva procesního z ryze legislativně-technického hlediska hodnotit jako vývoj žádoucí.

(§ 101 s. o. s. ř.).⁵⁰ Stěžejními prvky diskontinuity je pak také zvýšená ingerence státu do civilních řízení manifestovaná oprávněním prokurátora vstoupit do libovolného civilního řízení⁵¹, kdy toto oprávnění je podmíněno pouze povšechnou až potenciálně všeobjímající úvahou prokurátora o tom, že to vyžaduje ochrana zájmu státu nebo pracujících, a s tímto jevem nerozlučně spjaté opuštění koncepce právního státu mající za následek významnou redukci až totální eliminaci právní jistoty účastníků řízení.

Vývoj poučovací povinnosti soudu během účinnosti předmětného předpisu prakticky neprobíhal, jedinou výjimku přinesla chronologicky poslední novela občanského soudního řádu z roku 1950, která obohatila s účinností od 1. 9. 1959⁵² novelizací ustanovení § 50 odst. 1 s. o. s. ř. s. výčet poučovacích povinností, konkrétně průnik dvou výše zmiňovaných množin, o poučení adresáta, který bezdůvodně odepře přijmout písemnost, o následcích jejího nepřevzetí.⁵³

1.1.4. Občanský soudní řád

S účinností od 1. 4. 1964⁵⁴ byl občanský soudní řád z roku 1950 nahrazen občanským soudním řádem novým, který, byť byl mnohokrát novelizován, platí dodnes. Původní koncepce poučovací povinnosti občanského soudního řádu zaznamenala oproti předcházejícímu právnímu stavu několik změn. Generální poučovací klauzule (§ 5 o. s. ř.) se dočkala jistého přeformulování mající za výsledek upozadění jejího ideologického zabarvení ve prospěch odstranění jisté nejednoznačnosti toho, kdo všechno vlastně je jejím adresátem, o které již bylo pojednáno výše⁵⁵, nově také jako adresáta poučení uvádí kromě občanů též organizace, na které se čistě dle jazykového výkladu dříve poučovací povinnost soudu nevztahovala.⁵⁶ Z okruhu adresátů poučení, na které dopadalo některé ze speciálních poučovacích ustanovení, byli vyjmuti zástupce účastníka, který nedoložil příslušnou plnou moc, odpůrce odvolatele a účastník, jenž je cizincem. Do okruhu individualizovaných adresátů poučení naopak nově přibývá adresát písemnosti (§ 50 o. s. ř.) a předvolaný (§ 52 o. s. ř.). Přibylo i pro dnešní praxi naprosto stěžejní a hojně aplikované samostatné ustanovení o poučovací povinnosti soudu stran vad podání (§ 43 odst. 1 o. s. ř.). Je zde

⁵⁰ Jakkoliv je jinak třeba represivní kroky komunistického režimu vůči církvím odsoudit, v tomto ohledu paradoxně dopomohly k definitivnímu oproštění se civilního soudnictví od nežádoucích náboženských vlivů, které v jeho moderním kontinentálním pojetí nemají místo.

⁵¹ § 6 odst. 1 s. o. s. ř. s.

⁵² Článek X Zákona č. 46/1959 Sb., o změně pravomoci soudů a o změně a doplnění některých ustanovení z oboru soudnictví a státních notářství.

⁵³ Tamtéž, Čl. I Bod 10.

⁵⁴ § 376 o. s. ř.

⁵⁵ S přihlédnutím k celkovému původnímu znění předpisu jde však spíše o „kouzlo nechtěného“ než o úmysl zákonodárce, když obsahově obdobná ideologická proklamace byla přesunuta do samostatného § 4 o. s. ř.

⁵⁶ Uvedené navazuje na Čl. 5 a Čl. 6 Ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

také plně dokonáno upozadování mravního podkladu poučení o povinnosti řádného zhoštění se role svědka, které již zahájil Zákon č. 142/1950 Sb., kdy je zde zcela vypuštěna zmínka o občanské cti, aniž by byla nahrazena něčím jiným.⁵⁷ Svědek je dále nově výslovně poučován o možnosti žádat svědecké vřdy (§ 139 odst. 1 o. s. ř.) a nemusí se tak spoléhat na praktickou aplikaci generální poučovací povinnosti soudem v tom kterém případě, jak tomu bylo dříve.

Ačkoliv ve své původní verzi obsahoval občanský soudní řád relativně nízké množství ustanovení o poučovací povinnosti soudu⁵⁸ a tato skutečnost zůstala až do 31. 8. 1993 neměnná, když pouze ke dni 1. 1. 1992⁵⁹ došlo v rámci celkového formulačního odpoutání od názvosloví poplatného komunistické ideologii k přeformulování generální poučovací klauzule na znění více odpovídající roli soudu jakožto nestranného třetího⁶⁰, následně se tento počet postupně zvyšoval. Ke dni 1. 9. 1993⁶¹ byla do občanského soudního řádu přidáno nové poučovací ustanovení § 153b odst. 1 o. s. ř.⁶² v souvislosti se zavedením institutu rozsudku pro zmeškání do českého procesního práva.

Zákonem č. 30/2000 Sb., který by bylo možné bez nadsázky označit jako Velkou poučovací novelu, bylo do občanského soudního řádu s účinností od 1. 1. 2001⁶³ přidáno mnoho nových speciálních poučovacích povinností⁶⁴, jakož i ustanovení o následcích absence řádného poučení podle § 119a o. s. ř. a o možnosti podat dovolání (§ 240 odst. 3 o. s. ř.). Rovněž došlo k rozšíření okruhu v úvahu připadajících adresátů poučení poskytovaného v souvislosti s povinností podat svědeckou výpověď (novelizace § 126 odst. 1 o. s. ř.) i na cizince a bezdomovce. V souvislosti s implementací nových mimořádných opravných prostředků též došlo ke změně obligatorního obsahu poučení v rámci rozsudku (§ 157 odst. 1 o. s. ř.) a usnesení (§ 169 odst. 1 o. s. ř.). Neposledně je třeba zmínit také touto novelou nově implementovanou speciální generální

⁵⁷ Viz § 126 odst. 2 o. s. ř.

⁵⁸ Jednalo se o § 5 o. s. ř., § 43 odst. 1 o. s. ř., § 50 o. s. ř., § 52 odst. 1 o. s. ř., § 116 odst. 2 o. s. ř., § 126 odst. 2 o. s. ř., § 131 odst. 1 o. s. ř., § 139 odst. 1 o. s. ř., § 156 odst. 1 o. s. ř., § 157 odst. 1 o. s. ř., § 169 odst. 1 o. s. ř. a nepřímo též § 204 odst. 2 o. s. ř.

⁵⁹ Čl. V Zákona č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád.

⁶⁰ Tamtéž, Čl. I bod 5.

⁶¹ Čl. V Zákona č. 171/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád.

⁶² Tamtéž, Čl. I bod 19.

⁶³ Část třináctá Zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁶⁴ Konkrétně se jedná o tyto poučovací povinnosti: o možnosti účastníka vyjádřit se k osobám soudců a přisedících, kteří mají podle rozvrhu práce věc projednat a rozhodnout. (§ 15a odst. 1 o. s. ř.), o trestních následcích porušení tajnosti utajovaných skutečností (§ 40a o. s. ř.), o způsobu, jakým je třeba provést opravu nebo doplnění podání (§ 43 odst. 1 o. s. ř.), o následcích nedbání tzv. kvalifikované výzvy (§ 114b odst. 5 o. s. ř.), o povinnosti mlčenlivosti, a to vůči fyzické osobě, které je i přes vyloučení veřejnosti umožněno účastnit se jednání nebo jeho části (§ 116 odst. 3 o. s. ř.), o způsobu odstranění nedostatku neunášení břemene tvrzení na výzvu soudu a o následcích neuposlechnutí této výzvy (§ 118a odst. 1 o. s. ř.), o následcích neuposlechnutí výzvy k odstranění nedostatku neunášení břemene důkazního (§ 118a odst. 3 o. s. ř.), poučení o koncentraci řízení ve vztahu k novým účastníkům (§ 118b odst. 2 o. s. ř.) a o povinnosti uvést všechny rozhodné skutečnosti a důkazy před vyhlášením rozhodnutí (§ 119a odst. 1 o. s. ř.), jak plyne z bodů 12, 53, 60, 155, 159, 162 a 166 části první Čl. I Zákona č. 30/2000 Sb. op. cit.

poučovací klauzuli obsaženou v § 118a odst. 4 o. s. ř. zavádějící rozdílný rozsah všeobecné poučovací povinnosti soudu ve vztahu k účastníkům zastoupeným právním profesionálem v průběhu jednání před soudem oproti účastníkům takto kvalifikovaně nezastoupeným.

V období pěti let následujících od účinnosti novely, o které bylo pojednáno v přecházejícím odstavci, doznala poučovací povinnost v ryze vnitrostátním kontextu několika změn menšího rozsahu v souvislosti s novelami, které se vždy týkaly pouze jedné dílčí oblasti civilního procesu. V souvislosti s novelizací procesní úpravy doručování došlo s účinností od 1. 1. 2005^{65,66} k rozkošatění poučovací povinnosti spjaté s tímto institutem.⁶⁷ V souvislosti s implementací prvotní verze toho, co dnes známe pod pojmem přípravné jednání, se v od 1. 4. 2005⁶⁸ nově účinném § 114c o. s. ř. vyskytuje generální poučovací klauzule. Nejedná se však o pouhý duplicitně vyjádřený obsah § 5 o. s. ř. vzhledem k tomu, že § 118a o. s. ř., včetně limitací obsažených v jeho čtvrtém odstavci, zde platí obdobně.⁶⁹ S účinností od 1. 1. 2006⁷⁰ pak došlo v souvislosti s přijetím Zákona č. 412/2005 Sb., který nahradil věcnou část dosavadního Zákona č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, k přeformulování § 40a o. s. ř. tak, aby podkladovým zákonem pro poskytnutí poučení byl právě tento zákon s tím, že se zde zavádí povinnost předsedy senátu zaslat kopii záznamu o poskytnutém poučení Národnímu bezpečnostnímu úřadu.⁷¹

Významným milníkem v historii poučovací povinnosti byl také vstup České republiky do Evropské unie 1. 5. 2004⁷², neboť na jeho podkladě se následně do množiny poučovacích

⁶⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 555/2004 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2004/555/2005-01-01?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08]. Údaj o dni vyhlášení předpisu uvedený v záhlaví stránky nad vlastním textem předmětného zákona ve spojení se zdrojem uvedeným v následující poznámce pod čarou.

⁶⁶ Část šestá Čl. VI Zákona č. 555/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 150/2002 Sb. soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁷ Tamtéž, část první Čl. I bod 1.

⁶⁸ Část pátá Čl. VI Zákona č. 59/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁶⁹ Tamtéž, část první Čl. I bod 15.

⁷⁰ Část šedesátá sedmá Čl. LXVIII Zákona č. 413/2005 Sb., o změně zákonů v souvislosti s přijetím zákona o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

⁷¹ Tamtéž, Část třetí Čl. III bod 2.

⁷² Smlouva č. 44/2004 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Smlouvy mezi Belgickým královstvím, Dánským královstvím, Spolkovou republikou Německo, Řeckou republikou, Španělským královstvím, Francouzskou republikou, Irskem, Italskou republikou, Lucemburským velkovévodstvím, Nizozemským královstvím, Rakouskou republikou, Portugalskou republikou, Finskou republikou, Švédským královstvím, Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irsku (členskými státy Evropské unie) a Českou republikou, Estonskou republikou, Kyperskou republikou, Lotyšskou republikou, Litevskou republikou, Maďarskou republikou, Republikou Malta, Polskou republikou, Republikou Slovinsko, Slovenskou republikou o přistoupení České republiky, Estonské republiky, Kyperské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Maďarské republiky, Republiky Malta, Polské republiky, Republiky Slovinsko a Slovenské republiky k Evropské unii.

povinností civilních soudů v nalézacích sporných řízeních začlenila poučovací povinnosti soudu vůči adresátovi písemnosti, jemuž je doručováno do jiného státu Evropské unie, o jeho právu odmítnout přijetí doručované písemnosti dle Čl. 8 bodu 1 Nařízení Rady (ES) č. 1348/2000, jež byla následně v mírně odlišném znění reflektujícími restriktivnější podmínky pro odmítnutí písemnosti adresátem obsažena též v Čl. 8 bodu 1 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007, použitelným od 13. 11. 2008⁷³ do 1. 7. 2022⁷⁴, kdy jej nahradila obdobná poučovací povinnost soudu dle Čl. 12 odst. 1 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 realizovaná prostřednictvím zaslání formuláře L. Relativně krátce poté, konkrétně pak od 12. 12. 2008⁷⁵, byla předmětná škála poučovacích povinností obohacena též povinností poskytovat prostřednictvím formulářů poučení v souvislosti s novým instrumentem zavedeným Nařízením o evropském platebním rozkazu, tedy evropským platebním rozkazem.

Poslední komplexnější novelizace ustanovení o poučovací povinnosti do data uzavření tohoto rukopisu nabyla účinnosti dnem 1. 7. 2009.^{76,77} Ta pokračovala v trendu zvyšování komplexnosti právní úpravy doručování, s čímž se ruku v ruce neslo také zmnožení speciálních ustanovení týkajících se poučení poskytovaných v souvislosti s tímto procesním institutem⁷⁸, odbřemnila soud od povinnosti poučit žalovaného o následcích nevyjádření se k věci na základě tzv. kvalifikované výzvy soudu dle § 114b o. s. ř. za situace, kdy jsou zde předpoklady pro zastavení řízení či odmítnutí žaloby a poskytnutí předmětného poučení by tak bylo nadbytečné (§ 114b odst. 5 o. s. ř.), zavedla několik speciálních poučení poskytovaných v rámci přípravného jednání⁷⁹ a vnesla do občanského soudního řádu poučení o koncentraci řízení ve vztahu k novým

⁷³ Čl. 26 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007.

⁷⁴ Čl. 37 bod 1 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784.

⁷⁵ Čl. 33 Nařízení o evropském platebním rozkazu.

⁷⁶ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 7/2009 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2009/7/2014-01-01?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08]. Údaj o dni vyhlášení předpisu uvedený v záhlaví stránky nad vlastním textem předmětného zákona ve spojení se zdrojem uvedeným v následující poznámce pod čarou.

⁷⁷ Část dvacátá čtvrtá Čl. XXVII Zákona č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

⁷⁸ Konkrétně se jednalo o implementaci poučení účastníka o následcích nezvolení si zástupce pro doručování písemností, jakož i poučení účastníka a zástupce pro doručování písemností o následcích nemožnosti doručování tomuto zástupci bez obtíží (§ 46c odst. 2 o. s. ř.), ustanovení zakotvující povinnost uvést, zda a jakým způsobem byl příjemce písemnosti poučen o následcích odepření přijetí písemnosti či neposkytnutí součinnosti (§ 50g odst. 4 o. s. ř.), jakož i mandatorní uvedení poučení o následcích nevyzvednutí si písemnosti na výzvě k vyzvednutí písemnosti do vlastních rukou podle § 49 odst. 2 o. s. ř. (§ 50h odst. 2 o. s. ř.). Sluší se též na tomto místě uvést, že došlo rovněž k přemístění poučení o následcích odepření přijetí písemnosti či poskytnutí nezbytné součinnosti s tím spjaté z § 50 o. s. ř. do § 50c o. s. ř., a to se spíše kosmetickým přeformulováním jeho znění, které neovlivnilo podobu tohoto poučení.

⁷⁹ Jedná se o poučení o koncentraci řízení dle § 114c odst. 5 o. s. ř., poučení žalovaného o možnosti soudu vynést rozsudek pro uznání v případě nedostavení se řádně předvolaného žalovaného k přípravnému jednání (§ 114c odst. 6 o. s. ř.) a poučení řádně předvolaného žalobce o tom, že v případě jeho nedostavení se bude řízení zastaveno (§ 114c odst. 7 o. s. ř.).

účastníkům (§ 118b odst. 2 o. s. ř.) spolu s poučením o povinnosti účastníka složit zálohu na důkaz, který navrhl k provedení, má sloužit k prokázání jím tvrzených skutečností či je prováděn v jeho zájmu (§ 141 odst. 1 o. s. ř.).⁸⁰

V následujících letech se poučovací povinnost soudu vyvíjela již jen marginální měrou. S účinností od 1. 1. 2013⁸¹ byla zkrácena eventuální delší lhůta pro podání dovolání v případě, že soud účastníka nepoučil o tomto mimořádném opravném prostředku řádně, jakož i pro případ, že jej nepoučil vůbec, a to ze čtyř měsíců na tři měsíce.⁸² V souvislosti s uzpůsobením civilního procesu technologickým možností současnosti přibyla soudu s účinností od 30. 9. 2017^{83,84} možnost využití videokonferenčního zařízení a s ní ruku v ruce i poučovací povinnost soudu vůči osobě, které se úkon týká, o způsobu provedení úkonu (§ 102a odst. 3 o. s. ř.).⁸⁵ S účinností od 1. 7. 2021⁸⁶ byl pak zúžen rozsah situací, za kterých soud poskytuje poučení o následcích nedostavení se řádně předvolaného žalovaného k přípravnému jednání (§ 114c odst. 6 o. s. ř.), a to o ty případy, kdy je žalovaným nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti.⁸⁷

Chronologicky poslední novelou občanského soudního řádu, která ke dni uzavření tohoto rukopisu měla vliv na podobu poučovací povinnosti soudu, byl s účinností od 1. 7. 2024^{88,89} katalog poučovacích povinností soudu rozšířen o poučení adresáta, jemuž se písemnost doručuje prostřednictvím provozovatele poštovních služeb na adresu trvalého pobytu, kterou je sídlo ohlašovny označené v informačním systému evidence obyvatel jako adresa úřadu, o následcích případného nevyzvednutí písemnosti uložené u odesílajícího soudu adresátem⁹⁰, nedopadá-li

⁸⁰ Část první Čl. I body 19, 23, 38, 39, 41 a 53 Zákona č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

⁸¹ Část čtvrtá Čl. VII Zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁸² Tamtéž, část první Čl. I bod 43.

⁸³ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 296/2017 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2017/296/2019-11-01?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08]. Údaj o dni vyhlášení předpisu uvedený v záhlaví stránky nad vlastním textem předmětného zákona ve spojení se zdrojem uvedeným v následující poznámce pod čarou.

⁸⁴ Část osmá Čl. XII Zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁸⁵ Tamtéž, část první Čl. I bod 9.

⁸⁶ Část čtvrtá Čl. VI Zákona č. 192/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁷ Tamtéž, část druhá Čl. III bod 5.

⁸⁸ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 180/2024 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2024/180?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08]. Údaj o dni vyhlášení předpisu uvedený v záhlaví stránky nad vlastním textem předmětného zákona ve spojení se zdrojem uvedeným v následující poznámce pod čarou.

⁸⁹ Část čtvrtá Čl. VI Zákona č. 180/2024 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o hromadném občanském řízení soudním.

⁹⁰ Tamtéž, část první Čl. I bod 1.

na tu kterou procesní situaci, v jejímž rámci je adresátovi doručováno, žádná z výjimek uvedených ve čtvrtém odstavci do občanského soudního řádu nově vloženého ustanovení § 50m.⁹¹

1.2. Účel a význam poučovací povinnosti

Před započítáním snahy o specifikaci účelu a významu poučovací povinnosti je nezbytné se nejprve pokusit o odhalení falešnosti hypotézy, že poučovací povinnost žádný účel a význam nemá, tj. že se jedná o jakýsi ritualistický relikv právní historie, který prostou setrvačností zůstal v právním řádu České republiky zachován až do dnešního dne. Pokud by totiž toto nebylo možné učinit, bylo by další bádání stran tohoto zcela bezúčelné. Výše uvedené však lze naštěstí provést prostým nalezením (jakéhokoliv) účelu a významu poučovací povinnosti.

Pro odhalení falešnosti této teze je třeba si nejprve uvědomit, že předmětem našeho zájmu zde je – vyjádřeno terminologií metodologie nalézání práva – objektivní výkladový cíl souboru relevantních ustanovení normujících poučovací povinnost soudu jako celku, a to v recentním slova smyslu, tedy k datu uzavření tohoto rukopisu.⁹² Jinak řečeno, smysl a účel určitého právního instrumentu je třeba abstrahovat z celkového kontextu právní normy, případně souboru právních norem, v níž či v nichž je implementován.

Implementací tzv. Occamovy břitvy⁹³ pak lze zavrhnout teze o tom, že by snad účel a význam poučovací povinnosti byl jiný, než jaký je na první pohled rozpoznatelný z celkové právní úpravy civilního procesu.

Po zohlednění všeho výše uvedeného pak již nic nebrání učinění závěru, že účelem poučovací povinnosti je odstranění nežádoucích, avšak objektivně vzat se v praxi často vyskytujících, překážek v podobě nezalosti procesního práva či neorientování se v aktuálním procesním průběhu konkrétního řízení⁹⁴ z cesty účastníků ke spravedlnosti (u těch poučení, jejichž adresátem jsou účastníci řízení)⁹⁵ a odstranění potenciálního informačního deficitu jejich adresátů za účelem prevence průtahů v řízení či jiných objektivně nežádoucích důsledků, které by takový informační deficit adresátů poučení měl či mohl mít jednak pro ně samé, jednak pro korektní průběh civilních řízení jako takových.

⁹¹ Byť tento dovětek dále v práci již pro úsporu rozsahu výslovně neuvádím, platí pochopitelně zde uvedené i pro všechny následné pasáže této práce pojednávající o předmětném ustanovení.

⁹² Srovnej MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-382-0. Marg. č. 75-78.

⁹³ Presumuji zde obeznámenost čtenáře s tímto ideovým instrumentem, pro bližší pojednání o něm viz např. DENNETT, D. C. *Intuition Pumps And Other Tools for Thinking*. New York: W. W. Norton & Company, 2013, ISBN 978-0-393-34878-1, s. 28.

⁹⁴ Tato dichotomie v podobě toho, zda poskytované poučení reaguje na konkrétní specifický procesní průběh či nikoliv, bude podrobněji zkoumána v bodu 2.4.4. této práce.

⁹⁵ Tyto poučovací povinnosti budou blíže vypočteny v bodu 2.4.1. této práce.

2. Syntetická část

2.1. Pojmové znaky poučovací povinnosti a její definice

Právní řád České republiky v sobě neobsahuje zákonnou definici poučovací povinnosti civilního soudu. Nejblíže k zákonné definici poučovací povinnosti má § 5 o. s. ř., jenž stanoví, že: „*Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.*“ To však definice poučovací povinnosti jako taková zjevně není, nalezneme-li v zákonné úpravě i takové poučovací povinnosti soudu, které pod takto vymezený okruh obsahu poučení podřadit nelze.⁹⁶

V Právnickém slovníku nalezneme pod heslem „poučovací povinnost“ obšírný popis tohoto fenoménu, ne však jeho definici.⁹⁷ Mé pátrání po definici tohoto pojmu v pravém slova smyslu v odborné literatuře nemělo kladný výsledek.

Tak či onak by však jakoukoliv případně nalezenou definici bylo z metodologického hlediska zcela chybné pro účely této práce bez dalšího nekriticky převzít, a to minimálně s ohledem na to, že by se ve své podstatě z mé strany jednalo o argumentační faul apelem na autoritu⁹⁸ v jeho ryzí podobě. Proto se níže pokusím přezkoumatelným a transparentním způsobem pro účely této práce zformulovat vlastní definici poučovací povinnosti soudu.

Za počáteční postulát mého procesu pátrání po definici poučovací povinnosti a jejich pojmových znacích jsem si po zralé úvaze zvolil následující větu: „*Poučovací povinností je vše, co zákon za poučovací povinnost označuje.*“ Tento postulát je též zároveň formální definicí poučovací povinnosti. Důvěru v jeho faktickou správnost mi dodává zejména fakt, že ze závěrů podkapitoly 1.1. této práce vyplynulo, že převážná většina souboru jednotlivých poučovacích ustanovení obsažených v občanském soudním řádu byla do tohoto předpisu implementována již v době, kdy platila Legislativní pravidla vlády jako určitý standard legislativně-technického úzu. Ta pak již ve svém původním znění měla v sobě obsažen požadavek na terminologickou

⁹⁶ Jedním příkladem za všechny je poučení poskytované dle § 102a odst. 3 o. s. ř. o tom, že úkon bude prováděn s využitím videokonferenčního zařízení.

⁹⁷ KNAPILOVÁ, A. *Poučovací povinnost*. In: HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. Online. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2023-12-17].

⁹⁸ Srovnej BEZ FAULU. *Apel na autoritu*. Online. 2019. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/duraz-na-rozum/apel-na-autoritu/>. [cit. 2024-03-09].

jednotnost, konkrétně ve svém Čl. 40 odst. 1.⁹⁹ Tento požadavek je v nich pak v tomtéž odstavci téhož článku obsažen dodnes.¹⁰⁰

Materiální definici poučovací povinnosti se pokusím syntetizovat z jednotlivých pojmových znaků poučovací povinnosti soudu. Syntetizovaná definice by pak v sobě měla zahrnout veškeré pojmové znaky poučovací povinnosti soudu, aniž by však zároveň v sobě obsahovala jakékoliv další (nadbytečné) části. Níže se proto pokusím o enumeraci těchto pojmových znaků.

Prvotním přiblížením k extrapolaci pojmových znaků poučovací povinnosti soudu je podrobné zkoumání tohoto pojmu ze sémantického úhlu pohledu, tj. po jednotlivých slovech, z nichž sestává, tedy „poučovací“, „povinnost“ a „soudu“.

Jde-li o slovo „poučovací“, jedná se o přídavné jméno odvozené od podstatného jména „poučení“. Zde již oproti případné definici obsažené v odborné (právní) literatuře není nic proti ničemu bez dalšího vyjít ze slovníkové definice významu tohoto slova v obecné češtině. Slovníková definice slova poučení zní: „*Návod, pokyn ke konání něčeho, výklad o něčem, vysvětlení něčeho ap.; naučení*“.¹⁰¹ Jde-li o slovníkovou definici slova poučiti, v obecné češtině bezesporu synonyma ke slovnímu spojení „poskytnout poučení“, ta zní: „*dát někomu poučení o něčem; objasnit (...) vyložit, vysvětlit, osvětlit (...), informovat*“.¹⁰² Společným průsečíkem obou hesel je pak výklad, resp. vyložení a vysvětlení, proto dále přichází v úvahu pracovat pouze s jedním z těchto pojmů jakožto pojmem nejvíce „u jádra“ věci. Z uvedených dvou alternativ pro lepší přehlednost volím pojem „vysvětlit“.

Na první pohled by se mohlo zdát, že pojem „povinnost“ nepůsobí při presumpci odborného čtenáře závažnější komplikace co se pochopení jeho významu týče. Tato premisa je však do značné míry relativizována prostým nahlédnutím do občanského soudního řádu, v němž můžeme najít i takové poučovací „povinnosti“ soudu, kteréžto mohou důvodně v čtenáři vyvolat pochybnosti o tom, zda se stále ještě jedná o povinnosti v pravém slova smyslu. Jedná se o ta poučení, které sice zákon z ryze jazykového hlediska soudu neukládá povinnost účastníku

⁹⁹ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení č. 188 o Legislativních pravidlech vlády*. Online. 1998. Dostupné z: https://kormoran.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/1C5D104CA6FA919FC12571B6006CD345. [cit. 2023-12-17].

¹⁰⁰ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Legislativní pravidla vlády schválená usnesením vlády ze dne 19. 3. 1998, ve znění pozdějších usnesení*. Online. 2023. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/jednani-vlady/legislativni-pravidla/Legislativni-pravidla-vlady-s-prilohami-platna-od-1--unora-2023.pdf>. [cit. 2023-12-17].

¹⁰¹ ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovník spisovného jazyka českého. Heslo „poučení“*. Online. 2011. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=pou%C4%8Den%C3%AD>. [cit. 2023-12-03].

¹⁰² Tamtéž. *Heslo „poučiti“*. Online. 2011. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?&heslo=pou%C4%8Diti>. [cit. 2023-12-03].

poskytnout, jejich neposkytnutí však sankcionuje nemožností provést určitý úkon. Jedná se kupříkladu o poučení předvolaného o možnosti předvedení dle § 52 odst. 1 o. s. ř. či o poučení žalovaného o následcích nedostavení k prvnímu jednání před soudem prvního stupně bez důvodné a včasné omluvy dle § 153b odst. 1 o. s. ř. Bylo by přepjatě formalistické tyto poučovací povinnosti v širším slova smyslu pod pojem „povinnost“ nezahrnout, na což bude muset být při tvorbě materiální definice poučovací povinnosti soudu pamatováno.

Jde-li o pojem „soud“ (resp. soudu), nelze v dobré víře zvolit jiný postup než ten, že jeho obsah budeme chápat zcela shodně s tím, jak je chápán občanským soudním řádem. Úvahy o existenci či neexistenci soudů v materiálním slova smyslu odlišných od soudů ve formálním slova smyslu, které nalezneme v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva¹⁰³, zde nemají místo jednoduše proto, že takovýmto případným „materiálním soudům“ občanský soudní řád zjevně povinnost poskytovat (komukoliv) poučení neukládá. Platí tedy, že soudem pro účely sestavované definice je orgán veřejné moci, který zákon za soud označí.¹⁰⁴

Z výše uvedeného sémantického, resp. sémanticko-právního rozboru ve spojení s § 5 o. s. ř. lze dovodit existenci následujících pojmových znaků poučovací povinnosti soudu:

- Vysvětlovací funkce (z rozboru slova „poučovací“)
- Obsahuje informace o procesních právech a povinnostech, případně průběhu předmětného řízení (z § 5 o. s. ř., modifikováno zejména s přihlédnutím k § 102a odst. 3 o. s. ř.)
- Imperativnost jeho poskytnutí buďto bez dalšího, anebo pro učinění určitého procesního úkonu ze strany soudu (z rozboru slova „povinnost“)
- Poskytuje jej soud ve formálním slova smyslu (z rozboru slova „soud“)

Nad rámec těchto znaků je nezbytné zmínit též dva další pojmové znaky rozpoznatelné za užití indukce na jednotlivé poučovací povinnosti obsažené v občanském soudním řádu, a to její adresnost a spjatost s řízením, v němž je poskytováno. Tyto pojmové znaky jsou na rozdíl od zbylých pojmových znaků relativizovány existencí preemptivního, neadresného a abstraktního poučení budoucího žalobce v rámci formuláře návrhu na vydání evropského platebního rozkazu obsaženého v Příloze I. EvPR, který tento musí využít vzhledem k dikci Čl. 7 odst. 1 EvPR.¹⁰⁵

Syntézou všech výše uvedených pojmových znaků poučovací povinnosti nakonec získáme následující definici:

¹⁰³ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *CASE OF OLEKSANDR VOLKOV v. UKRAINE. THE LAW*. Online. Římská I., část A., odstavec 88. 2013. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%22221722/11%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-115871%22%5D%7D>. [cít. 2023-12-03].

¹⁰⁴ Pro taxativní výčet viz § 8 oSaS ve spojení s § 9 odst. 2 oSaS a s přílohami č. 1-4 oSaS, přičemž Nejvyšší správní soud pochopitelně vzhledem k tematickému okruhu této práce do daného výčtu nenáleží.

¹⁰⁵ Dále viz výklad k Intervalu 0, jež bude dále obsažený v bodu 2.4.2. této práce.

„Poučovací povinnost soudu je institut vysvětlení procesních práv, povinností anebo průběhu řízení, v němž má být manifestován, jenž má být činěn z úřední povinnosti či jako nezbytný zákonný předpoklad učinění určitého procesního úkonu ze strany orgánu veřejné moci, který zákon za soud označuje, realizovaný buď vůči konkrétnímu adresátovi (konkrétním adresátům) v souvislosti s řízením, v němž má být manifestován, anebo preemptivně, neadresně a abstraktně prostřednictvím normovaného formuláře, a to orgánem veřejné moci, který zákon za soud označuje.“

Definice získaná syntézou uvedená v předcházejícím odstavci se sice může na první pohled jevit jako poměrně neforemná, je třeba na ni však pohlížet prizmatem jejího účelu, jímž je především „vytěžení“ veškerých v úvahu připadajících poučovacích povinností z relevantních právních předpisů, zejména občanského soudního řádu. O tom bude blíže pojednáno v podkapitole 2.3. této práce.

2.2. Prameny poučovací povinnosti

Problematika poučovací povinnosti civilních soudů je bezpochyby jedna ze součástí občanského práva procesního, stejně tak občanské právo procesní je samozřejmě součástí množiny práva jako celku. Proto se členění pramenů práva na prameny práva ve formálním smyslu, prameny práva v materiálním smyslu a na prameny práva v gnozeologickém smyslu¹⁰⁶ týká i pramenů poučovací povinnosti, když institut poučovací povinnosti je podmnožinou práva jako celku.

Z této triády jsou suverénně nejvýznamnějším typem pramenů poučovací povinnosti prameny poučovací povinnosti ve formálním smyslu. Na ústavní úrovni je pramenem poučovací povinnosti soudů Ústava sama, když její článek 96 ve svém prvním odstavci stanovuje, že všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.¹⁰⁷

Z ústavních předpisů je pramenem poučovací povinnosti též Listina základních práv a svobod.¹⁰⁸

¹⁰⁶ GERLOCH, A. *Teorie práva*. 8. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, ISBN 978-80-7380-838-9, s. 82.

¹⁰⁷ Jinými slovy stanovuje, že soud při realizaci své poučovací povinnosti nesmí saturovat právo na poučení jednotlivých účastníků nerovným způsobem. K problematice práva na poučení viz kapitolu třetí této práce.

¹⁰⁸ Zde především Čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (i přes drobnou formulační odlišnost je vůči Čl. 96 odst. 1 Ústavy v poměru *mutatis mutandis*) a při extenzivním výkladu Čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod i toto ustanovení, budeme-li tento článek vykládat tak, že míří též na právní pomoc poskytovanou soudem prostřednictvím poučení.

Prameny poučovací povinnosti nalezneme také v rámci mezinárodních smluv, z nich se především jedná o Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, konkrétně její Čl. 6 upravující právo na spravedlivý proces.¹⁰⁹

Také unijní právo v sobě skýtá tyto prameny, jimiž jsou ta nařízení¹¹⁰ Evropské unie upravující oblast civilního soudnictví ve sporných řízeních, jež v sobě obsahují ustanovení normující poučovací povinnost soudu. Ke dni uzavření tohoto rukopisu existují právě dvě takováto momentálně platná nařízení, a to Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784¹¹¹ a Nařízení o evropském platebním rozkazu.¹¹²

Kvantitativní těžiště mají prameny poučovací povinnosti ve formálním smyslu bezpochyby na úrovni zákonné. Je nasnadě, že nejvýznamnějším takovým pramenem je Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Pramenem poučovací povinnosti jsou pak také novely občanského soudního řádu, avšak pouze ty z nich, které zavádí, mění či ruší jeho ustanovení o poučovací povinnosti soudu.¹¹³ Dále je jím též Zákon č. 412/2005 Sb.¹¹⁴, jakožto zákon konkretizující formu, jakou má být soudem poskytnuto poučení dle § 40a odst. 1 o. s. ř.

Pramenem poučovací povinnosti ve formálním smyslu jsou též v obecné rovině podzákoné předpisy, konkrétně vyhlášky Ministerstva spravedlnosti. I vzhledem k judikatorním závěrům¹¹⁵ o nepřipustnosti zasahování státní správy soudů do nezávislosti soudů, byť by tak bylo činěno „pouze“ v oblasti poučování, však tyto předpisy obsahují ryze technické pokyny precizující některé detaily způsobu poskytování poučení soudy, a proto je jejich význam spíše minoritní.

¹⁰⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

¹¹⁰ V hypotetické rovině mohou být pramenem poučovací povinnosti ve formálním smyslu také přímo použitelné netransponované směrnice Evropské unie, když směrnice, která by soudům České republiky ukládala dodatečné poučovací povinnosti, by dozajista byla směrnicí s vertikálně vzestupným účinkem. Z povahy věci jsou však procesní předpisy upravovány prakticky výhradně nařízením a ke dni uzavření tohoto rukopisu zde nebyla žádná taková netransponovaná směrnice Evropské unie upravující poučovací povinnost soudu, jež by pramenem poučovací povinnosti mohla být. K problematice přímé použitelnosti směrnic viz SVOBODA, P. *Úvod do evropského práva*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN 978-80-7400-938-9, s. 165-167.

¹¹¹ Zde se jedná o poučení poskytované formou takzvaného Formuláře L o možnosti odepření přijetí cizojazyčné písemnosti za podmínek, které toto nařízení stanovuje.

¹¹² I v tomto případě se jedná o poučení poskytované formulářovou formou, kdy s výjimkou formuláře F (Příloha VI. tohoto nařízení) všechny ostatní formuláře obsahují rozličná poučení (o přípustnosti opravných prostředků a o případné lhůtě k jejich podání, o vykonatelnosti evropského platebního rozkazu, o následcích nečinnosti adresáta poučení).

¹¹³ Konkrétně se jedná o novely občanského soudního řádu následujících čísel: č. 519/1991 Sb., č. 171/1993 Sb., č. 30/2000 Sb., č. 555/2004 Sb., č. 59/2005 Sb., č. 413/2005 Sb., č. 7/2009 Sb., č. 404/2012 Sb., č. 296/2017 Sb. a č. 192/2021 Sb. O konkrétním přínosu jednotlivých těchto novel v oblasti poučovací povinnosti jsem již pojednával v podkapitole 1.1. této práce.

¹¹⁴ Formalisticky jím je ve skutečnosti Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, a ty zákony, které jej novelizují v části týkající se poučovací povinnosti. Na rozdíl od občanského soudního řádu, kde má důsledné odlišování jednotlivých novel praktický smysl spočívající ve zprostředkování uceleného chápání vývoje poučovací povinnosti jako celku, by však pedantské zkoumání jednotlivých novel tohoto zákona již bylo pouze samoučelnou kazuistikou.

¹¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2005 vydané ve věci sp. zn. 30 Cdo 1877/2005.

Kupříkladu Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, ve svém § 16 odst. 2 precizuje § 156 odst. 1 o. s. ř. v tom smyslu, že poučení o možnosti podat opravný prostředek poskytované soudem při vyhlášení rozsudku poskytuje předseda senátu (samosoudce) vsedě. Dojde-li v konkrétním případě k excesu spočívajícím v nepřipustném rozšiřování výčtu poučovacích povinností soudu formou podzákoného předpisu, soud jej za užití čl. 95 odst. 1 Ústavy v tomto rozsahu neaplikuje.¹¹⁶

Nejvýznamnějším pramenem poučovací povinnosti soudu v materiálním smyslu je její historický vývoj na území dnešní České republiky, který byl již podrobně rozebrán v podkapitole 1.1. této práce.

Pramenem poučovací povinnosti soudu v gnozeologickém pojetí je v první řadě judikatura, a to zejména judikatura Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, případně též Soudního dvora Evropské unie. Dále jsou jimi jednotlivá pojednání právní doktríny o tomto institutu, jakož i jednotlivé odborné práce na toto téma. Ve vztahu k účastníkovi je jím pak především soud samý, a to vždy tehdy, kdy příslušná poučení poskytuje.¹¹⁷ Jsou jimi však i veřejnosti přístupné vnitřní předpisy správy soudů, kdy například Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších instrukcí, ve svém § 23 odst. 3 stanoví, že o tom, že byl vyslýchaný poučen o svých právech a povinnostech, soud učiní záznam do protokolu. Tyto vnitřní předpisy však nejsou pramenem poučovací povinnosti soudů ve formálním smyslu, a to jednoduše proto, že normy v nich obsažené nejsou právními normami.¹¹⁸

2.3. Výčet procesních situací, v nichž má soud poučovací povinnost

Chci-li s jakýmkoliv souborem prvků dále pracovat tím způsobem, že jej budu dále členit dle rozličných kritérií, je přinejmenším velice vhodné si nejprve sestavit, pokud je to možné,

¹¹⁶ Takovým excesem je například zakotvení zcela nové poučovací povinnosti soudů vůči účastníkovi v § 21b odst. 4 Vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, stran toho, že elektronické rozhodnutí a další písemnosti soudu v elektronické podobě se mu zpřístupní způsobem umožňujícím dálkový přístup. Soudům samozřejmě nic nebrání takovéto poučení účastníkům poskytnout v rámci realizace generálních poučovacích klauzulí (§ 5 o. s. ř., § 118a odst. 4 o. s. ř.), podstatné však je, že tak nejsou povinny učinit na základě imperativu obsaženého ve výše zmíněné vyhlášce.

¹¹⁷ Vzhledem k povaze pramenů práva v gnozeologickém smyslu je tento výčet pochopitelně demonstrativní, když zdrojem poznání poučovací povinnosti soudu může být leccos. Hodí se však zmínit, že orální tradice mezi lidmi, o níž je všeobecně známo, že je zejména v případě (jakéhokoliv) hmotného práva hlavním zdrojem právního povědomí laické veřejnosti, v případě poučovací povinnosti hraje spíše zanedbatelnou roli. Je tomu tak proto, že by v takovém případě bylo orálně tradováno ve své podstatě metapoučení („poučení“ o poučení), takže pokud již dochází k orální tradici poznatků o procesním právu, jsou tyto soustředěny, pomíneme-li snad metapoučení o § 5 o. s. ř., spíše na předmět jednotlivých poučovacích povinností soudu.

¹¹⁸ BOGUSZAK J. in BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Druhé, přepracované vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004, ISBN 978-80-7502-298-1, s. 79.

taxativní seznam těchto prvků. V poměrech této práce to tedy znamená, že je třeba vytěžit veškeré prameny uvedené v bezprostředně předcházející podkapitole této práce a takovýto seznam prvků, konkrétně procesních situací, v nichž má soud poučovací povinnost, sestavit.

Z metodologického hlediska budu postupovat tak, že v souladu s postulátem, který jsem vymezil v podkapitole 2.1. této práce, budu bez dalšího za procesní situaci, v níž má soud poučovací povinnost, považovat veškeré relevantními právními normami upravené situace, kde normotvůrce používá v té či oné mutaci pojem „poučit“, je-li zároveň z kontextu zjevné, že původcem tohoto poučení má být soud. Poté podrobím zbytek relevantních ustanovení přezkumu v tom smyslu, že identifikuji-li potenciálního kandidáta poučovací povinnosti, kterého příslušná norma za poučení formálně neoznačuje, otestuji, zda je možné jej podřadit alespoň pod materiální definici poučovací povinnosti, přičemž dojdou-li k pozitivnímu výsledku, budu i takovouto procesní situaci považovat za takovou, v níž má soud poučovací povinnost.

Ač to může působit jako antiklimax, pro přehlednost musím ihned zde oznámit, že jsem po přezkumu všech v úvahu přicházejících ustanovení relevantních předpisů, které byly vypočteny v předcházející kapitole této práce, neshledal existenci žádné poučovací povinnosti, která by splňovala kritéria materiální definice poučovací povinnosti, aniž by zároveň byla podřaditelná pod formální definici poučovací povinnosti. Nejbližší má k poučovací povinnosti postup soudu v rámci usilování o smír dle § 99 odst. 1 o. s. ř.; o tom, proč nelze tento postup soudu za realizaci poučovací povinnosti ani materiálně považovat, bude pojednáno níže.¹¹⁹

Z důvodu prevence rozmělnění poznámkového aparátu této práce uvádím v následujícím odstavci veškeré procesní situace, v nichž má soud poučovací povinnost, vždy ve formátu „procesní situace (ustanovení právního předpisu, z něhož poučovací povinnost vyplývá)“.

Soud má poučovací povinnost vždy tehdy, nastane-li procesní situace spočívající v tom, že: nařídil první jednání ve věci (§ 15a odst. 1 o. s. ř.); účastníkem řízení je někdo, k ochraně jehož zájmů je nezbytně třeba ustanovit právního zástupce (§ 30 odst. 1 o. s. ř.)¹²⁰; v řízení jsou projednávány utajované informace (§ 40a odst. 1 o. s. ř.); soudu bylo doručeno podání účastníka, které vykazuje vady (§ 43 odst. 1 a 2 o. s. ř.); vyzval-li účastníka nebo jeho zástupce dle § 46c

¹¹⁹ Viz podbod 2.5.3.1. této práce.

¹²⁰ Adresátem tohoto poučení však není pouze účastník, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků dle § 138 o. s. ř. To vyplývá z systematického výkladu § 30 odst. 1 o. s. ř., konkrétně ze skutečnosti, že je použito slovo „žádost“, které je v občanském soudním řádu pravidelně užíváno ruku v ruce s relativně neurčitou hypotézou právní normy, směřuje-li tato žádost vůči soudu, tehdy, je-li úkolem soudu přezkoumat při posouzení žádosti naplnění této hypotézy (např. existentnost právního zájmu žadatele či vážných důvodů na jeho straně u žádosti dle § 44 odst. 2 o. s. ř., nemožnost doručení písemnosti prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky u žádosti dle § 45 odst. 2 o. s. ř. či existentnost důležitých důvodů pro vyhovění žádosti dle § 114c odst. 4 o. s. ř.). Opačný závěr by vedl k absurdnímu závěru, kde by soud poskytnutím daného poučení fakticky prejudikoval své (kladné) rozhodnutí o následné účastníkem v návaznosti na poskytnuté poučení podané žádosti.

odst. 1 o. s. ř., aby si zvolili pro doručování písemností zástupce (§ 46c odst. 2 o. s. ř.); doručuje-li soud adresátu nebo příjemci písemnosti tuto písemnost způsobem umožňujícím odepření jejího přijetí (§ 50c odst. 1 o. s. ř.); vyzval-li soudní doručovatel¹²¹ adresáta nebo příjemce písemnosti k prokázání jeho totožnosti nebo k poskytnutí jiné součinnosti nezbytné k řádnému doručení písemnosti (§ 50c odst. 2 o. s. ř.); zanechal-li doručující orgán adresátovi písemnosti výzvu k vyzvednutí písemnosti, jejíž náhradní vyloučení není vyloučeno, pro nezastižení adresáta písemnosti (§ 50h odst. 2 o. s. ř. ve spojení s § 49 odst. 2 o. s. ř.); doručuje-li adresátovi, jehož adresa trvalého pobytu je sídlo ohlašovny označené v informačním systému evidence obyvatel jako adresa úřadu, právě na tuto adresu [§ 50m odst. 2 písm. e) o. s. ř.]; doručuje-li soudní písemnost přeshraničně (Čl. 12 odst. 2 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 ve spojení s Přílohou 1 tohoto nařízení); podá-li žalobce návrh na vydání evropského platebního rozkazu (Čl. 7 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou I. EvPR)¹²²; vyvstane-li potřeba opravit či doplnit návrh na vydání evropského platebního rozkazu (Čl. 9 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou II. EvPR); navrhne-li soud žalobci změnu návrhu na vydání evropského platebního rozkazu (Čl. 10 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou III. EvPR); odmítne-li návrh na vydání evropského platebního rozkazu (Čl. 11 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou IV. EvPR); vydá-li evropský platební rozkaz (Čl. 12 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou V. EvPR); prohlásí-li soud evropský platební rozkaz za vykonatelný (Čl. 18 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou VII. EvPR); předvolává-li osobu s úmyslem ji v případě neuposlechnutí předvolání nechat předvést (§ 52 odst. 1 o. s. ř.); provádí-li úkon s využitím videokonferenčního zařízení (§ 102a odst. 3 o. s. ř.); zastaví-li usnesením řízení z důvodu, že věc náleží dle jeho právního názoru do věcné příslušnosti správních soudů (§ 104b odst. 1 o. s. ř.); směřuje-li vůči žalovanému tzv. kvalifikovanou výzvu za současného splnění podmínek řízení (§ 114b odst. 5 o. s. ř.); realizuje-li přípravné jednání (§ 114c odst. 5 o. s. ř.); předvolává-li žalovaného k přípravnému jednání (§ 114c odst. 6 o. s. ř.); předvolává-li žalobce k přípravnému jednání (§ 114c odst. 7 o. s. ř.); nevyklíčil-li účastník všechny rozhodné skutečnosti (§ 118a odst. 1 o. s. ř.); neshoduje-li se právní názor předsedy senátu či samosoudce na to, jak je možné po právní stránce věc posoudit, s právním názorem účastníka na totéž (§ 118a odst. 3 o. s. ř.); realizuje-li první jednání (§ 118b odst. 2 o. s. ř.)¹²³; realizuje-li

¹²¹ Je-li doručování realizováno prostřednictvím orgánu rozdílného od § 48 odst. 1 písm. a) o. s. ř., nelze hovořit o poučovací povinnosti soudu v pravém slova smyslu, a to z důvodu, že zákon umožňuje poskytnutí tohoto poučení též ústně, v takovém případě jej tedy neposkytuje soud. Zde je vhodné připomenout, že justiční stráž je „toliko“ organizační složka Vězeňské služby České republiky (§ 2 odst. 1 písm. f) Zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 3 odst. 1 a 3 téhož předpisu).

¹²² Tato poučovací povinnost soudu je specifická v tom, že je prostřednictvím předtištěného poučení obsaženého na Formuláři A realizována ještě předtím, než je řízení samo zahájeno.

¹²³ Jakkoliv Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 4. 9. 2013 vydaném ve věci sp. zn. 31 Cdo 4616/2010 fakticky rozšířil poučovací povinnost poskytovanou dle § 118b o. s. ř. i na obsah prvního odstavce tohoto ustanovení s tím,

jednání (§ 119a odst. 1 o. s. ř.)¹²⁴; zahajuje-li výslech svědka (§ 126 odst. 2 o. s. ř.); nařídil-li důkaz výslechem fyzické osoby, která byla statutárním orgánem účastníka či členem tohoto orgánu, o okolnostech týkajících se této právnické osoby (§ 126 o. s. ř. ve spojení s § 131 odst. 2 o. s. ř., jakož i § 139 odst. 1 o. s. ř.); nařídil-li důkaz výslechem účastníka (§ 131 odst. 2 o. s. ř.); nařídil-li důkaz výslechem svědka (§ 139 odst. 1 o. s. ř.); lze-li očekávat náklady důkazu, který má být proveden na návrh účastníka nebo o skutečnostech jím uvedených nebo v jeho zájmu (§ 141 odst. 1 o. s. ř.); má-li soud v úmyslu ponechat si možnost rozhodnout věc rozsudkem pro zmeškání (§ 153b odst. 1 o. s. ř.); vyhláší-li rozsudek (§ 156 odst. 1 o. s. ř.); vyhotovil-li písemné vyhotovení rozsudku (§ 157 odst. 1 o. s. ř.); vyhotovil-li usnesení (§ 169 odst. 1 o. s. ř.).

2.4. Členění poučovací povinnosti

Jak vyplývá z výčtu uvedeného výše, poučovací povinnost civilních soudů není jednoduším celkem, naopak je možné ji členit, a to na základě různých kritérií. Ujasnění si těchto v úvahu připadajících rozčlenění je pak účelné, jelikož umožňuje komplexnější pochopení popisované problematiky. Vytyčení tohoto rozčlenění má dále také praktický význam, jelikož umožňuje efektivnější diskuzi o konkrétních podskupinách poučovací povinnosti, což bude přínosné zejména ve čtvrté kapitole této práce obsahující mé úvahy *de lege ferenda*. Z povahy věci je nasnadě, že níže uvedený výčet jednotlivých členění není taxativní a ani se o to nesnaží, jelikož to není jeho účelem.

2.4.1. Členění dle okruhu adresátů

Jednotlivá poučení poskytovaná civilními soudy ve sporných řízeních lze členit též na základě okruhu jejich adresátů. Není přitom překvapivé, že nejfrekventovanějším adresátem poučení je účastník, respektive účastníci. Poučení, jejichž adresáty jsou výhradně účastníci¹²⁵, se člení do pěti skupin.

že je třeba ji poskytovat nadvakrát – písemně v rámci předvolání k jednání a dále při samotném jednání, což je samozřejmě pro soudní praxi okolnost mimořádné důležitosti, z doktrinního hlediska je namístě podotknout, že, jak již bylo zmíněno v k tomu dedikované podkapitole této práce, judikatura soudů není pramenem práva ve formálním slova smyslu. Nejvyšší soud pak může své stanovisko uvedené v citovaném rozhodnutí kdykoliv přehodnotit (překonat své závěry tam uvedené), to vše bez jakékoliv změny v zákonné úpravě dané poučovací povinnosti. Proto ve zbytku mé práce již o této praxi dovozené a praktikované nadstavbě předmětné poučovací povinnosti dále nepojednávám.

¹²⁴ U všech třech poučení poskytovaných dle § 114c o. s. ř., jakož i o poučení poskytovaných dle § 118b odst. 2 o. s. ř. a § 119a odst. 1 o. s. ř., se fakticky jedná o průnik množiny procesních situací s množinou fáze řízení.

¹²⁵ Vzhledem ke znění § 32 odst. 3 o. s. ř. jsou to vedle účastníků ve skutečnosti vždy alternativně též jejich případní zástupci na základě procesní plné moci, z důvodu zachování přehlednosti textu však tuto skutečnost uvádím toliko v této poznámce pod čarou.

Do první skupiny spadají ta poučení, kde soud dle procesní situace poučuje vždy pouze jednoho konkrétního účastníka, aniž by blíže zkoumal jeho procesní roli. Tak tomu je v případě poučení o možnosti podat žádost o ustanovení zástupce (§ 30 o. s. ř.), poučení o tom, jakým způsobem je třeba zhojit vadné podání (§ 43 odst. 1 o. s. ř.), poučení o následcích nezhojení vadného podání (§ 43 odst. 2 o. s. ř.), poučení o tom, že účastník neunáší břemeno tvrzení (§ 118a odst. 1 o. s. ř.) či břemeno důkazní (§ 118a odst. 3 o. s. ř.) a poučení o následcích nesložení zálohy na náklady důkazu (§ 141 odst. 1 o. s. ř.).

Druhá skupina je tvořena poučeními, které soud poskytuje toliko účastníku v konkrétní procesní roli. Ty lze dále členit na poučení poskytovaná toliko žalobci (poučení o možnosti podat správní žalobu dle § 104b odst. 1 o. s. ř., poučení o následcích nedostavení se k přípravnému jednání dle § 114c odst. 7 o. s. ř., poučení o tom, jak je potřeba opravit či doplnit návrh na vydání evropského platebního rozkazu a o následcích jeho nedoplnění dle Čl. 9 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou II. EvPR, poučení o následcích odmítnutí či přijetí návrhu soudu na změnu návrhu na vydání evropského platebního rozkazu dle Čl. 10 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou III. EvPR, poučení o nepřipustnosti opravného prostředku proti rozhodnutí soudu o odmítnutí návrhu na vydání evropského platebního rozkazu a o absenci překážky věci pravomocně rozsouzené dle Čl. 11 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou IV. EvPR a poučení o automatické vykonatelnosti evropského platebního rozkazu a o rozhodném právu vykonávacího řízení dle Čl. 18 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou VII. EvPR¹²⁶) a na poučení poskytovaná toliko žalovanému (poučení o následcích nevyjádření se na tzv. kvalifikovanou výzvu soudu dle § 114b odst. 5 o. s. ř., poučení o následcích nedostavení se k přípravnému jednání dle § 114c odst. 6 o. s. ř., poučení o následcích zmeškání prvního jednání ve věci dle § 153b odst. 1 o. s. ř. a komplexní soubor poučení poskytované žalovanému, vůči němuž byl vydán evropský platební rozkaz dle Čl. 12 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou V. EvPR).

Do třetí skupiny spadají ta poučení, která soud poskytuje všem účastníkům přítomným na konkrétním jednání soudu. Jedná se o „koncentrační“ poučení poskytované v rámci přípravného jednání (§ 114c odst. 5 o. s. ř.) a před skončením jednání (§ 119a odst. 1 o. s. ř.).

Čtvrtou skupinou poučení, byť jsou normovány toliko v jednom odstavci jednoho paragrafu občanského soudního řádu, jsou poučení poskytovaná přítomným účastníkům nezastoupeným advokáty (§ 118a odst. 4 o. s. ř.).

¹²⁶ V posledně jmenovaném případě vycházím z premisy, že zásada *iura novit curia* se vztahuje i na zahraniční soudy.

Poučení spadající do páté a poslední skupiny jsou poskytována všem účastníkům. Spadají do ní poučení poskytované dle generální poučovací klauzule (§ 5 o. s. ř.)¹²⁷, poučení o právu vyjádřit se k osobám soudců a přísedících, kteří mají dle rozvrhu práce věc projednat a rozhodnout (§ 15a odst. 1 o. s. ř.) a poučení o koncentraci řízení ve vztahu k novým účastníkům dle § 118b odst. 2 o. s. ř., které se na rozdíl od ostatních koncentračních poučení realizuje nikoliv v průběhu jednání, nýbrž v rámci předvolání k němu.

Vedle poučení, jejichž adresáty jsou v té či oné modalitě výhradně účastníci, jsou v civilním řízení poskytovány též poučení s odlišným okruhem adresátů. Pro ty je ve stávající právní úpravě, ačkoliv zde v rovině *de lege ferenda* není žádná překážka pro změnu této skutečnosti, příznačné to, že každý z těchto okruhů najde své uplatnění právě v jedné konkrétní procesní situaci. Jedná se o následující unikátní okruhy adresátů poučení: osoby zúčastněné na řízení¹²⁸ (poučení poskytované v souvislosti s projednáváním utajovaných informací v řízení dle § 40a odst. 1 o. s. ř. poskytované v mantinelech příslušných ustanovení Zákona č. 412/2005 Sb.), účastník, eventuálně jeho zástupce pro doručování (poučení o následcích nezvolení si zástupce pro doručování písemností, kterému je možné bez průtahů a obtíží doručovat, dle § 46c odst. 2 o. s. ř.), adresát nebo příjemce (poučení poskytované v souvislosti s doručováním dle § 50c odst. 1 a 2 o. s. ř. a § 50h odst. 2 o. s. ř.), adresát, jehož adresa trvalého pobytu, na níž mu soud písemnost doručuje, je sídlo ohlašovny označené v informačním systému evidence obyvatel jako adresa úřadu [§ 50m odst. 2 písm. e) o. s. ř.], adresát, kterému je doručována písemnost přeshraničně v režimu Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 (Čl. 12 odst. 2 tohoto nařízení ve spojení s formulářem L téhož nařízení), předvolaný (poučení o možnosti dát předvolaného předvést dle § 52 odst. 1 o. s. ř.), osoba, které se týká úkon prováděný s využitím videokonferenčního zařízení (poučení o způsobu provedení úkonu dle § 102a odst. 3 o. s. ř.), jednotlivé fyzické osoby, kterým bylo dovoleno, aby byly při jednání, z něhož byla veřejnost vyloučena, nebo jeho části přítomny (poučení o povinnosti zachovávat mlčenlivost dle § 116 odst. 3 o. s. ř.), svědek (poučení o významu svědecké výpovědi, o právech a povinnostech a o trestních následcích křivé výpovědi dle § 126 odst. 2 o. s. ř.), vyslychaní účastníci a fyzická osoba, jež byla statutárním orgánem účastníka či členem tohoto orgánu a jež má vypovídat o okolnostech nastalých v době jejího výkonu této funkce (poučení o povinnosti

¹²⁷ Generální poučovací klauzule (§ 5 o. s. ř.) je v rámci tohoto členění velmi obtížně zařaditelná, jelikož je sice formulována tak, že adresáty poučení jsou v zásadě všichni účastníci, to však jistě neznamená, že by dle ní nemohl soud poučit v konkrétní procesní situaci i jiný okruh účastníků než všechny z nich. Ačkoliv ji tedy zařazuji do páté skupiny, činím tak s vědomím, že se ve skutečnosti jedná o poučovací povinnost s dynamickým okruhem účastníků.

¹²⁸ Ve smyslu, jak s předmětným pojmem pracuje WINTEROVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit., s. 89.

vypovědět pravdu a nic nezamlčovat dle § 131 odst. 2 o. s. ř. a dle téhož ustanovení ve spojení s § 126a odst. 2 o. s. ř.), svědek a fyzická osoba, jež byla statutárním orgánem účastníka či členem tohoto orgánu a jež má vypovídat o okolnostech nastalých v době jejího výkonu této funkce (poučení o svědečném dle § 139 odst. 1 o. s. ř. a dle téhož ustanovení ve spojení s § 126a odst. 1 o. s. ř.) a potenciální budoucí žalobce (Čl. 7 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou I. EvPR).

2.4.2. Členění dle fáze řízení

Definujeme-li si modelovou časovou osu civilního řízení jako dobu mezi doručením podání civilnímu soudu, které má za následek zahájení nového civilního řízení, a pravomocným meritorním skončením věci¹²⁹, lze na pomyslné časové přímce, na níž je takto definovaná časová osa civilního řízení úsečkou, vyčlenit následující časová rozmezí: období předcházející časové ose civilního řízení (dále jen „Interval 0“ nebo „I0“), období od počátku časové osy civilního řízení do odstranění všech případných odstranitelných nedostatků podmínek řízení (§ 104 odst. 2 o. s. ř.) (dále jen „Interval 1“ nebo „I1“), období od odstranění všech případných odstranitelných nedostatků podmínek řízení do zahájení prvního jednání ve věci či vydání evropského platebního rozkazu (dále jen „Interval 2“ nebo „I2“), období od prvního jednání ve věci či vydání evropského platebního rozkazu do vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně či uplynutí lhůty k podání odporu proti evropskému platebnímu rozkazu (dále jen „Interval 3“ nebo „I3“), období od vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně do pravomocného meritorního skončení věci (dále jen „Interval 4“ nebo „I4“) a období následující po pravomocném meritorním skončení věci (dále jen „Interval 5“ nebo „I5“).

Předně je třeba uvést, že Interval 0 není pro členění poučovací povinnosti soudu dle fáze řízení až na jedinou výjimku, kterou je poučení budoucího žalobce v rámci formuláře návrhu na vydání evropského platebního rozkazu obsaženého v Příloze I. EvPR, který tento musí využít vzhledem k dikci Čl. 7 odst. 1 EvPR, relevantní. Civilní soudy obecně vzato nemají zákonné zmocnění k tomu, aby z vlastní iniciativy vyhledávaly potenciální účastníky v budoucnu myslitelných civilních řízení a poučovaly je preemptivně, proto tak činit nesmí.¹³⁰ Jednotlivé poučovací povinnosti kromě té již výše samostatně uvedené pak lze rozdělit do třech kategorií.

¹²⁹ Za účelem standardizace jinak velice rozmanitých myslitelných průběhů civilního řízení zde úmyslně pomíjím civilní řízení, která jsou skončena nemeritorně. Ty se však do jejich skončení ničím neliší od jejich meritorně skončených protipólů, usnesení, kterým jsou tato řízení (v konečném důsledku) pravomocně skončena, pak obsahují poučení o přípustnosti opravného prostředku dle § 169 odst. 1 o. s. ř. V důsledku formulace mé definice časové osy civilního řízení také v mnou definovaném systému fázi řízení nenajde své místo poučení o možnosti podání správné žaloby dle § 104b odst. 1 o. s. ř. Je-li toto poučení poskytováno, pak je tomu z povahy věci v modifikovaném Intervalu 1, jehož mezní bod v podobě odstranění nedostatků podmínek řízení nikdy nenastane.

¹³⁰ Čl. 2 odst. 3 Ústavy.

První kategorii tvoří ty poučovací povinnosti, k jejichž realizaci dochází ve všech výše definovaných intervalech s výjimkou Intervalu 0. Do této kategorie patří poučení poskytovaná dle generální poučovací klauzule (§ 5 o. s. ř.), poučení o možnosti podat žádost o ustanovení zástupce (§ 30 o. s. ř.)¹³¹, poučení o povinnosti zachovávat mlčenlivost o utajovaných informacích (§ 40a o. s. ř.), poučení o způsobu provedení odstranění vad podání (§ 43 odst. 1 o. s. ř.), poučení o následcích nezhojení vad podání (§ 43 odst. 2 o. s. ř.), poučení o následcích nezvolení si zástupce pro doručování písemností (§ 46c odst. 2 o. s. ř.), poučení o následcích odepření převzetí písemnosti (§ 50c odst. 1 a 2 o. s. ř. a § 50h odst. 2 o. s. ř.), poučení o následcích nevyzvednutí písemnosti [§ 50m odst. 2 písm. e) o. s. ř.], poučení o opravném prostředku proti usnesení (§ 169 odst. 1 o. s. ř.) a poučení adresáta, jemuž je doručováno přeshraničně, o právu odmítnout přijetí písemnosti (Čl. 12 odst. 2 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 ve spojení s Přílohou 1 tohoto nařízení).

Druhá kategorie je tvořena poučovacími povinnostmi, které mohou být soudy realizovány pouze v několika z těchto intervalů. Mezi ně se řadí poučení o možnosti vyjádřit se k osobám soudců a přísedících dle § 15a odst. 1 o. s. ř. (I2 – typicky v rámci předvolání k prvnímu jednání či I3 – na začátku prvního jednání), poučení o možnosti předvedení dle § 52 odst. 1 o. s. ř. (I2, I3, I4, I5), poučení o tom, že úkon bude proveden formou videokonferenčního zařízení dle § 102a odst. 3 o. s. ř. (I2, I3, I4, I5), poučení jednotlivých fyzických osob o povinnosti zachovávat mlčenlivost dle § 116 odst. 3 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení o tom, jak je třeba doplnit tvrzení dle § 118a odst. 1 o. s. ř. a dle § 118a odst. 2 o. s. ř. ve spojení s § 118a odst. 1 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení o následcích neuposlechnutí výzvy k označení důkazů dle § 118a odst. 3 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení o koncentraci řízení ve vztahu k novým účastníkům dle § 118b odst. 2 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení svědka na počátku jeho výslechu dle § 126 odst. 2 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení fyzické osoby, jež byla členem statutárního orgánu účastníka dle § 126a o. s. ř. ve spojení s § 131 odst. 2 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení účastníka v souvislosti s jeho výslechem dle § 131 odst. 2 o. s. ř. (I3, I4, I5), poučení svědka a někdejšího člena statutárního orgánu o možnosti žádat svědečné dle § 139 odst. 1 o. s. ř. (I2 v rámci předvolání či I3, I4 a I5 v rámci samotného jednání), poučení o povinnosti účastníka složit zálohu na náklady důkazu dle § 141 odst. 1 o. s. ř. (I2, I3, I4, I5), poučení poskytované v rámci vyhlášení rozsudku dle § 156 odst. 1 o. s. ř. (I4, I5) a poučení obsažené v písemném vyhotovení rozsudku dle § 157 odst. 1 o. s. ř. (I4, I5).

Do třetí kategorie pak spadají poučovací povinnosti, jejichž realizace z jejich povahy přichází v úvahu právě v jednom z definovaných intervalů. Tak tomu je v případě poučení

¹³¹ Příčinou je skutečnost, že v průběhu jakéhokoliv intervalu může do řízení vstoupit nový účastník (§ 107 odst. 1 o. s. ř., § 107a o. s. ř. či § 92 odst. 1 a 2 o. s. ř.).

činěného v rámci tzv. kvalifikované výzvy dle § 114b odst. 5 o. s. ř. (I2), veškerých poučení činěných během přípravného jednání dle § 114c odst. 5, 6 a 7 o. s. ř. (I2), poučení o neúplné apelaci dle § 119a o. s. ř. (I3), poučení o možnosti rozhodnout rozsudkem pro zmeškání dle § 153b odst. 1 o. s. ř. (I2), poučení o následcích včasného nedoplnění či neopravení návrhu na vydání evropského platebního rozkazu dle Čl. 9 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou II. EvPR (I1), poučení o následcích absence včasné kladné odpovědi na návrh soudu na změnu návrhu na vydání evropského platebního rozkazu, jakož i o následcích včasné kladné odpovědi na tento návrh dle Čl. 10 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou III. EvPR (I1), poučení o nepřípustnosti opravného prostředku proti rozhodnutí o odmítnutí návrhu na vydání evropského platebního rozkazu a o tom, že toto odmítnutí nezakládá překážku věci rozhodnuté dle Čl. 11 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou IV. EvPR (I1), poučení žalovaného o povaze evropského platebního rozkazu a možných způsobech, jak na jeho doručení může procesně reagovat, jakož i o konsekvencích těchto možných způsobů dle Čl. 12 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou V. EvPR (I3) a poučení o automatické vykonatelnosti evropského platebního rozkazu ve všech členských státech Evropské unie kromě Dánska a nemožnosti napadnout jeho uznání dle Čl. 18 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou VII. EvPR (I5).

2.4.3. Členění dle procesních následků nedbání poučení adresátem

Pro účely tohoto bodu práce je třeba nejprve zdůraznit, že poskytují-li civilní soudy poučení o procesních právech a povinnostech adresátům těchto poučení, jedná se o dvě relativně samostatné kategorie poučení, tedy o poučení o procesních právech a o poučení o procesních povinnostech. Vedle těchto dvou kategorií poučení nalezneme v občanském soudním řádu ještě také hybridní poučení a poučení ryze informativní povahy, kdy tyto pojmy budou podrobněji vysvětleny níže.

Nedbá-li adresát poučení tohoto poučení a týkalo-li se jeho procesních práv, zpravidla způsobí svou procesní nečinností prekluzi práva, kterého se poučení týkalo, a to po marném uplynutí lhůty k jeho uplatnění. Například svědkovi nedbajícímu poučení dle § 139 o. s. ř. o tom, že má právo na svědečné, po třech dnech od výsledku či ode dne, kdy mu bylo oznámeno, že k výsledku nedojde, toto právo prekluduje, a to dle téhož ustanovení občanského soudního řádu.

V procesní úpravě minoritně se vyskytujícím následkem nevyužití svého práva je v některých případech taktéž to, že z procesního hlediska nastává právní fikce, že adresát svého subjektivního procesního práva využil, respektive nastávají shodné procesní následky jako ty, které by nastaly, kdyby tak adresát učinil. Tak je tomu například v případě „doručovacích“ poučení poskytovaných dle § 50c o. s. ř., § 50h o. s. ř. či § 50m odst. 2 písm. e) o. s. ř.

Bylo-li poučení, kterého jeho adresát nedbal, spjato s výzvou ke splnění určité procesní povinnosti, bude mít toto nedbání zpravidla pro adresáta poučení negativní konsekvence.¹³² Pro účastníka řízení nezřídka mívá nežádoucí následek v podobě pro něj nepříznivého následného vývoje řízení (odmítnutí podání či nepřihlížení k němu¹³³ v případě nedbání dvojice poučení dle § 43 o. s. ř., následné doručování pro účastníka méně komfortním způsobem při nedbání poučení dle § 46c odst. 2 o. s. ř., vysoce pravděpodobnou¹³⁴ ztrátu sporu v případě nedbání poučení dle § 114b odst. 5 o. s. ř., § 114c odst. 6 o. s. ř., § 118a odst. 1, 2, či 3 o. s. ř. anebo § 153b odst. 1 o. s. ř., nepřihlížení k opožděně uvedeným tvrzením či označeným důkazům v případě nedbání poučení dle § 114c odst. 5 o. s. ř. či § 119a odst. 1 o. s. ř., riziko vyhodnocení účastnického výsledku jako nevěrohodného soudem v případě nedbání poučení dle § 131 odst. 2 o. s. ř.¹³⁵, zastavení řízení v případě nedbání poučení dle § 114c odst. 7 o. s. ř. a neposledně neprovedení důkazu v případě nedbání poučení dle § 141 odst. 1 o. s. ř.), pro předvolaného pak má za následek možnost jeho předvedení (§ 52 odst. 1 o. s. ř.). Nejzávažnější důsledek v podobě hrozícího postihu ve správněprávní či trestněprávní rovině pak má pro adresáta poučení nedbání¹³⁶ těch poučení, jejichž součástí je poučení o tom, že nedbání takového poučení má (resp. může mít) následky v podobě jeho přestupkové¹³⁷, respektive trestněprávní¹³⁸ odpovědnosti.

¹³² Tyto negativní konsekvence jsou v první řadě samozřejmě spjaté s nedbáním výzvy samé, jelikož poučení samo o sobě jeho adresátovi žádnou procesní povinnost neukládá. Pro didaktické účely však tuto nuanci záměrně neberu v potaz vzhledem k vzájemné provázanosti výzvy a poučení s ním spjatého, kdy zákon v některých případech podmiňuje uložení „procesní sankce“ v širším slova smyslu poskytnutím příslušného poučení (např. poučení o možnosti předvedení dle § 52 odst. 1 o. s. ř., když předvolání není z materiálního hlediska nic jiného než „výzva k dostavení se k soudu“, či možnost rozhodnout rozsudkem pro uznání postupem dle § 114b odst. 5 o. s. ř.).

¹³³ Zde sice nelze v obecné rovině paušálně tvrdit, že je tento následek pro účastníka vždy nepříznivý (např. účastník omylem odešle do datové schránky soudu v důsledku nešikovného hmatu na klávesnici počítače podání, které bude jen řada nesmyslných znaků, soud k takovému podání po marné výzvě k odstranění vad podání spojené s poučením o tom, jak má toto účastník konkrétně učinit (§ 43 odst. 1 o. s. ř.) nebude následně přihlížet, což je přesně ten nulový procesní výsledek, kterého následně účastník poté, co své pochybení zjistí, svým podáním zamýšlí dosáhnout), vycházím však zde i dále z presumpce racionálního účastníka řízení, který procesní úkony činí s vidinou dosažení nějakého smysluplného procesního cíle.

¹³⁴ Nikoliv však zaručenou, když pro rozhodnutí rozsudku pro uznání či rozsudku pro zmeškání musí být naplněny ještě další podmínky (§153a odst. 2 o. s. ř. *a contrario*, § 153b odst. 1 a 3 o. s. ř.) a když poskytnutí poučení dle § 118a o. s. ř. nezbavuje soud možnosti nakonec v důsledku vývoje řízení věc vyhodnotit jinak (nakonec přece jen není třeba nic dotvrdit, případně účastník unáší břemeno důkazní), učiní-li tak způsobem zachovávajícím zásadu předvídatelnosti soudních rozhodnutí.

¹³⁵ A obdobně též v modalitě uvedené v § 126a o. s. ř., s tím rozdílem, že se zde *stricto sensu* nejedná o výslech účastníka.

¹³⁶ Zde přiměřeně platí výhrada uvedená v poznámce č. 132, když tyto konsekvence v prvé řadě samozřejmě vyplývají z naplnění skutkové podstaty příslušného přestupku či trestného činu.

¹³⁷ Zde jsou myšleny ty z přestupků uvedených v části osmé Zákona č. 412/2005 Sb., které ze své povahy připadají v úvahu v důsledku nedbání poučení poskytnutého adresátovi dle § 40a odst. 1 o. s. ř. ve spojení s § 58 odst. 5, § 2 písm. i) a § 9 odst. 1 Zákona č. 412/2005 Sb.

¹³⁸ Odpovědnost za případné spáchání trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle § 346 odst. 2 a násl. TZ v případě nedbání poučení dle § 126 odst. 2 o. s. ř. svědkem, a odpovědnost za případné spáchání trestných činů ohrožení utajované informace dle § 317 TZ či ohrožení utajované informace z nedbalosti dle § 318 TZ v případě nedbání poučení poskytnutého adresátovi dle § 40a odst. 1 o. s. ř. ve spojení s § 58 odst. 5, § 2 písm. i) a § 9 odst. 1 Zákona č. 412/2005 Sb.

Poučení hybridní povahy jsou taková poučení, která jsou poučením o procesních právech pro jednu stranu sporu, avšak zároveň jsou poučením o procesních povinnostech pro stranu druhou, ačkoliv se stále jedná o jedno a totéž nedělitelné poučení. V platné procesní úpravě se jedná toliko o poučení o možnosti výkonu rozhodnutí¹³⁹ dle § 156 odst. 1 o. s. ř., kde toto poučení slouží jako poučení účastníka, kterému byla uložena povinnost, jež může být vymáhána v rámci vykonávacího řízení, o jeho povinnosti splnit povinnost uloženou rozsudkem ve lhůtě k tomu určené a zároveň jako poučení účastníka, kterému bylo rozsudkem přiznáno právo na to, aby mu bylo plněno, o tom, že v případě dlužníkovy neplnění může svůj nárok vymáhat prostřednictvím vykonávacího řízení. Nedbání tohoto poučení má pro oprávněného z tohoto exekučního titulu¹⁴⁰ za následek promlčení práva na plnění po uplynutí desetileté hmotněprávní lhůty dle § 640 o. z., pro povinného pak riziko hrozícího výkonu rozhodnutí, resp. exekuce, jakož i narůstající příslušenství příslušné pohledávky.

Vedle výše uvedených poučení existují v platné procesní právní úpravě také poučení ryze informativního rázu, které samy o sobě nepoučují ani o procesních právech, ani o procesních povinnostech. Takovým poučením je například poučení o způsobu provedení úkonu s využitím videokonferenčního zařízení poskytované dle § 102a odst. 3 o. s. ř. Takováto poučení soudu fakticky nelze z povahy věci nedbat, a proto je bezpředmětné o nich v tomto bodu práce dále pojednávat.

2.4.4. Členění dle míry závislosti na konkrétní procesní situaci

Jednotlivá poučení poskytovaná ve spojitosti s civilním řízením sporným vykazují odlišnou míru adaptability na procesní situaci, v jejichž rámci jsou poskytovány. Na základě tohoto kritéria je možné je členit v zásadě dvojím způsobem: na základě toho, do jaké míry ovlivňuje konkrétní procesní situace to, zda vůbec budou soudem poskytnuty, a na základě toho, do jaké míry je obsah těchto poučení uzpůsobován specifikám konkrétního řízení, v jehož rámci jsou poskytovány.

¹³⁹Opět dlužno podotknout, že ojediněle mohou nastat rovněž i situace, ve kterých poučení o možnosti výkonu rozhodnutí nemá atributy hybridního poučení. Například byla-li žaloba v plném rozsahu zamítnuta a bylo-li stanoveno, že žalovanému se náhrada nákladů řízení dle § 150 o. s. ř. nepřiznává, současně však byla plně neúspěšnému žalobci uložena povinnost nahradit náklady řízení státu dle § 148 odst. 1 o. s. ř. V takovém případě se jedná toliko o poučení vůči žalobci o jeho procesní povinnosti, neboť soud samozřejmě nepoučuje sebe samého jakožto organizační složku České republiky, na jejíž účet mají být náklady řízení státu hrazeny, o svém vlastním procesním právu, respektive o procesním právu České republiky, jejímž je vykonavatelem. Pro podrobnější pojednání o problematice subjektů a vykonavatelů veřejné správy viz HENDRYCH, D. in HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-7400-624-1, s. 65-68.

¹⁴⁰Pro zjednodušení presumuji, že rozsudek již nabyt právní moci, neboť by případné rozčlenění na jednotlivé procesní eventuality ničeho přínosného do diskuze o poučovací povinnosti soudu nepřineslo.

Jde-li o členění podle míry podmíněnosti poskytnutí poučení v tom kterém řízení, je třeba v první řadě říct, že vzhledem k vysoké variabilitě možných průběhů civilního řízení sporného jsou v zásadě všechna poučení poskytovaná civilními soudy poskytovaná v závislosti na tom, zda řízení dospěje do té které fáze, jinými slovy že neexistuje poučení, které by bylo poskytováno v každém řízení bez ohledu na jeho specifika. Takováto tautologie však není uspokojivým závěrem pojednání o tomto způsobu členění, a proto budu dále presumovat, že řízení bude skončeno vydáním rozhodnutí ve věci samé.

Poučení můžeme členit dle variability jejich obsahu na poučení generická, poučení genericko-specifická a na poučení specifická.

Generická poučení jsou ta, jejichž obsah není vůbec závislý na dané procesní situaci ani na tom, kdo je při zachování neměnnosti procesní role jejich adresátem. Jejich znění zpravidla¹⁴¹ vyplývá přímo ze zákona či přímo použitelného nařízení Evropské unie a nezřídka jsou v praxi poskytována písemně formou standardizovaných vzorů¹⁴² či formulářů¹⁴³, a to případně v rámci rozhodnutí¹⁴⁴, nevyplývá-li ze zákona či z jejich samotné podstaty, že musí být poskytnuta ústně.¹⁴⁵

Poučení genericko-specifická jsou taková poučení, která soud poskytuje za určité standardizované procesní situace (generická složka poučení), avšak jeho obsah v konkrétních řízeních se různí, a to právě v návaznosti na konkrétní dosavadní průběh toho kterého řízení

¹⁴¹ Teoreticky nelze vyloučit, že by civilní soudy musely zhojit mlčení zákonodárce o materiálně nezbytném poučení za pomoci poskytnutí poučení dle generální poučovací klauzule (§ 5 o. s. ř., případně dle § 118a odst. 4 o. s. ř.), které by vzhledem k typovosti toho, čeho by se týkalo, mělo vždy stejnou formu i obsah. Takovým generickým poučením by bylo např. poučení účastníka o zpřístupnění písemností soudu způsobem umožňujícím dálkový přístup fakticky poskytované dle § 21b odst. 4 Vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, navzdory již v podkapitole 2.2. této práce formulovanému závěru o nepřipustnosti zakotvení poučovacích povinností soudu v podzákoném předpise.

¹⁴² Jedná se o poučení o podjatosti dle § 15a o. s. ř., poučení o možnosti požádat o ustanovení zástupce dle § 30 odst. 1 o. s. ř., poučení poskytované v souvislosti s projednáváním utajovaných skutečností dle § 40a o. s. ř. ve spojení s § 58 odst. 5, § 2 písm. i) a § 9 odst. 1 Zákona č. 412/2005 Sb., poučení poskytovaná v souvislosti s doručováním, poučení předvolaného o možnosti být předveden dle § 52 odst. 1 o. s. ř., poučení o provedení úkonu za užití videokonferenčního zařízení dle § 102a o. s. ř., poučení účastníka o následcích nedostavení se k přípravnému jednání dle § 114c odst. 6 a 7 o. s. ř., poučení svědka o možnosti žádat svědecké dle § 139 odst. 1 o. s. ř. a poučení žalovaného o možnosti rozhodnout formou rozsudku pro zmeškání dle § 153b odst. 1 o. s. ř.

¹⁴³ Jedná se o veškerá poučení poskytovaná dle přímo použitelných nařízení Evropské unie, jež již byly vypočteny v podkapitole 2.2. této práce, a proto je zde již z důvodu úspory rozsahu této práce nebudu opětovně vyjmenovávat.

¹⁴⁴ Tak tomu je v případě poučení o následcích nezhojení vad podání dle § 43 odst. 2 o. s. ř., poučení o možnosti podat správný žalobu dle § 104b o. s. ř., poučení o následcích nedbání tzv. kvalifikované výzvy dle § 114b odst. 5 o. s. ř., poučení o možnosti opravného prostředku a o možnosti výkonu rozhodnutí obsažené v rozsudku dle § 157 odst. 1 o. s. ř. a poučení o možnosti opravného prostředku dle § 169 odst. 1 o. s. ř.

¹⁴⁵ Toto je naplněno v případě poučení o koncentraci řízení činěné v rámci přípravného jednání dle § 114c odst. 5 o. s. ř., poučení o povinnosti zachovávat mlčenlivost dle § 116 odst. 3 o. s. ř., poučení poskytovaných účastníkům při jednání (poučení o následcích neuposlechnutí výzev dle § 118a odst. 1 o. s. ř., § 118a odst. 2 o. s. ř. za obdobného užití § 118a odst. 1 o. s. ř. či § 118a odst. 3 o. s. ř., § 118b odst. 2 o. s. ř. a § 119a odst. 1 o. s. ř., § 131 odst. 2 o. s. ř.), poučení svědka dle § 126 odst. 2 o. s. ř., poučení vyslychané fyzické osoby, jež byla statutárním orgánem účastníka dle § 126a o. s. ř. ve spojení s § 131 odst. 2 o. s. ř. a poučení o odvolání a možnosti výkonu rozhodnutí v rámci vyhlášení rozsudku dle § 156 odst. 1 o. s. ř.

(specifická složka poučení). Současná úprava civilního procesu zná dvě taková poučení; jsou jimi poučení o tom, jak zhojit vadné podání dle § 43 odst. 1 o. s. ř. a poučení, o čem má účastník doplnit tvrzení dle § 118a odst. 1 o. s. ř., které je obdobně soudem poskytováno rovněž i v modalitě dle § 118a odst. 2 o. s. ř.

Poučení specifická se vyznačují tím, že zákon nepředjímá ani standardizovanou procesní situaci, ve které jsou tato poučení poskytována, ani obsah těchto poučení. Jedná se tak o poučení zcela individualizovaná, poskytovaná dle generálních poučovacích klauzulí (§ 5 o. s. ř. a § 118a odst. 4 o. s. ř.¹⁴⁶).

Pro poučení genericko-specifická a poučení specifická pro účely efektivnější formulace úvah v následujících částech této práce na tomto místě zavádím souhrnné označení „poučení reaktivní“.

2.5. Excesy v poučovací povinnosti a jejich procesní následky

Soudce ani jiné soudní osoby nejsou stroje, jejichž prostřednictvím by soudy s nulovou chybovostí poskytovaly vždy naprosto precizní poučení odpovídající v každém případě nastalé procesní situaci. V důsledku lidského faktoru, ale i jednoduše v důsledku odlišnosti právních názorů soudů jednotlivých instancí¹⁴⁷ tak v praxi nastávají situace, kdy je poučovací povinnost soudu realizována vadně. Tyto excesy dle jejich povahy můžeme dále členit na podpoučení, nesprávné poučení a přepoučení.

2.5.1. Podpoučení

Podpoučení je *terminus technicus*, který pro účely této práce definuji jako stav, kdy soud toho, jemuž se mělo z objektivního hlediska dostat poučení, nepoučil buď vůbec, anebo jej nepoučil dostačující měrou. Podpoučení se dále dělí na podpoučení optikou *ex ante* a na podpoučení optikou *ex post*.

2.5.1.1. Podpoučení optikou ex ante

O podpoučení optikou *ex ante* se jedná tehdy, bylo-li již v době, kdy se soud podpoučení dopustil, možné za předpokladu úplného povědomí o dosavadním průběhu předmětného řízení rozpoznat skutečnost, že došlo k podpoučení.

Až na několik málo výjimek, o nichž bude pojednáno na závěr tohoto podbodů, je pravidlem, že podpoučení optikou *ex ante* má z procesního hlediska nežádoucí následky,

¹⁴⁶ Zde je vhodné připomenout, že jednání je fází řízení, nikoliv procesní situací.

¹⁴⁷ Viz podbod 2.5.1.2. této práce.

kteří se liší v závislosti na tom, které z mnoha poučovacích povinností soudu v civilní sporné věci soud prvního stupně nedostál.

Nejčastějším důsledkem podpoučení optikou *ex ante* je nemožnost učinit zamýšlený procesní úkon ze strany soudu, dokud toto podpoučení není napraveno; pokud soud takový procesní úkon přesto učiní, nemůže tento mít zamýšlené procesní účinky. Tak je tomu v případě dvojice poučení o vadách podání a jejich nápravě dle § 43 o. s. ř., jsou-li činěny ve vztahu k podání, kterým se zahajuje řízení (podání nelze validně odmítnout), poučení o následcích včasného nezvolení si zástupce pro doručování dle § 46c odst. 2 o. s. ř. (písemnosti nelze doručovat jejich uložením u doručujícího soudu), poučení adresáta či příjemce písemnosti o následcích odepření přijetí či vyzvednutí doručované písemnosti dle § 50c odst. 1 o. s. ř., § 50h odst. 2 o. s. ř. či § 50m odst. 2 písm. e) o. s. ř., resp. neposkytnutí součinnosti v souvislosti s jejím doručením dle § 50c odst. 2 o. s. ř. (adresátu či příjemci písemnosti ve skutečnosti nebyla v takovém případě předmětná písemnost doručena), poučení předvolaného o možnosti předvedení dle § 52 odst. 1 o. s. ř. (předvolaného nelze validně předvést), poučení o možnosti vydat rozsudek pro uznání v případě absence adekvátní procesní reakce žalovaného dle § 114b odst. 5 o. s. ř. (rozsudek pro uznání nelze validně vydat), poučení o možnosti vydat rozsudek pro zmeškání dle § 114c odst. 6 o. s. ř. (rozsudek pro zmeškání nelze validně vydat), poučení o následcích nedostavení se žalobce k přípravnému jednání dle § 114c odst. 7 o. s. ř. (řízení nelze validně zastavit) a poučení o možnosti vydat rozsudek pro zmeškání dle § 153b odst. 1 o. s. ř. (rozsudek pro zmeškání nelze validně vydat).

Podpoučí-li soud prvního stupně účastníky o tzv. koncentraci řízení (§ 114c odst. 5 o. s. ř. v přípravném jednání a § 118b odst. 2 o. s. ř. a § 119a odst. 1 o. s. ř. v rámci jednání), má to za následek to, že případné následné odvolací řízení bude uskutečněno v režimu úplné apelace.¹⁴⁸

Podpoučením v oblasti utajovaných skutečností (§ 40a odst. 1 o. s. ř. ve spojení s § 58 odst. 5, § 2 písm. i) a § 9 odst. 1 Zákona č. 412/2005 Sb. a dále též § 116 odst. 3 o. s. ř.) spáchá předseda senátu či samosoudce vykonávající jeho práva a povinnosti dle § 36d odst. 2 o. s. ř. přestupek.¹⁴⁹

Podpoučením vyslychaného svědka (§ 126 odst. 2 o. s. ř.), účastníka (§ 131 odst. 2 o. s. ř.) či osoby, jež byla statutárním orgánem účastníka či jeho členem (§ 126a o. s. ř. ve spojení s § 131

¹⁴⁸ Ve vztahu k prvním dvěma jmenovaným ustanovením tak plyne ze závěrů obsažených v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013 vydaného ve věci sp. zn. 31 Cdo 4616/2010, kdy není důvod závěry tam uvedené neaplikovat obdobně též na § 114c odst. 5 o. s. ř., ve vztahu k posledně jmenovanému ustanovení to pak plyne přímo z díkce § 205a písm. e) o. s. ř.

¹⁴⁹ § 148 odst. 1 písm. d) Zákona č. 412/2005 Sb.; shodně HROMADA op. cit., s. 45.

odst. 2 o. s. ř.) dojde v případě svědka a osoby uvedené v § 126a o. s. ř. k podstatnému oslabení důkazní síly jejich výpovědi přibližně na úroveň účastnické výpovědi, když i přes podpoučení u nich stále „alespoň“ přetrvává trestní odpovědnost za případnou křivou výpověď¹⁵⁰, v případě účastnické výpovědi pak takovéto podpoučení s ohledem na její specifickou charakteristiku, kdy ji podává osoba zainteresovaná na výsledku sporu bez hrozby trestněprávní sankce v případě uvedení nepravd v jejím rámci, nemá prakticky žádný vliv, byť by někteří bázlivější účastníci působením přirozené autority soudu mohli při jeho poskytnutí s vyšší pravděpodobností vypovídat pravdivě a ničeho nezamlčovat.

V případě podpoučení o možnosti podat žádost o ustanovení zástupce dle § 30 o. s. ř., jakož i v případě poučení poskytovaných dle obecných poučovací klauzulí (§ 5 o. s. ř. a § 118a odst. 4 o. s. ř.)¹⁵¹, dojde k porušení práva účastníka na spravedlivý proces dle Čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod; v případě takového pochybení v rámci řízení před soudem prvního stupně může ještě odvolací soud zjednat nápravu zrušením meritorního rozhodnutí dle § 219a odst. 1 písm. a) o. s. ř., v ostatních případech se však účastník může domoci nápravy teprve až následnou ústavní stížností, když uvedená pochybení soudu nezakládají přípustnost žádného z mimořádných opravných prostředků. Obdobný důsledek pak bude mít podpoučení o následcích nesložení zálohy na provedení důkazu dle § 141 odst. 1 o. s. ř., bude-li následně soud, který je původcem výzvy k zaplacení zálohy trvat na tom, že důkaz pro nezaplacení zálohy neprovede.¹⁵²

Rovněž i podpoučení stran o neunášení důkazního břemene dle § 118a odst. 3 o. s. ř. má za následek to, že následné rozhodnutí ve věci samé bude z tohoto důvodu s nejvyšší pravděpodobností zrušeno.¹⁵³

Podpoučí-li soud o možnosti vyjádřit se k osobám, jejichž prostřednictvím soud rozhoduje, dle § 15a odst. 1 o. s. ř. nebo o přípustnosti opravných prostředků dle § 157 odst. 1 o. s. ř. či § 169 odst. 1 o. s. ř., má to za následek delší lhůty k uplatnění příslušného procesního úkonu účastníkem (námitky podjatosti či odvolání).¹⁵⁴

¹⁵⁰ § 346 odst. 2 TZ.

¹⁵¹ Zde v závislosti na specifických procesních situacích, bude se jednat skutečně toliko jen o ty nejstěžejnější podpoučení.

¹⁵² Zde právo na spravedlivý proces adresáta poučení může být porušeno teprve až následným navazujícím rozhodnutím ve věci samé, nikoliv však samotným usnesením obsahujícím výzvu k zaplacení zálohy, ve kterém absentuje poučení o následcích jejího nezaplacení, jak lze extrapolovat ze závěrů Ústavního soudu uvedených v jeho usnesení ze dne 30. 11. 2010 vydaného ve věci sp. zn. III. ÚS 2985/10.

¹⁵³ JIRSA, J. in JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1-250l občanského soudního řádu*. Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2023, ISBN 978-80-7676-644-0, s. 794.

¹⁵⁴ § 15a odst. 2 o. s. ř. a § 204 odst. 2 o. s. ř.; i o tomto následku podpoučení platí, že je negativní, neboť je tím prodlužováno období, v němž jsou účastníci v právní nejistotě ohledně v napadeném rozhodnutí řešené otázky, respektive v případě podpoučení dle § 15a odst. 1 o. s. ř. se tím účastníku otevírá možnost případně efektivněji obstruovat řízení.

Pokud soud řádně nepoučí svědka či osobu, jež byla statutárním orgánem účastníka či jeho členem, o možnosti žádat svědečné (§ 139 odst. 1 o. s. ř.), nemůže tomuto začít běžet (a tedy ani marně uplynout) lhůta k podání žádosti o svědečné.¹⁵⁵

Podpoučení dle obecných poučovacích klauzulí (§ 5 o. s. ř. a § 118a odst. 4 o. s. ř.) o nikoliv stěžejních aspektech řízení; o tom, že úkon bude proveden s využitím videokonferenčního zařízení dle § 102a odst. 3 o. s. ř., o opravných prostředcích dle § 156 odst. 1 o. s. ř. a o možnosti výkonu rozhodnutí (§ 156 odst. 1 o. s. ř. a § 157 odst. 1 o. s. ř.) nemá z procesního hlediska za následek ničeho. Taktéž podpoučení o možnosti podat žalobu proti rozhodnutí správního orgánu ve správním soudnictví (§ 104b odst. 1 o. s. ř.) nemá žádné procesní konsekvence, a to ani v rámci případného následného řízení konaného před správním soudem.¹⁵⁶

Podpoučení v rozporu s dikcí přímo použitelných nařízení Evropské unie může mít z důvodu jejich formulářové povahy toliko formu nezaslání správního formuláře tomu, komu má být odeslán.¹⁵⁷ V případě podpoučení adresáta, jemuž je doručováno přeshraničně, o právu odmítnout přijetí písemnosti dle Čl. 12 odst. 2 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 ve spojení s Přílohou 1 tohoto nařízení je následkem, že adresátovi písemnosti nebylo validně doručeno, tj. nenastávají procesní důsledky doručení. Dopustí-li se soud výše zmíněným způsobem podpoučení ve vztahu k poučovacím povinnostem plynoucím mu z Nařízení o evropském platebním rozkazu¹⁵⁸, zatíží tím řízení vadou, která v návaznosti na následný postup soudu i účastníků může vyústit v určení lhůty pro provedení opomenutého úkonu v řízení o určení lhůty k provedení procesního úkonu dle § 174a oSaS (zůstane-li soud zcela nečinný) či bude důvodem pro důvodnost odvolání proti následně vydanému rozhodnutí jakožto jiná vada ve smyslu

¹⁵⁵ JIRSA, J. in JIRSA, J. a kol. op. cit., s. 930.

¹⁵⁶ V samotném civilním řízení z povahy věci takovéto podpoučení nemůže již ničeho změnit – civilní řízení je již zastaveno. Byť by v obecné rovině bylo lze uvažovat o dobrodiní prodloužení lhůty k podání správní žaloby (či dokonce o tom, že by lhůta k učinění tohoto úkonu vůbec nezačala běžet), tento jediný v úvahu připadající následek podpoučení ze strany civilního soudu ve správním soudním řízení nastat nemůže. Vyplyvá to z toho, že § 72 s. ř. s. neobsahuje žádné výslovné ustanovení o tom, že by snad měl takový důsledek nastat, především však ve svém čtvrtém odstavci obsahuje asperační ustanovení stran toho, že zmeškání lhůty k podání předmětné žaloby nelze prominout. Smyslem a účelem ustanovení § 72 odst. 4 s. ř. s. je tedy zjevně stanovení pevně dané lhůty, ve které je možno podat žalobu proti rozhodnutí správního orgánu včas, od tohoto smyslu a účelu se pak nelze odchylným výkladem zákona. O přislosti lhůty k podání této žaloby svědčí i to, že judikatura dospěla k závěru o tom, že odkáže-li civilní soud účastníka k podání správní žaloby dle § 104b odst. 1 o. s. ř., nemůže tím být nikterak ovlivněn závěr správního soudu o včasnosti či opožděnosti správní žaloby – k tomu viz závěry rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 9. 2005, č. j. 3 As 30/2005-66.

¹⁵⁷ *Ad absurdum* by bylo možné uvažovat ještě též o podpoučení v případě, kdy by soud příslušný formulář předem mechanicky upravil způsobem vedoucím k fyzickému oddělení části formuláře obsahující poučení adresáta od zbylé části formuláře a adresátovi zaslal toliko část formuláře příslušné poučení neobsahující, zjevně však jde o ryze hypotetickou situaci, která v praxi patrně nikdy nenastane, a proto s ní již v textu pro neúčelnost dále nepracuji.

¹⁵⁸ S výjimkou podpoučení budoucího žalobce v rámci formuláře návrhu na vydání evropského platebního rozkazu obsaženého v Příloze I. EvPR, který tento musí využít vzhledem k dikci Čl. 7 odst. 1 EvPR. To totiž z povahy věci pojmově není možné.

§ 205 odst. 2 písm. c) o. s. ř., která povede ke zrušení předmětného rozhodnutí dle § 219a odst. 1 písm. a) o. s. ř. odvolacím soudem.¹⁵⁹

2.5.1.2. Podpoučení optikou *ex post*

Podpoučení optikou *ex post* nastává za situace, kdy prvoinstanční soud projednávanou věc určitým způsobem právně posoudil, avšak odvolací soud věc po právní stránce posoudí jinak, přičemž tímto jiným právním posouzením odvolacího soudu zde vzniklo „poučovací vakuum“ z důvodu, že pro hodnocení věci po právní stránce dle názoru odvolacího soudu jsou rozhodné jiné skutkové okolnosti, než které byly rozhodné pro hodnocení věci po právní stránce dle názoru soudu prvního stupně, přičemž soud prvního stupně z důvodu, že takovýmto způsobem projednávanou věc po právní stránce vůbec neposoudil, pochopitelně neposkytoval účastníkům poučení dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. stran tohoto rozdílného právního posouzení uplatněného nároku. Za povšimnutí stojí, že v této modalitě vznikl objektivní stav podpoučení prvoplánově nikoliv nesprávným procesním postupem soudu, nýbrž (optikou právního názoru odvolacího soudu) nesprávnou aplikací hmotného práva.

Podpoučení optikou *ex post* může nastat v zásadě ve dvou myslitelných eventualitách. První eventualitou je situace, kdy jsou zde dvě na sobě relativně nezávislé normy hmotného práva, přičemž odvolací soud a soud prvního stupně se názorově rozcházejí v tom, pod kterou normu je třeba danou věc podřadit. Soud prvního stupně může například vyhodnotit smlouvu, jež je titulem uplatněného nároku, jako smlouvu kupní, a v důsledku toho účastníka poučovat dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. ve vztahu k jeho povinnosti tvrzení a důkazní v těchto případech, odvolací soud však smlouvu posoudí jako smlouvu o dílo, a rázem vyvstane potřeba poučit účastníka dle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. ve vztahu ke kvalitativně odlišné povinnosti tvrzení a důkazní.

Druhá eventualita nastává v případě, kdy zde existuje určitá hmotněprávní norma, která se za určitých okolností aplikuje přednostně a pro jejíž aplikaci jsou nerozhodné určité skutkové okolnosti, jež by byly pro právní posouzení dané věci relevantní, pokud by nebylo třeba tuto hmotněprávní normu přednostně aplikovat. Dospěje-li soud prvního stupně k závěru, že zde jsou splněny podmínky pro meritorní skončení věci na základě takovéto přednostní normy, již pochopitelně po účastnících v souladu se zásadou procesní ekonomie nevyžaduje unesení břemene tvrzení a břemene důkazního stran normy nepřednostní, na jejíž aplikaci se tak v řízení před soudem prvního stupně vůbec nedostane. Pokud však následně odvolací soud dospěje

¹⁵⁹ S výjimkou poučení o automatické vykonatelnosti evropského platebního rozkazu a o rozhodném právu vykonávacího řízení dle Čl. 18 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou VII. EvPR – zde lze pojmově uvažovat pouze o první zmíněné variantě, neboť se jedná o činnost soudu po nabytí právní moci vydaného evropského platebního rozkazu.

k závěru, že zde nebyly dány podmínky pro aplikaci takovéto přednostní normy, pak i v tomto případě vzniká podpoučení optikou *ex post*. Jedním příkladem této eventuality za všechny je pak posouzení hmotněprávní námitky promlčení dle § 610 odst. 1 o. z. vznesené žalovaným soudem prvního stupně jakožto důvodně uplatněné a následný opačný závěr odvolacího soudu o tomtéž.

Občanský soudní řád na tuto procesní eventualitu výslovně pamatuje v § 213b odst. 2 o. s. ř., kdy takové podpoučení považuje za vadu řízení. Nastalá situace tak bude mít zpravidla procesní následek v podobě zrušení prvoinstančního rozhodnutí odvolacím soudem dle § 219a odst. 1 o. s. ř. pro výskyt tzv. jiné vady. Zde je vhodné zdůraznit, že přestože je tato vada řízení rozpoznatelná až optikou *ex post* v důsledku rozdílnosti právního názoru odvolacího soudu oproti právnímu názoru soudu prvního stupně v rovině hmotného práva, stále se jedná o procesní vadu zapříčiněnou soudem prvního stupně.

Podpoučení optikou *ex post* nastává rovněž i za situace, posoudí-li věc po právní stránce jinak dovolací soud. Procesním následkem pak bude v takovém případě zrušení rozhodnutí odvolacího soudu spolu s rozhodnutím soudu prvního stupně postupem dle § 243e odst. 2 o. s. ř.

V civilním řízení sporném se dále může též vyskytnout tzv. zdánlivé podpoučení optikou *ex post*, které nastane v případě, že odvolací soud posoudí uplatněný nárok po právní stránce jinak, nežli soud prvního stupně, dovolací soud se však v následném dovolacím řízení ztotožní s původním právním názorem soudu prvního stupně.¹⁶⁰ Procesním následkem zdánlivého podpoučení optikou *ex post* pak bude postup dovolacího soudu dle § 243e odst. 2 o. s. ř.¹⁶¹, který zruší rozhodnutí obou soudů nižšího stupně, soud prvního stupně pak následně zpravidla při tvorbě svého v pořadí již třetího rozhodnutí ve věci samé v předmětné věci bude moci ze značné části vycházet ze svého prvotního meritorního rozhodnutí v téže věci.

¹⁶⁰ Jelikož cílem této práce není rozpoutávat právně-filozofické debaty na téma, zda je konečné rozhodnutí vyprodukované v civilním řízení vždy správné, pro účely tohoto podbodu práce vycházím z idealistické premisy, že konečné (tj. v časové posloupnosti nejpozději vydané) rozhodnutí ve věci samé (ve znění všech měnících rozhodnutí) je vždy po právní stránce řešeno objektivně správně.

¹⁶¹ Ne zvolí-li postup dle § 243d odst. 1 písm. b) o. s. ř. a rozhodnutí odvolacího soudu nezmění.

2.5.2. Nesprávné poučení

Nesprávné poučení pro účely této práce definuji jako stav, kdy soud adresáta poučení poučil tak, že obsah tohoto poučení byl v přímém rozporu s objektivní realitou procesní situace, v jejímž rámci soud toto poučení uskutečnil.

2.5.2.1. Nesprávné poučení podle § 43 odst. 1 o. s. ř.

Nesprávné poučení o tom, jak je třeba provést opravu nebo doplnění podání, které neobsahuje všechny stanovené náležitosti nebo které je nesrozumitelné nebo neurčité, se může vyskytnout ve dvou samostatných modalitách.

První modalitou je situace, kdy samotná výzva k opravě či doplnění podání je neopodstatněná, neboť podání je z formálního hlediska po obsahové stránce perfektní. Uvědomí-li si své pochybení samotný soud, pak v případě, že se nejedná o podání, kterým se zahajuje řízení, k podání zkrátka bez dalšího bude přihlížet, jako by neopodstatněnou výzvu vůbec neučinil a účastníka v souvislosti s ní nesprávně nepoučil. Vyplyývá to ze skutečnosti, že tato výzva je usnesením, kterým se upravuje vedení řízení, takovým usnesením pak soud dle § 170 odst. 2 o. s. ř. není vázán.

Setrvá-li však soud na svém objektivně vzato nesprávném právním názoru, že je třeba opravit či doplnit podání, které je ve skutečnosti podáním perfektním, je třeba v první řadě rozlišovat, zda se jedná o podání, kterým se zahajuje řízení, či nikoliv. Není-li tomu tak, soud k podání do jejich řádné opravy a doplnění nepřihlíží, ačkoliv k němu přihlížet měl, přičemž pokud tento nesprávný postup soudu mohl zapříčinit nesprávné rozhodnutí ve věci, je na účastníku, v jehož neprospěch tato skutečnost svědčí, aby podal odvolání proti rozhodnutí ve věci samé z odvolacího důvodu uvedeného v § 205 odst. 2 písm. c) o. s. ř., případně není-li odvolání proti tomuto rozhodnutí přípustné, aby podal žalobu pro zmatečnost podle § 229 odst. 3 o. s. ř., tedy z důvodu, že mu byla nesprávným postupem soudu odňata možnost jednat před soudem. Je přitom nerozhodné, zda soud s tímto účastníkem ve zbylém rozsahu řízení jednal či nikoliv – podstatné je toliko to, zda daný postup soudu se objektivně vzato pro účastníka negativně projevil v průběhu řízení.¹⁶²

¹⁶² DOLEŽÍLEK, J. in SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád*. Online. 3. vydání. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. § 229 [Důvody zmatečnosti]. Marg. č. 24-25. [cit. 2024-03-31].

2.5.2.2. Nesprávné poučení o procesních lhůtách

Důsledky nesprávného poučení o procesní lhůtě se různí dle míry právní jistoty toho, kdo se tímto nesprávným poučením řídil, že jeho procesní úkon učiněný po marném uplynutí zákonné lhůty vyvolá tytéž procesní účinky, jako kdyby byl podán v této zákonné¹⁶³ lhůtě.

Vzhledem k jasně stanovenému procesnímu okamžiku, kdy má soud povinnost účastníky poučit dle § 119a o. s. ř. o nutnosti vše dotvrdit a označit všechny důkazy před vyhlášením rozhodnutí, přichází v úvahu pouze nesprávné poučení o této procesní lhůtě v té modalitě, že soud účastníky nesprávně poučí tak, že je tato lhůta delší, nežli ve skutečnosti je. V takovém případě pak má nesprávné poučení dle § 119a o. s. ř. tytéž účinky jako podpoučení o tomtéž.¹⁶⁴

Má-li podpoučení o lhůtě k zažádání o svědečné dle § 139 odst. 1 o. s. ř. za následek to, že běh lhůty vůbec nezačal, pak za užití logického výkladu *a maiori ad minus* nelze než dospět k závěru, že nesprávné poučení o lhůtě k zažádání o svědečné v té modalitě, že je lhůta delší, nežli skutečně je, musí mít nutně za následek to, že tato lhůta nemůže marně uplynout dříve, než uplyne doba odpovídající této „zdánlivé lhůtě“, o které soud nesprávně svědka či osobu uvedenou v § 126a o. s. ř. poučil. Složitější je pak otázka, zda a případně jaké následky má nesprávné poučení o této lhůtě v té modalitě, že je lhůta kratší, nežli skutečně je. Chybným poučením o lhůtě jistě obecně vzato nelze toho, kdo má právo v této lhůtě učinit procesní úkon, nikterak zkrátit, proto přichází v úvahu toliko dvě varianty – buď takové poučení nemá konsekvence žádné, anebo má tytéž konsekvence jako podpoučení o této lhůtě, tj. že lhůta nemůže vůbec začít běžet. Byť na jednu stranu nelze pominout skutečnost, že by svědka měla představa o kratší lhůtě motivovat k důslednějším přístupu ve vztahu k uplatnění svého práva na svědečné, a tudíž by zde oproti výše již popsané modalitě spolehnouti se na nesprávné poučení pro něj nemělo žádné negativní konsekvence, nelze zároveň nevidět, že pokud svědek z jakéhokoliv důvodu v této „zdánlivé kratší lhůtě“ nestihne uplatnit své právo na svědečné, může být racionálně demotivován k jeho uplatnění ve zbytku skutečné lhůty v domnění, že by se již jednalo o uplatnění opožděné, jímž by pro sebe již ničeho žádoucího nedosáhl, čímž by však v konečném důsledku mohl být na svých právech zkrácen. Proto se přikláním k závěru, že chybné poučení o lhůtě k uplatnění svědečného v této modalitě má za následek to, že tato lhůta nemůže začít běžet.

Poučení o lhůtě k podání odvolání v rámci vyhlášení rozsudku (§ 156 odst. 1 o. s. ř.) a v následném písemném vyhotovení rozsudku (§ 157 odst. 1 o. s. ř.) spolu úzce souvisí a jeho znění by mělo být v zásadě v obou případech totožné nezávisle na tom, zda bylo poučení o lhůtě

¹⁶³ Z povahy věci plyne, že lhůty, o kterých soud poučuje, budou vždy lhůtami zákonnými; o soudcovských lhůtách soud nepoučuje, nýbrž je určuje. Členění lhůt do těchto dvou skupin vyplývá ze znění § 55 o. s. ř., byť samotné pojmosloví v souvislosti s těmito lhůtami utvořila právní doktrína a praxe.

¹⁶⁴ K tomu viz podbod 2.5.1.1. této práce.

k podání odvolání poskytnuté v rámci vyhlášení rozsudku správné či nikoliv. Je tomu tak proto, že § 156 odst. 3 o. s. ř. se vztahuje i na tuto část vyhlášeného rozsudku. Je tomu tak proto, že tím, jakým přesným způsobem soud účastníky o lhůtě k podání odvolání poučil, fakticky rovněž vzhledem k dikci § 204 odst. 2 o. s. ř. rozhodl o jejich právech a povinnostech, a to zejména vzhledem ke vlivu takového poučení na okamžik, kdy rozsudek nabude právní moci. Ustanovení § 204 odst. 2 o. s. ř. pak explicitně stanoví důsledek nesprávného poučení o lhůtě pro podání odvolání, kdy je-li doba odpovídající „zdánlivé lhůtě“ k podání odvolání kratší nežli lhůta zákonná, nemá toto nesprávné poučení žádné procesní důsledky, je-li naopak delší, považuje se odvolání podané v rámci této „zdánlivé lhůty“ za včasné. Tyto závěry pak obdobně platí i pro poučení o možnosti podat odvolání proti usnesení poskytované dle § 169 odst. 1 o. s. ř. Obdobné následky má pak neposledně také nesprávné poučení o lhůtě k podání dovolání v písemném vyhotovení rozsudku (§ 157 odst. 1 o. s. ř.) a v usnesení (§ 169 odst. 1 o. s. ř.), a to vzhledem k obdobnosti formulace následků nesprávného poučení o lhůtě k podání dovolání obsažené v § 240 odst. 3 o. s. ř.).

Ve vztahu k poučením poskytovaným na základě unijního práva si lze nesprávné poučení představit snad jen u poučení plynoucích z již výše vypočtených poučení poskytovaných na základě Nařízení o evropském platebním rozkazu, s výjimkou poučení budoucího žalobce v rámci formuláře návrhu na vydání evropského platebního rozkazu obsaženého v Příloze I. EvPR, který tento musí využít vzhledem k dikci Čl. 7 odst. 1 EvPR, a to tím způsobem, že soud zašle adresátovi jiný formulář, než který mu měl v dané procesní situaci ve skutečnosti správně zaslat, přičemž tento jiný formulář v sobě rovněž obsahuje určité poučení. Zde jsou však důsledky zcela shodné, jako tomu je v případě podpoučení adresáta v týchž procesních situacích.¹⁶⁵

2.5.2.3. Nesprávné poučení o opravných prostředcích

V obecné rovině jsou v zásadě myslitelné toliko dvě modalities nesprávného poučení o opravných prostředcích – soud buď účastníka řízení poučí, že proti jeho rozhodnutí podat opravný prostředek možné je, ačkoliv tomu tak dle dikce občanského soudního řádu ve skutečnosti není, anebo jej naopak poučí, že proti jeho rozhodnutí není možné podat opravný prostředek, ačkoliv ve skutečnosti občanský soudní řád tuto možnost účastníku řízení poskytuje. První v úvahu připadající modalita nemá žádné procesní následky, neboť nesprávné poučení o přípustnosti opravného prostředku nemůže založit jeho přípustnost tam, kde je ze zákona nepřipustný.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Viz podbod 2.5.1.1. této práce.

¹⁶⁶ Shodně k předmětné problematice přistupuje rovněž ustálená judikatura – srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2002 vydané ve věci sp. zn. 29 Odo 425/2002 či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2014 vydané ve věci sp. zn. 33 Cdo 4318/2014 ve vztahu k dovolání. Ve vztahu k odvolání pak vzhledem k nynější dikci § 238

Je tomu tak proto, že poučení jakožto instrument, jehož realizací je (kolaterálně) vykonávána moc soudní, nemůže bez explicitní zákonné úpravy takového účinku *ad hoc* měnit procesní mantinely vytyčené zákonodárcem. Opačný závěr by totiž představoval nepřipustné porušení principu dělby moci, který by navíc šel ruku v ruce s enormním morálním hazardem, kdy soudce poskytující poučení by tím, zda v tom či onom případě poučí správně či nikoliv, fakticky mohl (potenciálně) ovlivnit konečný výsledek sporu, přičemž se jedná o ovlivnění mnohem vyšší intenzity, nežli by bylo prosté prodloužení lhůty k podání jinak obecně přípustného opravného prostředku, o němž bude pojednáno níže.

Poučí-li pak soud nesprávně účastníka, že proti jeho rozhodnutí není opravný prostředek přípustný, ačkoliv opak je pravdou, má to v případě opravných prostředků za následek to, že se opravný prostředek považuje za včasně uplatněný i tehdy, je-li podán v rámci delší lhůty¹⁶⁷, která nastupuje v případě nesprávného poučení o nepřipustnosti opravného prostředku. Je tomu tak v případě odvolání¹⁶⁸ i dovolání¹⁶⁹, v obou případech se jedná o tříměsíční eventuální lhůtu.

Dle ustálené judikatury Ústavního soudu¹⁷⁰ nesprávné poučení o přípustnosti dovolání ve druhé ze zmíněných modalit má za následek porušení práva na spravedlivý proces účastníka. Osobně však považuji předmětné stanovisko Ústavního soudu za značně problematické, neboť je jím fakticky vyprázdněn význam ustanovení § 240 odst. 3 věta druhá o. s. ř. a ve sporu zcela neúspěšný, avšak právně znalý účastník tak může prostým zamlčením své znalosti práva způsobit např. v podstatě bezdůvodné zastavení následné exekuce vedené na základě rozsudku s nesprávným poučením o nepřipustnosti dovolání, přičemž soudní praxe recentně dovodila¹⁷¹,

odst. 1 písm. e) o. s. ř. ve spojení s § 229 odst. 4 o. s. ř. v podstatě obdobnou recentní judikaturu z povahy věci nenajdeme – lze pak maximálně poukázat na judikaturu dřívější. Tak činí např. Hromada ve vztahu k usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2001 vydaném ve věci sp. zn. 29 Odo 62/2001, avšak přílehavost daného judikátu je nepatrně relativizována tím, že tam vyslovené závěry byly dovozeny ve vztahu ke konkursnímu řízení. Při absenci přílehavějšího zdroje však nezbyvá než si s ním vystačit. Srov. HROMADA op. cit., s. 56.

¹⁶⁷ Zákon jak u odvolání, tak u dovolání užívá striktně rozdílné formulace v částech pojednávajících o následcích nesprávného poučení o lhůtě, kdy tato formulace odpovídá konstrukci jakési lhůty zdánlivé odpovídající určité době (k tomu viz podbod 2.5.2.2. této práce), formulace § 204 odst. 2 věta druhá o. s. ř. a § 240 odst. 3 věta druhá o. s. ř. pak jasně míří právě na eventuální lhůtu delší. Tato diferenciacie je zde nutná proto, že lhůty obecně by zásadně měly v obdobných procesních situacích být shodné pro všechny účastníky napříč jednotlivými civilními řízeními spornými, v případě prvních vět dotčených ustanovení by tomu tak nebylo a zákonodárce tedy učinil moudře, zvolil-li z legislativně-technických důvodů v prvních větách těchto ustanovení formulaci rozdílnou, byť užití této rozdílné formulace má především doktrinální, resp. axiologický význam a nemá pražádný vliv na práva a povinnosti účastníků.

¹⁶⁸ § 204 odst. 2 věta druhá o. s. ř.

¹⁶⁹ § 240 odst. 3 věta druhá o. s. ř.

¹⁷⁰ Např. Nález Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2003 vydaný ve věci sp. zn. IV. ÚS 769/02, Nález Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2011 vydaný ve věci sp. zn. I. ÚS 2912/10 či nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2020 vydaný ve věci sp. zn. II. ÚS 2404/19.

¹⁷¹ Viz např. závěry uvedené v usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 25. 1. 2023 vydané ve věci sp. zn. 20 Co 7/2023. Online. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2024-05-27]. Sluší se však dodat, že citovaný judikát v sobě též mimo jiné obsahuje recentní názorový posun v příbuzné otázce povinnosti hradit náklady exekuce, nadto se nikoliv nezbytně jedná o názor zaujímaný samotným Nejvyšším soudem – dřívější judikatura Nejvyššího soudu zaujímal minimálně co do příbuzné otázky povinnosti

že v takovém případě zavinění na zastavení exekuce neleží na žádném z účastníků a oprávněný se tak účelně vynaložených nákladů exekuce domůže maximálně tak po České republice v režimu zvláštního zákona.¹⁷² Existence ustanovení § 240 odst. 3 věta druhá o. s. ř. přitom dle mého právního názoru s přihlédnutím k zásadě *vigilantibus iura* porušení práva na spravedlivý proces v daném případě zamezuje, neboť nesprávně poučenému účastníkovi poskytuje dostatečnou procesní ochranu.

Z důvodu užití standardizovaných formulářů nepřichází nesprávné poučení o (ne)přípustnosti opravného prostředku proti rozhodnutí soudu o odmítnutí návrhu na vydání evropského platebního rozkazu dle Čl. 11 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou IV. EvPR ani nesprávné poučení o (ne)přípustnosti opravného prostředku proti evropskému platebnímu rozkazu dle Čl. 12 odst. 1 EvPR ve spojení s Přílohou V. EvPR pojmově vůbec v úvahu.

2.5.3. Přepoučení

Přepoučení je *terminus technicus*, který pro účely této práce definuji jako stav, kdy soud někoho, kdo by za jiné procesní situace mohl v daném řízení být adresátem objektivně správného poučení, poučí o něčem, o čem adresáta poučení poučit přesto neměl.

2.5.3.1. Poučení o hmotném právu

Ustanovení § 5 o. s. ř. hovoří o tom, že soudy poskytují poučení o procesních právech, ve zbytku tohoto předpisu nenalezneme jediného ustanovení stran toho, že by soudy měly poskytovat poučení o hmotném právu, lze tedy formulovat obecné pravidlo, že civilní soudy o hmotném právu účastníky poučovat nemají a nemohou. Soudy by se tím v naprosté většině případů dopouštěly neakceptovatelného vystoupení ze své role nezúčastněného třetího, čímž by jednaly v rozporu s principem kontradiktornosti a principem rovnosti účastníků.¹⁷³

Ostatně právě z důvodu, že soud účastníky o hmotném právu až na výjimky, o nichž bude pojednáno níže, nepoučuje, nelze upozornění účastníky na právní úpravu a prejudikaturu

náhrady nákladů exekuce názor, že v takovém případě hradí náklady exekuce povinný (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 8. 2015 vydaný ve věci sp. zn. 26 Cdo 4287/2014). Oba závěry pak spočívají na rozdílném posouzení téže předběžné otázky, a sice kdo nese v tomto případě zavinění na tom, že exekuce musela být zastavena. Zda se tedy jedná o předzvěst posunu právně-sociálního vnímání dané problematiky či nikoliv ukáže až čas.

¹⁷² Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2018 vydané ve věci sp. zn. IV. ÚS 533/18 – předmětné usnesení sice pojednává „jen“ o poučení dle § 118a odst. 2 o. s. ř., jednotlivá poučení dle § 118a jsou však vzhledem k jejich povaze právě těmi poučeními, kde hrozí nejvyšší riziko, že soud nechtěně překročí hranici poučení o procesních právech.

Nejvyššího soudu dle § 99 odst. 1 o. s. ř. považovat za poučení¹⁷⁴, což ostatně zákonodárce správně reflektoval v rámci v tomto ustanovení užití terminologie. Z povahy věci soud postupem dle § 99 odst. 1 o. s. ř. nikdy stranám nepředestírá zcela konkrétní způsob, jakým zamýšlí spor rozhodnout, neboť by tím nutně vždy zcela demotivoval nejméně jednu ze stran o smír usilovat. Zároveň zde absentuje typická struktura poučení „(ne)uděláte-li úkon A, nastane následek B“.

Z judikatury však vyplývá, že zákaz poučování o hmotném právu není bezvýjimečný, kdy Ústavní soud ČR dokonce judikoval, že nepoučením zaměstnance uplatňujícího svůj nárok na náhradu škody z titulu pracovního úrazu o tom, koho má v případě, že se jeho zaměstnavatel v mezidobí složitě transformoval, žalovat, poruší soud právo tohoto zaměstnance na spravedlivý proces.¹⁷⁵ Další takovou výjimkou je i judikaturou dovozená povinnost poučit při jednání nezastoupeného žalobce o možnosti postupu dle § 107a o. s. ř., nastala-li po podání žaloby právní skutečnost mající vliv na aktivní věcnou legitimaci¹⁷⁶, kdy v takovém poučení se vždy musí „skrývat“ i poučení soudu o tom, kdo je nyní ve věci aktivně věcně legitimován.

Dle mého názoru má pak poučení o hmotném právu dále místo také v řízeních vedených na základě tzv. konstitutivních žalob¹⁷⁷, jejichž řešení vyplývá přímo ze zákona, a to dává-li zákon několik možných takových řešení, mezi nimiž stanoví vztah eventuality¹⁷⁸, a to z toho prostého důvodu, že bez postupného předestření těchto v úvahu připadajících řešení lze jen obtížně přistoupit k postupnému přezkumu toho, zda jsou splněny hmotněprávní podmínky pro rozhodnutí této věci prvním (zákonem preferovaným) v úvahu připadajícím způsobem, či zda je nezbytné v této „kaskádě“ eventuálně zákonem předestřených řešení věci postupovat k řešením literou zákona méně preferovaným.

2.5.3.2. Přepoučení o procesním právu

Soud je povinen poskytovat v konkrétní situaci vždy to které poučení, které má výslovně povinnost poskytnout dle některé ze speciálních poučovací klauzulí, je tak zřejmé, že přepoučení o procesním právu může nastat toliko v oblasti generálních poučovací klauzulí, tj. poučuje-li soud dle § 5 o. s. ř. nebo § 118a odst. 4 o. s. ř.

Jak vyplývá přímo z textace § 118a odst. 4 o. s. ř., soud se dopustí přepoučení o procesním právu v první řadě tehdy, poučí-li při jednání zastoupeného účastníka i o jiných procesních právech

¹⁷⁴ Rozdílně JIRSA, J. in JIRSA, J. a kol. op. cit., s. 44. Uvedený nesoulad mého a Jirsova právního názoru je však s nejvyšší pravděpodobností zapříčiněn jednoduše tím, že každý zřejmě pracujeme s jinou definicí poučovací povinnosti soudu.

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2018 vydaný ve věci sp. zn. IV. ÚS 3/18.

¹⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2006 vydaný ve věci sp. zn. 32 Odo 473/2005.

¹⁷⁷ Srov. WINTEROVÁ, A. in WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit., s. 208-210.

¹⁷⁸ Typickým příkladem je rozhodování o zrušení spoluvlastnictví soudní cestou dle § 1143 a násl. o. z.

a povinnostech, jinými slovy poskytně-li takovému účastníku poučení výslovně neuvedené v § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. a § 119a odst. 1 o. s. ř. O následcích takového přepoučení zákon, judikatura i doktrína dle mé vědomosti mlčí, dle mého právního názoru však takové přepoučení nebude mít ve většině případů žádné procesní konsekvence, kdy výjimku by představovala situace, kdy jsou na obou stranách řízení právně zastoupení účastníci¹⁷⁹, soud však poučení dle § 118a odst. 4 o. s. ř., jehož adresátem by mohli a měli být oba tito účastníci, nebyli-li by právně zastoupení, poskytně pouze jednomu z těchto účastníků.¹⁸⁰ V takovém případě by došlo k porušení práva na spravedlivý proces vůči nepřepoučenému účastníku v podobě porušení zásady rovnosti stran.

Soud se však může přepoučení o procesním právu dopustit i čistě v režimu ustanovení § 5 o. s. ř. Zpravidla tomu bude v oblasti náhrady nákladů řízení; pokud kupříkladu účastníci učiní nesporným to, že žalovaný žalobci jeho nárok uspokojil po podání žaloby, pak se soud dopustí nepřípustného překročení své procesní role nestranného třetího, poučí-li žalobce, že za stávající procesní situace bude povinen žalovanému nahradit náklady řízení, nevezme-li žalobu zpět. Je tomu tak proto, že se v takovémto formálně ryze procesním poučení ve skutečnosti materiálně skrývá explicitě nevyslovené hmotněprávní poučení obsahově se shodující s obsahem ustanovení § 1908 odst. 1 o. z.

¹⁷⁹ Zde i dále v textu používám pojem „právně zastoupený účastník“ jakožto synonymum pojmu „účastník zastoupený advokátem“, jakkoliv by bylo možné validně, byť poněkud lingvisticko-puristicky, argumentovat, že účastník ani jinak než právně (ve smyslu „na základě práva a s důsledky v oblasti jeho subjektivních práv“) v civilním řízení zastoupen být ani nemůže.

¹⁸⁰ Muselo by se z logiky věci jednat o takovou situaci, kdy se před soudem konaly postupně dvě jednání ve věci, přičemž k jednomu se dostavil toliko žalobce (jeho právní zástupce) a k druhému toliko žalovaný (jeho právní zástupce).

3. Právo na poučení

Je až s podivem, že se v odborné diskuzi při pojednání o problematice poučení poskytovaných civilními soudy prakticky vždy hovoří o poučovací povinnosti soudu, o právu adresáta poučení na to, aby byl soudem poučen, se však povětšinou mlčí. Je pravdou, že v literě zákona pojem „právo na poučení“ nenajdeme, to však samozřejmě není důvod pro to, aby o subjektivním právu adresáta poučení na toto poučení bylo mlčeno. Ostatně některé úvahy *de lege lata* (jak bude demonstrováno v podkapitole 3.4.) i *de lege ferenda* (jak vyplyne v podkapitole 4.3.) lze bez užití tohoto pojmu konstruovat jen stěží.

3.1. Existentnost subjektivního práva na poučení

Poučovací povinnost soudu není jakousi ryze samoučelnou povinností, kterou by stát uložil sám sobě, aniž by porušení této povinnosti zasáhlo do právní sféry subjektu od státu rozdílného. Naopak, každé¹⁸¹ poučení má svého adresáta.¹⁸² Je-li tedy poučovací povinnost soudem vykonávána vůči určitému subjektu nadanému způsobilostí být účastníkem¹⁸³, pak při respektování zásady, že má-li určitý subjekt vůči jinému subjektu povinnost, má také tento jiný subjekt vůči subjektu, kterého tíží tato povinnost, korespondující právo¹⁸⁴, nelze než za užití dedukce dospět k závěru o existentnosti práva na poučení.¹⁸⁵

3.2. Vztah práva na poučení a práva na spravedlivý proces

Na úvod této podkapitoly je nezbytné poukázat na to, že nositeli práva na spravedlivý proces jsou toliko účastníci, nikoliv též osoby zúčastněné na řízení, s kvazivýjimkou specifických procesních situací, kdy je rozhodováno o právech a povinnostech těchto jiných osob, a tedy jsou i tyto osoby zúčastněné na řízení pro předmětný úsek účastníky řízení.¹⁸⁶

¹⁸¹ Výjimku představují případy, kdy soud poučení činí vůči někomu, kdo nemá způsobilost být účastníkem, zpravidla proto, že ji v nedávné době pozbyl (např. fyzická osoba zemřela či právnická osoba zanikla) a soudu tato informace není v okamžiku činění poučení známa. V takových případech se jedná o putativní poučení – poučovací povinnost soudu *ad hoc* zde v takovém případě ve skutečnosti dána není. Preciznější by snad bylo větu formulovat tak, že „Každé poučení má svého zamýšleného adresáta“, dovolil jsem si však pro účely zachování přehlednosti logického myšlenkového řetězce obsaženého v tomto odstavci se s touto nuancí vypořádat v rámci této poznámky pod čarou.

¹⁸² V praxi nastávají situace, kdy se poučení do dispozice jeho adresáta nikdy nedostane. Tento jev je v praxi obzvláště běžným u poučení poskytovaných v souvislosti s doručováním písemností či v rámci těchto doručovaných písemností. To, že se občasné poučení nedostane do dispozice adresáta, však neznamená, že takové poučení žádného adresáta nemá.

¹⁸³ Ve smyslu § 19 o. s. ř.

¹⁸⁴ GERLOCH op. cit., s. 163.

¹⁸⁵ Závěr o existentnosti práva na poučení byl přitom již dříve implicitně vysloven v oblasti správního práva, a to zjevně aplikací obdobné logiky na znění § 4 odst. 2 správního řádu, jež je obdobou § 5 o. s. ř. na poli správního práva. Blíže in MATES, P. *Právo na poučení ve správním řízení*. Online. In: Advokátní deník. Česká advokátní komora. 2020. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/12/08/pravo-na-pouceni-ve-spravnim-řízení/>. [cit. 2024-01-01].

¹⁸⁶ WINTEROVÁ, A in WINTEROVÁ, A, MACKOVÁ, A. a kol. op. cit., s. 131-132.

Na první pohled by se mohlo zdát, že realizace práva na poučení je nezbytnou podmínkou k tomu, aby nebylo porušeno právo na spravedlivý proces. Tak tomu však ve skutečnosti v převážném rozsahu není. Výjimku tvoří všechna poučení genericko-specifická, v konkrétním případě pak nelze vyloučit ani to, že výjimkou bude též některé z poučení specifických. Převážná většina poučení poskytovaných soudem je však generického charakteru.¹⁸⁷

Pro zachování práva na spravedlivý proces je mimo jiné zapotřebí, aby měl účastník řízení zajištěno, že se bude orientovat v procesním právu. Tohoto cíle je možno dosáhnout v zásadě dvojím způsobem – buďto se účastník řízení v procesním právu orientuje svépomocí¹⁸⁸, nebo je mu tato orientace zprostředkována někým jiným. Tím „někým jiným“ pak může v praxi být především právní zástupce tohoto účastníka řízení (prostřednictvím jemu poskytovaných právních služeb) anebo soud (prostřednictvím realizace poučovací povinnosti soudu).

Lze tedy v obecné rovině uzavřít, že řádně splněná poučovací povinnost soudu je v rozsahu všech jednotlivých poučení genericko-specifických nezbytnou podmínkou k realizaci práva na spravedlivý proces, touto podmínkou může být i v případě vybraných poučení specifických, v případě poučení generických je pak porušením práva na poučení účastníka porušeno zároveň též jeho právo na spravedlivý proces, avšak pouze tehdy, není-li právně zastoupen a nemá-li on (jde-li o osobu fyzickou) nebo osoba za něj jednající (jde-li o osobu právnickou) vysokoškolské právníkové vzdělání. V rozsahu generických poučení je tak realizace práva na poučení jednou ze tří přípustných prekvizit k realizaci práva na spravedlivý proces účastníka.

Závěr obsažený v předchozím odstavci je však optikou aktuálního reálného stavu právní úpravy v podstatném rozsahu relativizován. Právo na spravedlivý proces nezastoupeného účastníka totiž nemůže být porušeno porušením jeho práva na poučení v těch případech, kdy zákon sám pamatuje na možné pochybení soudu a obsahuje výslovné ochranné ustanovení zabráňující negativní procesní konsekvenci pro účastníka, jakož i tam, kde soudní praxe dovodila faktický procesní důsledek porušení práva na poučení mající tentýž efekt.¹⁸⁹ Jakkoliv jsou závěry učiněné výše platné v ryze abstraktní rovině, v konfrontaci se stavem *de lege lata* nelze než uzavřít, že výjimek z tohoto pravidla je více, nežli případů, kdy se uplatní. Ostatně je logické, že jak zákonodárce, tak soudní praxe ve chvályhodné snaze chránit právo na spravedlivý proces činí všemi akceptovatelnými prostředky vše pro maximalizaci ochrany práva na spravedlivý proces

¹⁸⁷ K tomu blíže viz bod 2.3.4. této práce.

¹⁸⁸ „Orientováním se v procesním právu svépomocí“ mám zde i dále na mysli to, že je naplněna jedna ze dvou podmínek obsažených v § 241 odst. 2 o. s. ř., a to ve vztahu k celému civilnímu řízení, nikoliv jen ve vztahu k řízení dovolacímu.

¹⁸⁹ Viz podbod 2.5.1.1. této práce.

účastníků, plně si vědomi principiálně neodstranitelné chybovosti lidského faktoru v soudní soustavě.

3.3. Prostředky nápravy porušení práva na poučení

O následcích porušení práva na poučení již bylo zčásti pojednáno v bodech 2.5.1. a 2.5.2. této práce, v těchto bodech pak bylo také pojednáno o dopadech těchto excesů v postupu soudu na průběh řízení. V obecné rovině však nelze apriorně uzavřít, že prostředky nápravy porušení práva na poučení vyplývající přímo ze znění občanského soudního řádu budou vždy plně dostačovat k dosažení úplné reparace.

Bylo-li porušením práva na poučení zároveň porušeno právo na spravedlivý proces účastníka, je prostředkem nápravy tohoto porušení především ústavní stížnost dle Čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy. V rozsahu, ve kterém tento prostředek nenapravit porušení práva na poučení je pak dodatečným prostředkem nápravy prostředek popsany v následujícím odstavci.

Porušení práva na poučení je nesprávným úředním postupem ve smyslu Zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů. Vznikla-li tedy tímto nesprávným úředním postupem újma, která nebyla následně reparována (např. vedlo-li porušení práva na poučení, které však nedosáhlo takové intenzity, aby zavadlo důvodnost následného řádného či mimořádného opravného prostředku, ke ztrátě sporu, přestože rozhodnutí samé bylo zákonné), má ten, kdo měl být adresátem správného poučení, nárok na náhradu újmy za podmínek vytyčených tímto předpisem.¹⁹⁰

3.4. Ztráta práva na poučení

Pro účely této podkapitoly je nezbytné nejprve podotknout, že pojem „právo na poučení“ můžeme chápat v generálním slova smyslu, ve speciálně generálním slova smyslu, v generálně speciálním slova smyslu, ve speciálním slova smyslu či v *ad hoc* slova smyslu. Generálním právem na poučení rozumějme právo účastníka na to být v jakémkoliv civilním řízení sporném poučen v každé myslitelné mutaci průběhu tohoto řízení, bude-li v takovéto hypotetické mutaci naplněna některá z hypotéz poučovacích procesních právních norem. Speciálně generálním

¹⁹⁰ Podrobnější pojednání o obecných podmínkách odpovědnosti státu za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem by již překročilo tematický okruh této práce, nadto se jedná o problematiku již kvalitně zpracovanou jinde, z důvodu neúčelnosti se jí zde již proto blíže nevěnuji. K této problematice viz např. SIMON, P. *Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci*. Online. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2024-01-01].

právem na poučení rozumějme generální právo účastníka být poučován ve vztahu ke konkrétnímu řízení, např. řízení vedeného u Okresního soudu v Tachově pod spisovou značkou 4 C 1/2023. Generálně speciálním právem na poučení rozumějme pak podmnožinu generálního práva na poučení vztahující se vždy k jedné konkrétní poučovací povinnosti soudu, avšak stále v ryze abstraktní rovině, tedy bez vazby na konkrétní řízení – např. právo svědka být poučen o možnosti žádat svědečné. Speciálním právem na poučení pak rozumějme vždy konkrétní právo účastníka být poučen spjaté s právě jednou konkrétní poučovací povinností soudu v konkrétním řízení – např. právo účastníka řízení vedeného u Okresního soudu v Tachově pod spisovou značkou 4 C 1/2023 být poučován o tom, jak má svá neúplná podání doplňovat, tak aby splňovala všechny zákonem předepsané náležitosti. *Ad hoc* právem na poučení neposledně rozumějme právo účastníka být poučen spjaté s právě jednou konkrétní poučovací povinností soudu v konkrétním řízení a v konkrétní již nastalé procesní situaci – např. právo účastníka řízení vedeného u Okresního soudu v Tachově pod spisovou značkou 4 C 1/2023¹⁹¹ být poučen o tom, jak má své neúplné podání ze dne 2. 1. 2023 doplnit tak, aby splňovalo všechny zákonem předepsané náležitosti.

Z nezrušitelnosti základních práv a svobod¹⁹² plyne, že není možné ztratit právo na poučení v těch případech, ve kterých je jím zprostředkovaně realizováno právo na spravedlivý proces účastníka¹⁹³. Jelikož je tím zúžen okruh práv na poučení, u kterých je možno uvažovat o jejich ztrátě, je nasnadě, že jev, který by bylo možné nazvat ztrátou generálního práva na poučení, v civilním procesu neexistuje a ani existovat nemůže. Toutéž logickou úvahou nelze než dospět k obdobnému závěru rovněž i ve vztahu ke speciálně generálnímu právu na poučení, tedy že ani ztráta speciálně generálního práva na poučení není v civilním procesu přípustná, ba ani myslitelná.

Ztráta práva na poučení v generálně speciálním smyslu apriorně od počátku předmětného řízení odůvodněná procesním počínáním účastníka v jiné věci je přípustná pouze tehdy, je-li přímým důsledkem zneužívajícího postupu účastníka či jeho zástupce v bezprostředně přecházejícím řízení obdobného druhu.¹⁹⁴ Z toho lze logickou úvahou „od většího k menšímu“¹⁹⁵ dospět k závěru, že lze ztratit i právo na některá generická poučení, bylo-li účastníku to které

¹⁹¹ Omlouvám se tímto účastníkům tohoto řízení za to, že byli třikrát po sobě použiti jako příklad pro účely snazšího proniknutí do mnou definovaných pojmů čtenáři této práce, a čestně prohlašuji, že nemám vědomost o tom, kdo byl či je účastníkem předmětného řízení, co bylo či je jeho předmětem ani jakým způsobem po procesní stránce probíhalo či probíhá.

¹⁹² Čl. 1 Listiny základních práv a svobod.

¹⁹³ Viz závěry učiněné v posledním odstavci podkapitoly 3.2. této práce.

¹⁹⁴ PODANÝ, J. § 41a [Obsah a účinky úkonů účastníků]. In: SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. op. cit. Marg. č. 15.

¹⁹⁵ Ve smyslu, v jakém tuto výkladovou metodu chápe Gerloch. Viz GERLOCH op. cit., s. 148.

poučení v předmětném řízení již poskytnuto, přesto však tento účastník tohoto poučení opakovaně nedbá.

Ztráta *ad hoc* na poučení jistě probíhá vždy tam, kde dochází ke ztrátě speciálního práva na poučení, neboť speciální právo na poučení je realizováno prostřednictvím jednotlivých dílčích *ad hoc* práv na poučení. Totéž samozřejmě platí i ve vztahu ke ztrátě generálně speciálního práva na poučení.

Pro praktickou nevyužitelnost tohoto institutu toliko ve vztahu k jednomu *ad hoc* právu na poučení – tedy že by např. svědkovi bylo poskytnuto poučení, jak má své podání doplnit tak, aby obsahovalo všechny povinné náležitosti žaloby pro zmatečnost, kterou zjevně zamýšlel podat, ve vztahu k jeho podání ze dne 1. 1. 2023, následně by ztratil toto *ad hoc* právo na poučení ve vztahu k jeho podání ze dne 2. 2. 2023, aby jej pak opět standardně měl pro účely pozdějších podání – je ztráta právě jednoho *ad hoc* práva na poučení až na výjimku, o níž bude pojednáno v následujícím odstavci, v podstatě čistě teoretickým konstruktem.

Samostatně se ztráta *ad hoc* práva na poučení vyskytuje pouze v případě práva účastníka na poučení o nutnosti navrhnout další důkazy k prokázání svých tvrzení relevantních pro konečné řešení projednávané věci dle § 118a odst. 3 o. s. ř. Zde se jedná o přímý důsledek v podstatě zlidovělé základní právní poučky, že právo jednoho (účastníka) končí tam, kde začíná právo druhého (účastníka). Je pravdou, že práva na poučení dle některého z prvních tří odstavců § 118a o. s. ř. jsou, jak již bylo zmíněno výše, prostředek realizace práva na spravedlivý proces účastníka. Je třeba si však uvědomit, že pokud by soud vykládal § 118a odst. 3 o. s. ř. ryze formalisticky tak, že by dle tohoto ustanovení účastníka donekonečna poučoval o nutnosti navrhnout další a další důkazní prostředky, které by se neustále ukazovaly nezpůsobilými prokázat jeho předmětné tvrzení, porušil by tím právo na spravedlivý proces jeho protistrany, když by v takovém případě nemohl nikdy spor skončit pro poučovaného účastníka nepříznivým způsobem. Proto po určitém přiměřeném počtu poučení dle § 118a odst. 3 o. s. ř. (zpravidla se „pocitově“ bude jednat o dvě nebo tři taková poučení) ztrácí účastník právo na *ad hoc* poučení dle § 118a odst. 3 o. s. ř., které by mu jinak byl soud povinen poskytnout.

Sluší se však poukázat na to, že mezi účastníkem, který ztratil speciální právo na poučení, a účastníkem, který ztratil *ad hoc* právo na poučení dle § 118a odst. 3 o. s. ř., je propastný rozdíl stran vhodnosti jejich procesního počínání. Zatímco účastník, který ztratil speciální právo na poučení, se vyznačuje prakticky bezvýjimečně svou zatvrzelostí opakovaně si nevzít k srdci poučení poskytované mu soudem, účastníkovi, jenž ztratil *ad hoc* právo na poučení, nelze z hlediska jeho procesní aktivity ničeho vytknout, když to, zda výtěžení určitého důkazního

prostředku ve výsledku povede k prokázání rozhodného tvrzení či nikoliv, je častokrát obtížně odhadnutelné (např. v případě výslechu svědka).

4. Úvahy de lege ferenda

4.1. Diferenciace následků nesprávného poučení právně zastoupených či práva znalých účastníků oproti účastníkům právně nezastoupeným či práva nezalým

V této podkapitole se pokusím čtenáři předestřít úvahu *de lege ferenda* stran možného rozlišování procesních následků nesprávného poučení¹⁹⁶ v těch případech, kdy jsou s tímto nesprávným poučením spojeny konsekvence v podobě poskytnutí delší lhůty k učinění určitého procesního úkonu.¹⁹⁷

4.1.1. Stav de lege lata a jeho zhodnocení

Je zřejmé, že smyslem a účelem ustanovení § 204 odst. 2 věta druhá o. s. ř. ve vztahu ke lhůtě k podání odvolání a § 240 odst. 3 věta druhá o. s. ř. ve vztahu ke lhůtě k podání dovolání je zajistit, aby účastníkům, jako osobám často procesního práva nezalým, pokud možno marně neuplynula procesní lhůta pouze proto, že se rozhodnou plně důvěřovat soudu prvního stupně či odvolacímu soudu, maje oprávněně za to, že soud má nejlépe znát právo. Toto dobrodiní je však v případě účastníků, kteří se v procesním právu orientují svépomocí¹⁹⁸ a osob, jimž je znalost procesního práva zprostředkována jejich procesním zástupcem – právním profesionálem – poskytováno v zásadě nadbytečně, neboť i v případě porušení práva na poučení, jakkoliv by se soudy takového počínání měly samozřejmě v maximální možné míře vyvarovat, tito účastníci vědí, jaká je lhůta k podání odvolání, nebo to vědět mají a mohou. Zároveň nelze odhlédnout od skutečnosti, že poskytne-li se osobě, která se v procesním právu orientuje svépomocí či za pomoci svého právního zástupce, delší lhůta k podání odvolání či dovolání, jistě průměrně bude takové osobě delší lhůta více prospěšná stran formulace přesvědčivějších právních argumentů než osobě v právu se neorientující.

Dle mého právního názoru je tento stav *de lege lata* nežádoucí, neboť dále prohlubuje již existující faktickou nerovnost pravděpodobnosti úspěchu v řízení účastníka orientujícího se v právu svépomocí či za pomoci svého právního zástupce oproti účastníkovi, který takovou výsadu nemá. Přesto však musím jedním dechem zároveň konstatovat, že v případě účastníků orientujících se v právu svépomocí v civilním řízení sporném jde o tzv. nutné zlo, jelikož pokud by těmto účastníkům nebylo z titulu jejich orientace se v právu svépomocí poskytnuto dobrodiní delší lhůty, zkrátka a dobře by si z taktických důvodů začali nechávat informaci, že se orientují v právu

¹⁹⁶ Zde míněno nesprávné poučení v širším slova smyslu, tedy jak podpoučení (bod 2.5.1. této práce), tak nesprávné poučení v užším slova smyslu (bod 2.5.2. této práce).

¹⁹⁷ Viz tamtéž, jako v předcházející poznámce pod čarou.

¹⁹⁸ Pro mou definici tohoto pojmu viz poznámku pod čarou č. 188.

svépomocí, pro sebe. V současnosti neexistuje zákon, na jehož základě by byla vedena evidence fyzických osob s vysokoškolským právnickým vzděláním, do níž by měl soud ze zákona přístup, což ve spojení se skutečností, že se v civilním řízení sporném neuplatňuje inkviziční zásada, znamená, že by soud neměl možnost v případě jiného než *de lege lata* stavu ve věci delší lhůty pro účastníky orientující se v právu svépomocí zabránit takovým účastníkům zajistit si výhodnější než *de lege ferenda* úpravou stanovenou obvyklou lhůtu jejich prostým mlčením.

4.1.2. Diferenciace následků nesprávného poučení a zásada rovnosti účastníků

Metaforickou Achillovou patou úvah *de lege ferenda* stran možné diferenciace následků nesprávného poučení se může jevit potřeba ctít zásadu rovnosti účastníků. Domnívám se však, že by se paradoxně zavedením takovéto diferenciace pro právně zastoupené účastníky zmínil faktický nepoměr mezi nimi, a to minimálně v případech, kdy se nezastoupený účastník neorientuje v právu svépomocí.

Na druhou stranu nelze než poukázat na skutečnost, že z důvodů nastíněných v předchozím bodu této práce by naopak byli bez spravedlivého důvodu procesně znevýhodněni právně zastoupení účastníci oproti osobám orientujícím se v právu svépomocí, což by bylo nejvíce patrné v těch řízeních, kdy jsou tito dva v úvahu připadající účastníci ve vztahu k sobě v poměru vzájemných protistran.

Domnívám se proto, že novelizace občanského soudního řádu, která by osobám orientujícím se v právu svépomocí či prostřednictvím svého právního zástupce nedávala dobrodiní delší lhůty v případě nesprávného poučení soudem v širším slova smyslu by mohla být ústavně konformní toliko za současného předpokladu zřízení evidence osob s vysokoškolským právnickým vzděláním, proto dále vycházím z varianty, která ruku v ruce s touto diferenciací rovněž provede tomu korespondující úpravy právního řádu, například prostřednictvím zavedení samostatného seznamu (resp. evidence) osob s dosaženým vysokoškolským právnickým vzděláním zvláštním zákonem, který by centrálně vedlo, provozovalo a spravovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, přičemž jednotlivé zápisy údajů do tohoto seznamu by prováděly vysoké školy¹⁹⁹, vložení nového § 175i do Zákona o soudech a soudcích stran toho, že soud pro výkon působnosti podle tohoto zákona a jiných právních předpisů využívá z tohoto seznamu (v tomto ustanovení konkrétně vypočtené) údaje umožňující učinění zjištění, zda ta která fyzická osoba má vysokoškolské právní vzdělání či nikoliv, přečíslování dosavadního § 175i oSaS

¹⁹⁹ Pro lepší představitelnost uvádím, že by se jednalo o období evidencí a seznamů vedených Notářskou komorou České republiky dle § 35a odst. 1 a s tímto souvisejících ustanovení Zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

na § 175j oSaS a úpravy formulace tohoto přečíslovaného ustanovení tak, že by rozmezí paragrafů v něm uvedené nově znělo „§ 175a až 175i“.

4.1.3. Účelnost diferenciací následků nesprávného poučení

Odhlédneme-li prozatím od veškerých vedlejších dopadů zavedení institutu diferenciací následků nesprávného poučení účastníků práva neznalých na straně jedné a účastníků orientujících se v právu svépomocí spolu s právně zastoupenými účastníky na straně druhé, bylo by její zavedení dle mého právního názoru účelné, jak bude dále odůvodněno.

Výstup každého meritorně skončeného civilního řízení sporného by měl především v ideálním případě reflektovat to, kdo byl v právu, nikoliv to, kdo se v právu lépe orientoval. Přesto však z povahy věci je jasné, že zejména v případech nutného procesního úkonu ze strany účastníka pro jeho úspěch (či alespoň pro zmírnění míry jeho neúspěchu) v řízení (např. vznesení námítky promlčení dle § 610 odst. 1 o. z. či vznesení návrhu na moderaci smluvní pokuty dle § 2051 o. z.), třebaže má svůj původ v hmotném právu, je zde větší šance, že tento úkon učiní účastník právně zastoupený či orientující se v právu svépomocí nežli účastník práva neznalý. Zatímco u první jmenované množiny účastníků očekáváme, že pokud z jakéhokoliv důvodu nevznesli námítku promlčení již v řízení před soudem prvního stupně, jistě tak jsou schopni učinit ve standardně dlouhé odvolací lhůtě (daný hmotněprávní institut je jim velmi dobře znám), u druhé jmenované množiny účastníků může beneficium delší eventuální lhůty mnohem spíše znamenat rozdíl mezi výhrou a prohrou sporu – takový účastník si například může v mezidobí pořídit některý z komerčně dostupných sborníků účinných znění předpisů občanského práva hmotného a pátrat, byť nikoliv nutně časově efektivním způsobem, po něčem, co by mu umožnilo spor vyhrát.

V tomto hypotetickém modelovém scénáři dejme tomu po dvou a půl měsících tohoto neefektivního hledání ve volných chvílích, které účastníkovi poskytne v dnešní hektické době často intenzivní rozvrh rozličných povinností, účastník nakonec najde ustanovení § 610 odst. 1 o. z. poté, co předtím marně hledal pomoc ve speciální části občanského zákoníku a obecnou část jako jeho optikou „zbytečné právníkové žvásty“ nejprve přeskočil, a byť si není jistý, zda je nárok žalobce vskutku promlčen či nikoliv, vznese následně v podaném odvolání námítku promlčení, protože „za zkoušku nic nedá“.

Potřebuje-li však osoba orientující se v právu svépomocí či právní zástupce jménem svého klienta na totéž až čtvrt roku, svědčí to o jejích či jeho mizivých faktických znalostech práva. Aprobování těchto suboptimálních právních dovedností formou přiznání benefícia delší lhůty nemá sebemenší teleologické opodstatnění a toliko zbytečně prodlužuje dobu od podání žaloby do meritorního pravomocného skončení řízení.

4.1.4. Předpokládané dopady zavedení diferencování následků nesprávného poučení

Každá v úvahu připadající novela právního řádu s sebou minimálně potenciálně nese důsledky promítající se v některých jiných než právních rovinách, nejčastěji v rovině fiskální či sociální. Nejsem však ani ekonom, ani sociolog, a proto jak v tomto bodu mé práce, tak i ve všech následujících obdobných bodech mé práce, které budou následovat níže, odolám pokušení využít tyto pasáže jako prostředek pro prezentaci mých (optikou těchto neprávních společenskovedních disciplín) laických názorů a omezím se na analýzu výhradně právních dopadů v úvahu připadající novelizace právního řádu.

Právní dopady této novelizace lze pro přehlednost dělit na právní dopady novelizace hlavní (zavedení diferenciací následků) a na právní dopady novelizace podpůrné (evidování údaje o dosaženém vysokoškolském právním vzdělání v centrální evidenci obyvatel).

Předpokládaným dopadem hlavní novelizace je zejména zamezení zbytečného prodlužování délky trvání civilních řízení, respektive snížení jejich průměrné délky. Množství advokátů, kteří činí procesní úkony vždy v poslední den procesní lhůty nezávisle na tom, zda je tato lhůta počítána ve dnech, měsících či rocích, totiž není zanedbatelné. Dalším dopadem hlavní novelizace je pak přiblížení se koncepci materiální rovnosti zbraní mezi nezastoupenými účastníky práva neznalými na straně jedné a účastníky právně zastoupenými či orientujícími se v právu svépomocí na straně druhé.

Dopady hlavní novelizace jsou však relativizovány ustálenou judikaturou Ústavního soudu ČR, na níž jsem již upozornil v předposledním odstavci podbodu 2.5.2.3. této práce.

Dopadem podpůrné novelizace v podobě evidování údaje o dosaženém vysokoškolském právním vzdělání v centrální evidenci obyvatel by byla nutnost součinnosti mezi vysokými školami a státem v podobě informační povinnosti vysokých škol vůči státu o tom, že osoba dosáhla vysokoškolského právnického vzdělání, která by musela být samozřejmě též stanovena zákonem. Stěžejní však je, že díky neveřejnosti údajů zapsaných v centrální evidenci obyvatel a již existujícími mechanismy chránícími ostatní (mnohdy daleko citlivější) osobní údaje zapsané v centrální evidenci obyvatel vcelku není důvodu pochybovat ani o ústavní konformitě této novely, ani o její eurokonformitě.²⁰⁰

²⁰⁰ Zde mám na mysli především souladnost takového řešení s dikcí Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES.

4.2. „Opt-in“ poučení žalovaného při nápadu žaloby bez následků doručení

Právní fikce není nic jiného nežli státem aprobovaná nepravda. Její užití v právní úpravě by proto dle mého názoru mělo být velice raritní. V zásadě by měla být užívána jen v těch případech, kdy by její nevyužití nutně vyústilo v naprostý kolaps státu jako takového, resp. společnosti jako takové. I v těchto případech by však stát měl maximalizovat své úsilí zmírnit příliš tvrdé dopady vyvěrající z aplikace takovýchto fikcí.

V rámci této podkapitoly předestřu právní fikci, jež je dle mého názoru v současné právní úpravě civilního řízení sporného nejpálčivější a navrhu metodu zmírnění jejích příliš tvrdých konsekvencí, aniž by bylo potřeba změnit stávající zákonnou úpravu doručování jako takovou.

Nejprve je potřeba osvětlit, co vlastně „Opt-in“ poučením mám na mysli. Pod tímto pojmem mám na mysli institut zakotvený právem *de lege ferenda*, kterým by státu (resp. Ministerstvu spravedlnosti jako příslušnému vykonavateli) byla uložena povinnost vést neveřejnou evidenci osob, jež projevíly vůči státu vůli být notifikovány o tom, že proti nim byla podána žaloba, kromě standardního procesu doručování také méně formálně, např. zasláním SMS zprávy či e-mailu. Tyto osoby by pak v rámci žádosti o zařazení do evidence uvedly příslušné kontaktní údaje, prostřednictvím nichž mají být notifikovány. Jako pragmatické se po fiskální stránce jeví zavedení poplatku za zápis osoby do této evidence, to však je jakožto primárně ekonomická otázka mimo středobod pozornosti této podkapitoly. Ministerstvo spravedlnosti by pak skrze státní správu jednotlivých prvoinstančních soudů poskytlo těmto přístup do této neveřejné evidence v obdobném režimu, jako je tomu již nyní v případě přístupu do centrální evidence obyvatel. Prvoinstanční soudy by pak následně v okamžiku, kdy činí první formální procesní krok vůči žalovanému (typicky doručení nepravomocného meritorního rozhodnutí vydaného v rozkazním řízení či doručení žaloby k vyjádření) měly též povinnost provést lustraci v neveřejné evidenci osob, které projevíly zájem být kontaktovány neformálními komunikačními prostředky. V případě pozitivního výsledku by prvoinstanční soudy následně za využití prostředků informační technologie zasílaly předmětnou automatizovanou zprávu prostřednictvím SMS zprávy či e-mailu.

Samotná automatizovaná zpráva by mohla vypadat například takto:

„[NÁZEV PRVOINSTANČNÍHO SOUDU]: Vážená paní či vážený pane, touto zprávou vám je dáváno na vědomí, že jste byl/a zažalován/a [specifikace osoby žalobce] ve věci [specifikace věci, která je předmětem řízení]. [Prvoinstanční soud] již přistoupil k doručení [specifikace dokumentu, který je prvoinstančním soudem doručován]. Ve Vašem vlastním zájmu vám proto doporučujeme věnovat v následujících dnech zvýšenou pozornost písemnostem doručovaným prostřednictvím [způsob doručování užitý v dané věci]. Poučujeme Vás tímto,

že ignorování tohoto doporučení může vést až ke ztrátě sporu. Tuto zprávu jste obdržel/a z důvodu, že jste projevil/a zájem být notifikován/a v případě, že vůči Vám bude podána žaloba.“

Závěrem se sluší dodat, že patrně pragmatičtější variantou řešení by bylo, pokud by prvoinstanční soudy následně informaci o pozitivním výsledku lustrace spolu s údaji nezbytnými ke generaci automatizované zprávy předávaly zpět Ministerstvu spravedlnosti, které by zajišťovalo rozesílání předmětných zpráv centrálně. V takovém případě by se však již nejednalo o poučovací povinnost soudu *stricto sensu*, neboť by předmětné poučení fakticky neposkytoval soud.

4.2.1. Stav de lege lata a jeho zhodnocení

Je bohužel smutnou realitou dnešní doby, že si mnohé osoby zdržující se trvale na území České republiky nepřebírají korespondenci, respektive jsou nekontaktní. Důvodů, proč tak činí, je bezpočet, podstatné pro účely následné úvahy *de lege ferenda* však je především to, že jistě ne všichni tak činí v úmyslu ignorovat korespondenci od civilních nalézacích soudů.

Stávající právní úprava se přitom nikterak neštítí zatížit účastníka povinnostmi plnit v důsledku řetězení fikcí doručení, kdy těchto fikcí nalezneme v občanském soudním řádu rovnou několik. Některé z nich jsou logickým vyústěním procesně nežádoucího aktivního konání účastníka – např. odepření převzetí písemnosti žalovaným (§ 50c odst. 1 o. s. ř.) či odepření součinnosti nezbytné pro její doručení (§ 50c odst. 2 o. s. ř.).

Kromě výše uvedených fikcí doručení však zákonná úprava obsahuje také fikce doručení na bázi nečinnosti žalovaného, bez zřetele k tomu, zda se vůbec o tom, že mu byla písemnost doručována, dozvěděl – např. marným uplynutím úložní lhůty (§ 49 odst. 4 o. s. ř.). Tato fikce doručení je pro žalované obzvláště palčivá v té modalitě, kdy adresát nemá schránku, do níž by mohla být vhozena písemnost dle tohoto ustanovení. V takovém případě se totiž dle tohoto ustanovení poté, co nastala fikce doručení, vrací doručujícímu soudu, který o možnosti vyzvednout si písemnost notifikuje prostřednictvím vyvěšení sdělení na úřední desce.

Byť je obsah úřední desky zveřejňován způsobem umožňujícím dálkový přístup v souladu s § 50l odst. 3 o. s. ř. dostupný i dálkově, je iluzorní domnívat se, že průměrná osoba pobývající na území České republiky pravidelně kontroluje – třeba i prostřednictvím internetu – úřední desku svého obecného soudu, natož že k tomu navíc kontroluje také úřední desky všech soudů, jejichž místní příslušnost může být založena volbou žalobce v souladu s § 87 o. s. ř., a k tomu ještě taktéž úřední desky všech v úvahu připadajících soudů, jejich místní příslušnost je odvozena z ustanovení § 88 o. s. ř.

Jelikož kupříkladu místní příslušnost dle § 87 písm. b) o. s. ř. je založena čistě na skutkovém tvrzení žalobce o tom, kde došlo ke skutečnosti zakládající jeho tvrzené právo na náhradu újmy, je zjevné, že *ad absurdum* by osoba, která z nejrůznějších důvodů nemá poštovní schránku, musela pro zachování obezřetnosti, kterou logikou občanského soudního řádu musí vynaložit k tomu, aby mohla s definitivní jistotou uzavřít, že proti ní nebyla podána žádná žaloba, pravidelně kontrolovat úřední desky všech v úvahu připadajících prvoinstančních soudů. To však zcela očividně překračuje meze obezřetnosti, které lze po takové osobě spravedlivě požadovat.

Také z důvodů uvedených výše stav *de lege lata* v praxi způsobuje nárůst počtu vydaných rozsudků pro uznání a rozsudků pro zmeškání, jejichž vydání mohlo být přitom mnohdy předejito, pokud by byl žalovaný státem notifikován o tom, že proti němu byla podána žaloba, také neformálnější cestou lépe odrážející hektickou každodenní realitu dnešní doby spolu s nezpochybnitelnou neustále gradující digitalizací fungování české společnosti.

4.2.2. „Opt-in“ poučení a zásady civilního procesu sporného

Ze zásad civilního procesu sporného se má z hlediska souladnosti potenciální novelizace zavádějící „Opt-in“ poučení do českého právního řádu s nimi smysl zabývat pouze některými, když u mnohých z nich by to pro jejich naprostou mimoběžnost s probíranou problematikou *de lege ferenda* nedávalo valného smyslu (např. zásada zákonného soudu a zákonného soudce). Předmětem pojednání níže tak budou především zásada nezávislosti a nestrannosti soudů a soudců, zásada rovnosti a kontradiktornosti a zásada hospodárnosti.²⁰¹

Nezávislost a nestrannost soudu a soudce nemůže být pojmově porušena toliko z důvodu, že by soudy beze zbytku plnily svou zákonnou povinnost, kterou by *de lege ferenda* měly.

Jde-li o zásadu rovnosti a kontradiktornosti, ta není zavedením „Opt-in“ poučením nikterak ohrožena, naopak by se dalo argumentovat, že by byla touto navrhovanou novelizací ještě efektivněji realizována – pomohla by totiž v mnohých případech překlenout faktickou nerovnost účastníků ve výše popisovaném modelovém příkladu spočívající v asymetrii jim známých informací o stavu řízení – zatímco žalobce (resp. minimálně jeho procesní zástupce) pojmově vždy ví, že zahájil řízení, totéž se nedá vždy říci o žalovaném. Rovnocenná informovanost stran sporu ohledně stavu řízení je pak přitom jedním z prekurzorů vydání materiálně spravedlivého meritorního rozhodnutí ve věci.

Zásada hospodárnosti odráží především povinnost soudu nečinit v rámci řízení zbytečné a procesně neodůvodněné průtahy. Rozhodně ji však nelze vykládat v tom smyslu, že vnesení

²⁰¹ K těmto zásadám blíže viz WINTEROVÁ, A. In: WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. op. cit., s. 63-67; 69-70; 73-74.

rozsudku pro uznání či rozsudku pro zmeškání je rychlejší, a tudíž procesně hospodárnější způsob, jak řízení meritorně ukončit, a proto by mělo mít přednost před řádným projednáním věci, v jehož rámci výsledek sporu určí výsledky dokazování a právní hodnocení zjištěného skutkového stavu soudem.

Lze tedy uzavřít, že předjímaná úvaha *de lege ferenda* se zásadám civilního procesu sporného nikterak neprotiví, ba naopak v některých aspektech ještě zdokonaluje jejich realizaci.

4.2.3. Účelnost zavedení institutu „Opt-in“ poučení

Vydeme-li z v obecné rovině jistě nikoliv kontroverzní premisy, že smyslem konkrétního fungování soudní soustavy je distribuce spravedlnosti účastníkům, je účelnost zavedení „Opt-in“ poučení do očí bijící. Jakkoliv může osobám, které mají nepřeborné množství rozličných domnělých pohledávek²⁰² vyhovovat situace, kdy se z nalézacího soudu stane pro tyto osoby *de facto* továrna produkující vykonatelné exekuční tituly bez participace nekontaktní protistrany jako na běžícím pásu, nelze akceptovat postoj, že se jedná o stav celospolečensky žádoucí. Osoby na straně žalované se následně nezřídka o tom, že prohrály spor, dozvědí až v okamžiku, kdy je soudní exekutor vyrozumí o zahájení exekuce dle § 44 odst. 1 exekučního řádu, jinými slovy v okamžiku, kdy již s tímto výsledkem nezmůžou zpravidla ničeho.

Účelnost zavedení „Opt-in“ poučení spočívá především ve skutečnosti, že stát využitím maximálního potenciálu komunikačních prostředků dostupných v 21. století může v konečném důsledku potenciálně docílit prevence zbytečného upadnutí některých žalovaných do tzv. dluhové spirály, jehož negativní socioekonomické důsledky jsou i v laické populaci notorií, a to krokem systémovým. Lze si představit, že subjekty, které by v konečném důsledku z tohoto důvodu přišly o potenciální vykonatelný exekuční titul, byly schopny tento stav akceptovat mnohem snáze, nežli v případě *ad hoc* zásahů prostřednictvím tzv. Milostivých Lét I a II.²⁰³ V tomto ohledu se pak nabízí poukázat na skutečnost, že i v *de lege lata* právní úpravě stát poskytuje v případě jejich zájmu o toto osobám, pro něž by nezískání včasné právně relevantní informace mohlo mít fatální právní důsledky, obdobné dobrodiní.²⁰⁴

²⁰² Typicky půjde například o banky, nebankovní poskytovatele úvěrů či pojišťovny, což vyplývá již z jejich obecně známého podnikatelského modelu uzavírání smluv s co nejširším okruhem osob, přičemž tyto osoby mají zpravidla povinnost něco plnit – kupříkladu splácet úvěr či platit pojistné.

²⁰³ Zde je myšlen bod 25. přechodných ustanovení Zákona č. 286/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a § 1 odst. 2 až 4 Zákona č. 214/2022 Sb., o zvláštních důvodech pro zastavení exekuce a o změně souvisejících zákonů.

²⁰⁴ Srovnej § 16 odst. 1 část první věty za středníkem Zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Za zmínku též na závěr tohoto bodu práce stojí, že i v případě osob žijících tzv. na ulici, které vlivem formulace zákonné úpravy nezřídka mívají v evidenci obyvatel zapsáno jako místo trvalého pobytu sídlo ohlašovny²⁰⁵, není možnost využít institutu „Opt-in“ poučení za předpokladu stanovení výše již zmíněného poplatku za zápis do evidence osob, jež projevíly vůči státu vůli být notifikovány o tom, že proti nim byla podána žaloba, v řádu maximálně nižších jednotek stokorun, významněji limitována, neboť i pokud by takovéto osoby byly nemajetné až do té míry, že by nevlastnily ani mobilní telefon, stále mají možnost získat přístup k internetu (a tím i ke své e-mailové schránce) bezplatně, a to například prostřednictvím veřejných knihoven, kdy je notorií, že tyto knihovny službu bezplatného přístupu veřejnosti k internetu nezřídka poskytují.

4.2.4. Předpokládané dopady zavedení institutu „Opt-in“ poučení

Primárním předpokládaným dopadem zavedení institutu „Opt-in“ poučení je to, že se větší procento žalovaných, kteří si nepřebírají korespondenci, dozví o tom, že jsou vůbec žalováni, což pro ně zpravidla bude podnětem pro aktivní účast v řízení. Je zřejmé, že zavedením tohoto institutu by nepochybně ubylo případů, které by byly rozhodovány výlučně na základě tvrzení a důkazů, které k žalobě předkládá žalobce.

Nevyhnutelnou „odvrácenou stranou mince“ by pak bylo zvýšení pracovní zátěže jednotlivých soudců, kteří by dané případy rozhodovali, jelikož případy, které by se nepodařilo v důsledku implementace „Opt-in“ poučení rozhodnout rozsudkem pro uznání či pro zmeškání, by samozřejmě rázem vykazovaly větší časovou náročnost na jejich pravomocné meritorní skončení. Faktická míra navýšení této zátěže by pak závisela na tom, jaké procento populace by se rozhodlo využít institutu „Opt-in“ poučení, jakož i na jejich následném počínání. Domnívám se však, že lze realisticky jen stěží očekávat, že by tohoto institutu využilo více než několik desítek tisíc obyvatel České republiky. Vezmeme-li v potaz tento kvalifikovaně odhadnutý strop, pak se spíše zdá, že s přihlédnutím k tomu, že mnoho osob, které provedou tento „Opt-in“, statisticky vzato nebude stát na straně žalované ani jednou, jakož i k tomu, že se tato zvýšená pracovní zátěž rozprostře (byť samozřejmě ne rovnoměrně) mezi všech 94²⁰⁶ soudů, které přicházejí v úvahu jako soudy prvního stupně, a v rámci těchto soudů dále mezi jednotlivé soudce v souladu s příslušnými rozvrhy práce, bude faktický dopad na řadového soudce v praxi s nejvyšší pravděpodobností spíše zanedbatelný.

²⁰⁵ Srovnej § 12 odst. 1 písm. c) Zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 10 odst. 5 téhož zákona.

²⁰⁶ § 9 odst. 2 oSaS ve spojení s Přílohami č. 2, 3 a 4 oSaS.

Rovněž i nevyhnutelná drobná dodatečná zátěž pomocných výkonných aparátů soudů spočívající v nutnosti provádět lustrace v evidenci osob, jež si přejí být státem neformální cestou notifikovány o tom, že vůči nim byla podána žaloba, se v porovnání s výhodami, jež by bylo možno implementací institutu „Opt-in“ poučení do českého právního řádu získat, jeví jako relativně zanedbatelný negativní dopad případné implementace tohoto institutu, když zde lze očekávat poměrně nízké dodatečné časové náklady.

4.3. Vzdání se práva na poučení („Opt-out“)

Stávající procesní úprava vychází mimo jiné z premisy, že určitých procesních práv se účastník řízení může účinně vzdát. Jako příklady je možno uvést vzdání se práva na projednání věci podle § 115a o. s. ř. či vzdání se odvolání podle § 207 odst. 1 o. s. ř. Je zde tedy prostor pro rozvinutí diskuze *de lege ferenda* na téma zavedení institutu vzdání se práva na poučení.

Již v rámci tohoto obecného úvodu do propírané problematiky se jeví účelné poukázat na určité mantinely, které by vzdání se práva na poučení musely limitovat. Není kupříkladu dost dobře možné připustit jakémukoliv účastníku řízení, aby se paušálně vzdal všech v úvahu připadajících poučení, kterých se mu může v průběhu řízení dostat. Zaprvé je pro zachování předvídatelnosti procesního postupu soudu nemožné umožnit vzdání se práva na tzv. poučení reaktivní²⁰⁷, neboť jejich výskyt a obsah závisí na posouzení konkrétní procesní situace soudem, přičemž toto posouzení nemusí být pro účastníky vždy předvídatelné už jen z toho důvodu, že nezřídka se různí tato posouzení soudu prvního stupně a odvolacího soudu, což je v praxi notorií. Zadruhé též není dost dobře možné účastníkům řízení umožnit, aby se mohli vzdát práva na poučení v těch případech, v nichž důsledkem jeho nedbání může být postih jejich osoby v trestněprávní rovině.²⁰⁸ Neposledně je třeba zmínit též omezení okruhu účastníků způsobilých se účinně vzdát se práva na poučení, tento okruh účastníků bude podrobněji popsán níže v bodu 4.3.2. této práce.

4.3.1. Stav de lege lata a jeho zhodnocení

Občanský soudní řád v současné době neumožňuje, aby se účastník řízení účinně vzdal svého práva na poučení. Soud tak zásadně účastníka poučuje vždy v celém zákonem předjímaném rozsahu, s výjimkou uvedenou v podkapitole 3.4. této práce, a to mnohdy duplicitně, respektive i nadbytečně v případech, kdy si již je adresát poučení plně vědom všeho, co je obsahem tohoto poučení. Takový postup s sebou zejména u těch poučení, které jsou soudem poskytovány v rámci

²⁰⁷ Viz bod 2.4.4. této práce.

²⁰⁸ Viz bod 2.4.3. této práce.

jednání, nese určité časové náklady, čímž jsou jednak potenciálně navyšovány náklady řízení²⁰⁹, zejména však je nenávratně plýtván čas, který by například právní zástupce účastníka řízení mohl vynaložit účelněji poskytováním právních služeb v jiné věci a který by soudce mohl využít k rychlejšímu odbavení ostatních věcí, které v tu chvíli tvoří jeho dosud neskončený nápad. Lze tak uzavřít, že stav *de lege lata* v sobě skýtá potenciál k optimalizaci, kterého by mohlo být docíleno právě implementací institutu vzdání se práva na poučení do českého právního řádu.

4.3.2. Okruh účastníků způsobilých se účinně vzdát práva na poučení

Vydeme-li ze závěrů učiněných v podkapitole 3.2. této práce, jakož i ze znění článku 1 LZPS, je zřejmé, že pro zachování požadavku na nezadatelnost práva na spravedlivý proces by bylo protiústavní, kdyby zákonodárce dal možnost vzdát se práva na poučení všem účastníkům řízení bez rozdílu. Právo vzdát se práva na poučení tak budou mít z povahy věci toliko účastníci řízení orientující se v právu svépomocí a právně zastoupení účastníci.

U první zmiňované skupiny jistě můžeme bezpečně určit, že do ní budou patřit aktivní advokáti zapsaní v seznamu České advokátní komory, jimž nebyl výkon advokacie pozastaven. Následují však další skupiny právních profesionálů, u nichž očekáváme vyšší či nižší míru orientovanosti v občanském právu procesním (soudci, notáři, exekutoři, státní zástupci, korporátní právníci, jakož i jednotlivé variace „přípravných“ profesí – koncipienti, kandidáti, čekatelé a asistenti), přičemž obdobná očekávání lze legitimně mít i u všech osob s právnickým vzděláním a také u osob uvedených v § 241 odst. 2 písm. b) o. s. ř. Domnívám se však, že právě s vědomím rizika potenciální protiústavnosti je třeba okruh účastníků v první skupině, kteří jsou způsobilí účinně se vzdát práva na poučení, určit co možná nejrestriktivněji tak, aby nemohlo být pochyb o tom, že právo na spravedlivý proces nebude u těchto účastníků řízení vzdáním se práva na poučení porušeno. Kromě již zmíněných aktivních advokátů tak je namístě do tohoto okruhu v první skupině započíst i soudce obecných soudů, vyjma soudců Nejvyššího správního soudu. Je tomu tak proto, že vyjma Nejvyššího správního soudu je soudce přidělován ke konkrétnímu soudu s tím, že musí být kdykoliv připraven na základě operativní změny rozvrhu práce soudit civilní spory nezávisle na tom, jakou agendu ve skutečnosti obstarává.

U účastníků právně zastoupených by bylo možné účinnost jejich vzdání se práva na poučení limitovat dobou trvání jejich právního zastoupení. Je samozřejmě pravdou, že obecně platí, že kdo se jistého práva vzdá, již jej svým následným projevem vůle nemůže získat zpět,

²⁰⁹ § 11 odst. 1 písm. g) AT.

stane-li se však samotné vzdání se práva na poučení jakožto procesní úkon neúčinným s účinky *ex nunc*, je tím tento problém vyřešen.

Tím je rozsah účastníků řízení způsobilých se vzdát práva na poučení dle mého právního názoru plně vyčerpán. Je třeba si však uvědomit, že i pokud by byl můj velmi restriktivní výčet účastníků způsobilých se účinně vzdát práva na poučení užší, než by odpovídalo skutečnosti, nezpůsobovala by tato skutečnost ničeho významného. Koneckonců zde toliko vymezují okruh účastníků, jimž může být dovoleno vzdát se určitého procesního práva; bude-li neprávem určité skupině účastníků mým restriktivním výčtem toto „právo vzdát se práva“ upřeno, může to sice pro ně být subjektivně příkořím, neboť tím přijdou o (mimoprávní) výhody, které s sebou vzdání se práva na poučení přináší, nebudou tím však nikterak zasažena jejich procesní práva jako taková.

Pokud by se práva na poučení vzdal někdo, kdo k tomu není oprávněn, nebo pokud by právně zastoupený účastník následně již nebyl právně zastoupen, soud by *de lege ferenda* usnesením vyslovil neúčinnost vzdání se práva na poučení účastníka, a to z úřední povinnosti, přičemž do výroku usnesení by uvedl, od kterého okamžiku je vzdání se práva na poučení účastníkem neúčinné.

4.3.3. Účelnost zavedení institutu vzdání se práva na poučení

Prvním krokem posouzení účelnosti případného zavedení určitého (nikoliv základního) práva je posouzení, zda zde vůbec bude někdo, kdo jej bude mít zájem uplatnit. V opačném případě by se takové právo stalo jen potenciálně zneužitelným nástrojem v rukou tzv. soudních kverulantů a nemělo by tak být vůbec raději do právní úpravy implementováno.

Ačkoliv v rámci mého profesního rozvoje pročítám články publikované v odborných periodikách, musím konstatovat, že kdo by hledal v těchto diskuzních fórech odborné veřejnosti hlasy volající po zavedení předmětného práva, hledal by patrně marně. To však neznamená, že by dotčené subjekty zavedení předmětného práva na poučení neocenily; toliko to znamená, že (dle mé vědomosti) dosud nikdo nerozvinul na toto téma v doktrinálních kruzích relevantním způsobem diskuzi.

Advokáti specializující se na občanské právo procesní, jakož i účastníci těmito advokáty zastoupení, by jistě předmětného institutu využili, pokud by takovouto možnost měli, a to z důvodů, které již jsem uvedl v bodu 4.3.1. této práce. Cílem každého z ekonomického hlediska racionálně smýšlejícího advokáta je maximalizace zisku, přičemž minimalizací jím neproduktivně využitých časů v podobě poslouchání stále těch samých generických poučení každý pracovní den strávený v soudní síni civilního soudu by mu dosažení tohoto cíle bylo podstatně

usnadněno. Oproti tomu by nic nebránilo advokátům, kteří se ve své praxi specializují na jiné odvětví práva, daného práva nevyužít.

Účelnost zavedení tohoto institutu za předpokladu jeho využívání advokáty je následně také v realizaci zásady rychlosti a hospodárnosti občanského soudního řízení. Jak již jsem uvedl výše, také civilním soudům by jistě předmětná úspora času přišla vhod.

Jelikož jsou výše popsané zájmy advokátů a soudů zájmy legitimními a není zde důvod jejich realizaci bránit, ba právě naopak je účelné jim vycházet maximální měrou vstříc, lze uzavřít, že zavedení institutu vzdání se práva na poučení by bylo účelné.

4.3.4. Předpokládané dopady zavedení institutu vzdání se práva na poučení

Kromě předpokládaných dopadů zavedení institutu vzdání se práva na poučení, které již byly zmíněny v rámci pojednání o účelnosti jeho zavedení, lze presumovat též dopady odvozené od již řečeného, jako jsou vyšší dostupnost právních služeb na trhu s nimi pro širokou veřejnost a za předpokladu následného rutinního uplatňování tohoto práva advokáty také nižší nároky na počty jednacích síní, které musí být správou soudů alokovány pro užívání civilními soudy.

Z čistě doktrinárního úhlu pohledu lze dále hovořit též o přiblížení se bazálnímu účelu poučovací povinnosti soudu spočívající v tom, že poučení by mělo být v první řadě poskytováno tomu, kdo potřebuje být poučen.

Zároveň je však fěr jedním dechem rozebrat též riziko možného zneužití práva na vzdání se práva na poučení soudními kverulanty. Riziko tohoto zneužití je podstatnou měrou zmírněno okruhem subjektů způsobilých se vzdát práva na poučení. Je notorietou, že patologičtí sudíči zpravidla nebývají ani advokáti, ani soudci. Pokud se takováto osoba nechá právně zastoupit, advokát, který ji zastupuje, se zpravidla nesníží (resp. neměl by se snížit) k procesním obstrukcím. Obstrukční potenciál zneužití daného institutu pak lze prakticky zcela vymýtit tím, že proti rozhodnutí soudu o neúčinnosti vzdání se práva na poučení nebude přípustný žádný opravný prostředek.

Jistě se též může stát, že v konkrétních případech povede vzdání se práva na poučení k procesně nepříznivým následkům, pokud ten, kdo se svým jménem či jménem toho, koho v řízení zastupuje, přecení svou znalost průběhu civilního procesu. To by však v praxi nečinilo výraznějších komplikací z makroskopického hlediska, neboť vzdal-li se takto někdo předmětného práva sám za sebe, jde to zkrátka k jeho tíži, a vzdal-li se naopak jménem účastníka, může jej tento následně zažalovat za škodu, která v důsledku toho, resp. v důsledku jeho celkově nedostatečně odborného výkonu advokátní profese, nastala; solventnost advokátů je pak prakticky zaručena

jejich zákonnou povinností nechat se pojistit²¹⁰, v konečném důsledku tedy tak či onak vše půjde k tíži toho, kdož podcenil subjektivní užitečnost práva na poučení. Je sice pravdou, že v případě nutnosti zažalovat advokáta za jeho profesní selhání si bude muset účastník na vykonatelný exekuční titul počkat o něco déle, útěchou mu však může být již zmíněná solventnost advokáta, a to o to více v těch případech, kdy tato byla u původního žalovaného poněkud pochybná.

²¹⁰ § 24a odst. 1 Zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Závěr

Cílem této rigorózní práce bylo především systematizovat jednotlivé dílčí části poučovací povinnosti do ucelených logických kategorií, s jejichž výpomocí by bylo možné efektivněji prohlubovat bádání v této oblasti, a to včetně úvah *de lege ferenda*.

K naplnění tohoto cíle byl v první kapitole nastíněn chronologický vývoj právní úpravy poučovací povinnosti na území dnešní České republiky, jakož i provedena analýza jednotlivých „poučovacích“ ustanovení v nich obsažených.

Těžištěm této práce pak byla nepochybně druhá kapitola, v níž došlo ke katalogizaci a rozčlenění poučovací povinnosti soudu dle mnoha rozličných kritérií. Ve druhé kapitole jsem též za účelem usnadnění diskuze o poučovací povinnosti soudu zavedl některé nové termíny, z nichž největší potenciál k etablování se v běžné odborné diskuzi mají dle mého názoru především pojmy podpoučení a přepoučení.

Ve třetí kapitole jsem dovedl existentnost práva na poučení v civilním řízení a pojednal o jeho vztahu ke právu na spravedlivý proces, o prostředcích nápravy jeho porušení a neposledně též o fenoménu jeho ztráty, to vše za současného zužitkování pojmosloví zavedeného ve druhé kapitole pro usnadnění komunikace o tomto tématu.

Čtvrtá a poslední kapitola pak rozvíjí tři různé úvahy *de lege ferenda* na poli poučovací povinnosti soudu, zužitkovávajíce výstupy předchozích dvou kapitol. Jejím účelem nebyla ani tak agitace pro zahájení legislativního procesu k jejich implementaci do našeho právního řádu, jako spíše – a především – demonstrace skutečnosti, že je zde stále prostor k vedení produktivní diskuze *de lege ferenda*, přičemž vedení této diskuze by mělo být od nynějška dále podstatně usnadněno výstupy druhé a třetí kapitoly této práce. Přesto se však domnívám, že především v případě předestřené možnosti zavedení institutu „Opt-in“ poučení by bylo přínosné danou možnost projednat též na legislativní půdě, byť jsem srozuměn s tím, že z temporálního hlediska není období recese vhodné k rozvíjení diskuzí o navýšení prostředků vyčleněných ve státním rozpočtu pro rezort spravedlnosti.

Zcela na závěr této práce si pak dovolím artikulovat mou naději, že tato práce vyvolá další diskuzi o poučovací povinnosti civilního soudu v nalézacím řízení sporném z holisticko-analytické perspektivy, neboť vzhledem k rozsahu této práce pochopitelně nebylo ani zdaleka v jejích silách plně vyčerpat v převážné míře stále ještě nevyužitý potenciál k dosud neprovedenému bádání na poli tohoto specifického tématu.

Seznam použitých zkratek

AT	Vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů
Civilní řád soudní (1895); alternativně c. ř. s.	Zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní)
Nařízení o evropském platebním rozkazu; alternativně EvPR	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu
Listina základních práv a svobod; alternativně LZPS	Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Nařízení Rady (ES) č. 1348/2000	Nařízení Rady (ES) č. 1348/2000 ze dne 29. května 2000 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech
Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007 ze dne 13. listopadu 2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1348/2000
Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784	Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 ze dne 25. listopadu 2020 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností)
o. ř. s.; alternativně Obecný řád soudní o. s. ř.	Patent ze dne 1. 5. 1781, s. s. z. č. 13, obecný řád soudní Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (<i>pro účely první kapitoly pak dle kontextu v tom kterém znění, o kterém je zrovna pojednáváno</i>)

oSaS; alternativně Zákon o soudech a soudcích	Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů
o. z.	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
s. o. s. ř.	Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)
s. s. z.	Sbírka soudních zákonů
s. ř. s.	Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 412/2005 Sb.	Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o zlidovění soudnictví	Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

BĚLSKÝ, V. *Soudní řízení civilní: přehledná sbírka všech zákonů, dvorských i komorních dekretů, císařských a ministerských nařízení, výnosů a patentů, spadajících do oboru soudního řízení civilního, doplněná nejdůležitějšími rozhodnutími nejvyššího soudu a zařízená ku potřebě praktické i studijní. Část druhá. Řízení sporné. Obecný řád soudní, řízení mimořádné a řád advokátský s řízením disciplinárním.* Praha: Jindř. Mercy-ho sklad, 1888.

BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva.* Druhé, přepracované vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004, ISBN 978-80-7502-298-1.

DENNETT, D. C. *Intuition Pumps And Other Tools for Thinking.* New York: W. W. Norton & Company, 2013, ISBN 978-0-393-34878-1.

GERLOCH, A. *Teorie práva.* 8. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, ISBN 978-80-7380-838-9.

HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník.* Online. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2023-12-17].

HENDRYCH, D. a kol. *Správní právo. Obecná část.* 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-7400-624-1.

HROMADA, M. *Poučovací povinnost v civilním procesu.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-463-6.

JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení (soudcovský komentář). Kniha I. § 1-250l občanského soudního řádu.* Vydání čtvrté, doplněné a upravené. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2023, ISBN 978-80-7676-644-0.

KINDL, V. *Všeobecný soudní řád Josefa II. a jeho knižní tisky z let 1781/82.* Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 2010, 56. ročník, 1. číslo, 2010. ISSN 0323-0619.

MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace.* 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-382-0.

SIMON, P. *Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci.* Online. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2024-01-01].

SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., DOLEŽÍLEK, J. a kol. *Občanský soudní řád.* Online. 3. vydání. (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023. In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2024-03-31].

SVOBODA, P. *Úvod do evropského práva.* 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, ISBN 978-80-7400-938-9.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Část první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, ISBN 978-80-7502-298-1.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

BEZ FAULU. *Apel na autoritu.* Online. 2019. Dostupné z: <https://bezfaulu.net/argumentacni-fauly/duraz-na-rozum/apel-na-autoritu/>. [cit. 2024-03-09].

DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., LAVICKÝ, P., PULKRÁBEK, Z., WINTEROVÁ, A. *Věcný záměr civilního řádu soudního.* Online. Finální znění 2. verze. 2020. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/2872506/V%C4%9Bcn%C3%BD+z%C3%A1m%C4%9Br_f

[in%C3%A1ln%C3%AD+verze+_prosinec+2020.pdf/83cdd87e-18c5-41e9-948e-8defa2525adb](#). [cit. 2024-04-21].

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *CASE OF OLEKSANDR VOLKOV v. UKRAINE*. Online. 2013. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2221722/11%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-115871%22%5D%7D>. [cit. 2023-12-03].

MATES, P. *Právo na poučení ve správním řízení*. Online. In: Advokátní deník. Česká advokátní komora. 2020. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2020/12/08/pravo-na-pouceni-ve-spravnim-rizeni/>. [cit. 2024-01-01].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 555/2004 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2004/555/2005-01-01?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 7/2009 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2009/7/2014-01-01?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 296/2017 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2017/296/2019-11-01?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Sbírka zákonů. Zákon č. 180/2024 Sb.* Online. 2024. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/2024/180?zalozka=text>. [cit. 2024-07-08].

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Slovník spisovného jazyka českého*. Online. 2011. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php>. [cit. 2023-12-03].

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Legislativní pravidla vlády schválená usnesením vlády ze dne 19. 3. 1998, ve znění pozdějších usnesení*. Online. 2023. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/jednani-vlady/legislativni-pravidla/Legislativni-pravidla-vlady-s-prilohami-platna-od-1--unora-2023.pdf>. [cit. 2023-12-17].

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení č. 188 o Legislativních pravidlech vlády*. Online. 1998. Dostupné z: https://kormoran.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/1C5D104CA6FA919FC12571B6006CD345. [cit. 2023-12-17].

3. Seznam použitých právních předpisů

Císařské nařízení č. 12/1849 ř. z.

Císařské nařízení č. 112/1852 ř. z.

Císařské nařízení č. 213/1858 ř. z.

Dvorský dekret ze dne 6. 10. 1783 s. s. z. č. 197.

Dvorský dekret ze dne 1. 9. 1786 s. s. z. č. 573.

Dvorský dekret ze dne 25. 6. 1789 s. s. z. č. 1026.

Dvorský dekret ze dne 7. 3. 1796 s. s. z. č. 284.

Dvorský dekret ze dne 9. 5. 1806 s. s. z. č. 763.

Dvorský dekret ze dne 10. 1. 1816 s. s. z. č. 1201.

Dvorský dekret ze dne 22. 1. 1820 s. s. z. č. 1645.

Dvorský dekret ze dne 26. 8. 1826 s. s. z. č. 2217.

Dvorský dekret ze dne 21. 12. 1832 s. s. z. č. 2582.

Dvorský dekret ze dne 25. 11. 1839 s. s. z. č. 391.

Dvorský dekret ze dne 28. 9. 1842 s. s. z. č. 644.

Dvorský dekret ze dne 24. 10. 1845 s. s. z. č. 906.

Dvorský dekret ze dne 1. 10. 1846 s. s. z. č. 987.

Nařízení Rady (ES) č. 1348/2000 ze dne 29. května 2000 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí řízení o evropském platebním rozkazu.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007 ze dne 13. listopadu 2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1348/2000.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2020/1784 ze dne 25. listopadu 2020 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností).

Patent ze dne 1. 5. 1781, s. s. z. č. 13, obecný řád soudní.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Smlouva č. 44/2004 Sb. m. s., Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Smlouvy mezi Belgickým královstvím, Dánským královstvím, Spolkovou republikou Německo, Řeckou republikou, Španělským královstvím, Francouzskou republikou, Irskem, Italskou republikou, Lucemburským velkovévodstvím, Nizozemským královstvím, Rakouskou republikou, Portugalskou republikou, Finskou republikou, Švédským královstvím, Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska (členskými státy Evropské unie) a Českou republikou, Estonskou republikou, Kyperskou republikou, Lotyšskou republikou, Litevskou republikou, Maďarskou republikou, Republikou Malta, Polskou republikou, Republikou Slovinsko, Slovenskou republikou o přistoupení České republiky, Estonské republiky, Kyperské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Maďarské republiky, Republiky Malta, Polské republiky, Republiky Slovinsko a Slovenské republiky k Evropské unii.

Usnesení č. 2/1993 Sb. předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

Výnos min. práv ze dne 16. 12. 1851 ř. z. č. 258.

Výnos min. práv ze dne 18. 7. 1857 č. 14748.

Výnos ministeria sprav. ze dne 6. 6. 1873 č. 6699 k předsednictvům vrchních soudů zemských ve Vídni, Praze, Brně, Hradci, Inmostí a Terstu, v příčině provedení zákona o řízení upomínacím.

Zákon č. 946/1811 s. s. z., Obecný zákoník občanský.

Zákon č. 33/1868 ř. z., jimžto se stanoví způsob, jak se má řídit při konání přísahy před soudem.

Zákon č. 66/1873 ř. z., o řízení v nepatrných věcech právních (řízení bagatelním).

Zákon č. 67/1873 ř. z., o řízení upomínacím.

Zákon č. 69/1874 ř. z., jimžto se mění některá ustanovení o ústním, písemném a stručném řízení v civilních rozepřech právních.

Zákon č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní).

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.

Zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví.

Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád).

Zákon č. 46/1959 Sb., o změně pravomoci soudů a o změně a doplnění některých ustanovení z oboru soudnictví a státních notářství.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (*pro účely první kapitoly pak dle kontextu v tom kterém znění, o kterém je zrovna pojednáváno*).

Zákon č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád.

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 171/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 148/1998 Sb., o ochraně utajovaných skutečností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 555/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 150/2002 Sb. soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 59/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 413/2005 Sb., o změně zákonů v souvislosti s přijetím zákona o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti.

Zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 192/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 286/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 214/2022 Sb., o zvláštních důvodech pro zastavení exekuce a o změně souvisejících zákonů.

Zákon č. 180/2024 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o hromadném občanském řízení soudním.

4. Seznam použité judikatury

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2003 vydaný ve věci sp. zn. IV. ÚS 769/02.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2011 vydaný ve věci sp. zn. I. ÚS 2912/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2018 vydaný ve věci sp. zn. IV. ÚS 3/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2020 vydaný ve věci sp. zn. II. ÚS 2404/19.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2006 vydaný ve věci sp. zn. 32 Odo 473/2005.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013 vydaný ve věci sp. zn. 31 Cdo 4616/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 8. 2015 vydaný ve věci sp. zn. 26 Cdo 4287/2014.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 9. 2005, č. j. 3 As 30/2005-66.

Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 25. 1. 2023 vydané ve věci sp. zn. 20 Co 7/2023. Online.

In: Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz>. [cit. 2024-05-27].

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2001 vydané ve věci sp. zn. 29 Odo 62/2001.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2002 vydané ve věci sp. zn. 29 Odo 425/2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2005 vydané ve věci sp. zn. 30 Cdo 1877/2005.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2014 vydané ve věci sp. zn. 33 Cdo 4318/2014.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2010 vydaného ve věci sp. zn. III. ÚS 2985/10.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2018 vydané ve věci sp. zn. IV. ÚS 533/18.

5. Seznam ostatních zdrojů

Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších instrukcí.

Poučovací povinnost soudů v civilním nalézacím řízení sporném

Abstrakt

Tato rigorózní práce si v první řadě jednak klade za cíl vytvořit komplexní přehled poučovací povinnosti soudů v civilním nalézacím řízení sporném optikou jejího historického vývoje (první kapitola této práce) a dále optikou v současnosti účinné právní úpravy (druhá kapitola této práce), jednak následně tento přehled extrahovaný přímo z předmětných předpisů za užití indukce dále utřídit na základě několika rozličných kritérií – v první kapitole této práce je toto třídění realizováno na základě jednotlivých kodexů civilního práva procesního historicky účinných na území dnešní České republiky, ve druhé kapitole pak na základě okruhů adresátů, jimž je poskytováno, fází řízení, v nichž je poskytováno, dle procesních následků jejich nedbání jejich adresátem a dle míry závislosti obsahu předmětných poučení na konkrétní procesní situaci (tzn. dle jejich adaptability). Druhá kapitola dále též obsahuje zobecněné kategorie jednotlivých myslitelných excesů civilních soudů v oblasti poučovací povinnosti, a sice podpoučení, nesprávné poučení a přepoučení.

Třetí kapitola se zabývá subjektivním právem na poučení, a to nejprve s ohledem na dosavadní mlčení o tomto právu v odborné literatuře stran jeho existentnosti. Dále je v ní též zkoumán vztah mezi právem na poučení a právem na spravedlivý proces, jakož i prostředky nápravy porušení práva na poučení a neposledně také fenomén ztráty práva na poučení, včetně jeho judikatorně vytyčených mantinelů.

Čtvrtá kapitola navazuje na výstupy zejména druhé a třetí kapitoly a na jejich podkladě představuje tři na sobě nezávislé úvahy *de lege ferenda* v oblasti poučovací povinnosti v civilním řízení nalézacím sporném; konkrétně se zamýšlí nad potenciálem zavedení diferenciací následků nesprávného poučení právně zastoupených účastníků oproti účastníkům právně nezastoupeným, implementace „Opt-in“ poučení žalovaného při nápadu žaloby a dále naopak zavedení procesního práva na vzdání se práva na poučení.

Klíčová slova: poučovací povinnost, civilní soudy, nalézací řízení sporné

The civil court's duty to instruct in contentious proceedings

Abstract

This rigorous thesis first and foremost seeks to create a complex overview of the civil court's duty to instruct in contentious proceedings from its historical development's viewpoint (first chapter of this rigorous thesis) and from the viewpoint of the legislation currently in force (second chapter of this rigorous thesis); it then aims to sort the overview obtained directly from the statutes in question via induction to categorize it based on several parameters – those parameters being the individual codes of civil proceedings that were historically in force on the territory of today's Czech Republic in the first chapter and the pool of addressees to whom the instructions are given, the individual phases of the proceedings during which the instructions are given, the consequences of failing to adhere to the given instructions and the degree of the dependency of the content of the court's instructions on the specifics of the procedural situation in question (i. e. its adaptability) in its second chapter. The second chapter also contains generalized categories of the individual excesses of the civil courts when it comes to their duty to instruct, those being underinstruction, incorrect instruction and overinstruction respectively.

The third chapter deals with the right to be instructed, first striving to establish whether or not it exists at all due to the fact that the academic publications published up to the date of the publication of this rigorous thesis did not operate with the phenomenon in question in this context. The relationship between the right to be instructed and the right to a fair trial is also explored, as are the means to remedying the violations of the right to be instructed, as is the phenomenon of losing the right to be instructed.

The fourth chapter utilizes the outputs of the previous chapters, especially the second chapter and the third chapter, and on their basis presents three independent *de lege ferenda* thoughts within the overall subject matter of this rigorous thesis; it namely considers the potential of implementing different consequences of incorrect instruction of participants with legal counsel as opposed to participants without it, implementing „Opt-in“ instructions of the defendant in the event of a lawsuit being filed against them as well as establishing the procedural right to forfeit one's right to be instructed.

Keywords: duty to instruct, civil courts, contentious proceedings